

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**DÂNİŞMENDNÂME’NİN TÜRK KÜLTÜR TARİHİ
BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Burçin CENİK YAVUZTÜRK

**Tez Danışmanı
Prof. İsmail ÇİFTÇİOĞLU**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI
ORTAÇAĞ BİLİM DALI**

OCAK 2021

**DÂNİŖMENDNÂME'NİN TÜRK KÜLTÜR TARİHİ BAKIMINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Burçin CENİK YAVUZTÜRK

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI
ORTAÇAĞ BİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

OCAK 2021

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Burçin Cenik Yavuztürk

22.01.2021

DÂNİŞMENDNÂME’NİN TÜRK KÜLTÜR TARİHİ BAKIMINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Burçin CENİK YAVUZTÜRK

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Ocak 2021

ÖZET

Türkiye Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykavus’un emriyle dönemin münşîlerinden Mevlânâ İbn Alâ tarafından 1245 tarihinde telif edildiği tahmin edilen Dânişmendnâme, kendi ismiyle bilinen hanedan ve devletin kurucusu olan Melik Dânişmend Gazi’nin (ö.1085?) hayatını, Bizans’a karşı yaptığı savaşları, Anadolu’daki bazı şehirleri fethini ve çeşitli kerametlerini anlatmaktadır. Bu çalışmada, XI-XIV. yüzyıllarda Türk devlet teşkilâtı, askerî hayat, dinî inanış ve sosyal hayata (gelenek, görenek ve adetler) dair bazı motiflerin Dânişmendnâme’de ne şekilde yer bulduğu, Türk kültür tarihiyle ilgili bazı kaynaklar ve konu üzerine yapılmış araştırmalardaki bilgilerle karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır. Bünyesinde Türk kültürüne dair pek çok hususiyeti barındıran bu destanî romanın, Türk kültür tarihi bakımından ilk kez değerlendirilmiş olması çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

Bilim Kodu : 112405
Anahtar Kelimeler : Türk kültürü, Destan, Dânişmendnâme, Dânişmend Gazi.
Sayfa Adedi : 97
Tez Danışmanı : Prof. Dr. İsmail ÇİFTÇİOĞLU

EVALUATION OF DÂNIŞMENDNÂME IN TERMS OF TURKISH CULTURAL
(M.Sc. Thesis)

Burçin CENİK YAVUZTÜRK

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES

January 2021

ABSTRACT

Upon the order of II. İzzeddin Keykavus, the Sultan of Turkey Seljuks, Danişmendname, which is assumed to have been compiled by Mevlana İbn Ala in 1245, tells about life, battles against the Byzantine, conquer of some cities in Anatolia and various miracles of Melik Danişmend Gazi (d. 1085?), who is the founder of the dynasty and state that are known by his name. In this study, how some aspects regarding the Turkish State Organization, military life, religious belief and social life (traditions, customs and conventions) in the 11-14th centuries are included in the Danişmendname is examined in comparison to some sources on history of Turkish culture and information gathered from the research conducted on the topic. The first evaluation of this epic novel which involves many characteristics of Turkish culture in terms of history of Turkish culture proves the significance of the study.

Metni buraya yazın

Science Code : 112405
Key Words : Turkish culture, Epic, Danişmendname, Danişmend Gazi
Page Number : 97
Supervisor : Prof. Dr. İsmail ÇİFTÇİOĞLU

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
1. GİRİŞ	1
2. DÂNİŞMENDNÂME'YE GÖRE DEVLET TEŞKİLÂTI	7
2.1. Hâkimiyet Anlayışı	7
2.2. Hâkimiyet ve Hükümdarlık Sembolleri	12
2.2.1. Unvan ve Lakaplar.....	13
2.2.2. Hilat, Alem, Nekkare, Otağ, Tabl, Sancak	14
2.2.3. Elçi Göndermek ve Kabul Etmek	15
2.3. Hükümdarın Özellikleri	17
2.3.1. Cesur ve Kahraman Olmak.....	17
2.3.2. Erdemli Olmak.....	22
2.3.3. Cömert Olmak	24
2.4. Hükümdarın Görevleri	26
3. DÂNİŞMENDNÂME'YE GÖRE ASKERÎ HAYAT	29
3.1. Ordunun Temel Unsurları	29
3.1.1. Başkomutan ve Komutanlar	29
3.1.2. Savaşçı Unsur	30
3.1.3. Teşkilât	31
3.1.4. Savaş Araç ve Gereçleri.....	35
3.2. Savaş ve Taktik	37
3.2.1. Meydan Savaşı.....	37

	Sayfa
3.2.2. Kuşatma (Kale Muhasarası)	37
3.2.3. Sürpriz Baskın	38
3.2.4. Sahte Ricat ve Pusu	38
3.3. Askerî Gelenekler.....	39
3.3.1. Savaştan Önceki Faaliyetler	40
3.3.1.1. Sürgün (sürek) avına çıkmak	40
3.3.1.2. Savaş meclisi toplamak	40
3.3.1.3. Barış teklifinde bulunmak	41
3.3.1.4. Otağ (saltanat çadırı) kurdurmak	42
3.3.1.5. Meydan okuma ve mübâreze	43
3.3.1.6. Zafer için dua etmek	43
3.3.2. Savaş Sırasındaki Faaliyetler.....	44
3.3.2.1. Bayraktarı harekete geçirmek	44
3.3.2.2. Toplanma veya hücum davulu çaldırmak.....	44
3.3.2.3. Kesik başı mızrak ucunda dolaştırmak	45
3.3.2.4. Aman dilemek.....	45
3.3.2.5. Ganimetten pay almak	46
3.3.3. Savaştan Sonraki Faaliyetler.....	46
3.3.3.1. Kurtuluş akçesi almak	46
3.3.3.2. Kutlanmak ve kutlama yapmak	47
3.3.3.3. Fetihnâme veya zafernâme ile birlikte hediye göndermek .	47
3.3.3.4. Ele geçirilen şehri imar etme	47
4. DÂNİŞMENDNÂME'YE GÖRE SOSYAL HAYAT	51
4.1. Ad Verme	51
4.2. Toy Verme	53
4.3. Sevinç, Üzüntü ve Saygı Alâmetleri	55

	Sayfa
4.4. Evlilik ve Düğün	56
5. DÂNİŞMENDNÂME'YE GÖRE DİNÎ HAYAT	63
5.1. İnanç ve İbadet	63
5.2. Tanrı'ya Yakarış.....	65
5.3. Ölüm, Yas ve Ecdada Saygı	70
5.4. Sadaka Dağıtmak	76
5.5. Gaza Geleneği	78
5.6. Kiliseyi Mescide Dönüştürme	81
6. SONUÇ	83
KAYNAKLAR	85
EKLER.....	89
EK-1. Dânişmendnâme Milli Kütüphanedeki Nüshanın Kapak Resmi.....	90
EK-2. Dânişmendnâme'nin "Hikâyet-i Melik Gazi" başlıklı 1016 (1607) tarihli yazma nüshasının ilk ve son sayfaları.....	94
EK-3. Dânişmend Ahmet Gazi'nin Tokat'ın Niksar İlçesinde Bulunan Türbesinden Görüntü.....	95
ÖZGEÇMİŞ	97

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
b.	Bin
Bkz.	Bakınız
byt.	Beyit
DİA	Diyanet İslâm Ansiklopedisi
Ed.	Editör
haz.	Hazırlayan
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
nşr.	Neşir
TDK	Türk Dil Kurumu
trc.	Tercüme
TTK	Türk Tarih Kurumu
vb.	Ve benzeri

1. GİRİŞ

Destan, bir boy, ulus veya millet hayatında tam estetik hüviyet kazanmamış eser sayılan efsanelerden sonra nazım şeklinde ortaya çıkan en eski halk edebiyatı mahsullerinden biridir. Sözlü geleneğe bağlı bu anonim mahsuller, zaman ve mekân içinde cemiyetin iradesini ellerinde tutan “Kahraman-Bilge” şahsiyetlerin menkıbevi ve hakiki hayatları etrafında teşekkül etmiş uzun, didaktik hikâyelerdir. Destanlar, tarihe bağlı olmakla beraber tarih sayılmayan, ozanların kopuzlarla terennüm ettiği, cemiyetin ortak hayat görüşü ile ülkülerini aksettiren eserlerdir. Bu eserlerin meydana gelmesi için bir “yaratma zemini” ile savaş, din değiştirme, göç, kuraklık vb. büyük hadiselerin millet vicdanında bir takım sarsıntılara sebep olması lazımdır.¹

Destanların Türk kültür tarihi içerisinde çok önemli bir yeri vardır. Tarihî unsurların yanında milletlerin geçmişteki âdet, gelenek, görenek ve yaşayış tarzları ile ilgili olarak belki de hiçbir kaynakta bulunmayan bilgiler destanlarda yer almakla beraber, Türk destanlarının çok büyük bir bölümünün yazıya geçirilmemiş olduğu tahmin edilmektedir. Yazıya geçirilen veya bilinen önemli Türk destanları, İslâmiyet’in kabulünden önceki ve İslâmi Türk destanları olarak iki grup halinde incelenmektedir. İslâmiyet öncesinde teşekkül etmiş destanların bir kısmında ağırlıklı konu Türklerin yok olması veya varlıklarını sürdürmesi iken, bir kısmında da çeşitli unsurlarla mücadeledir. Mücadele edilen unsurlar tabiat veya çeşitli milletlerdir. Bu destanların en önemlileri; Alp Er Tonga Destanı, Oğuz Kağan Destanı, Bozkurt Destanı, Ergenekon Destanı, Uygur Destanı’dır. Dede Korkut Destanı ve Manas Destanı geçiş dönemine ait destanlar oldukları için bu destanlarda İslâmiyet öncesi ve İslâmi unsurlar iç içedir. İslâmi devir içerisinde yer alan destanlar ise Anadolu’da Türk kültürüyle şekillenmiştir. Fakat bunlardan bir kısmının kahramanları, konusu ve coğrafyası Türklükle ilgili değildir. Destanî halk hikâyeleri de denilen Hz. Ali Cenkeri, Hamzanâme, Müseyyebnâme ve Ebû Müslümnâme; Arap veya İranlı kahramanlar çevresinde şekillenmiştir. Bunların coğrafyası da Anadolu değildir. Ancak bu eserler tercüme ve telif yoluyla Türkçeye kazandırılırken Türk hayal gücü ile zenginleştirilmiş ve millîleştirilmiştir. Battal Gazi Destanı da konu ve kaynak bakımından yerli değildir. Ancak Türk hayal gücüyle şekillendiği için millî destanlarımız arasında yer almaktadır. İslâmî daireye mensup destanlardan tamamen Türk kültür ve tarih unsurlarıyla biçimlenmiş Türk destanları, Dânişmend Gazi Destanı ve Saltuk Gazi Destanı’dır. Türkler Anadolu’yu vatan yaptıktan sonra bu coğrafyada üç önemli destan meydana getirmişlerdir. Türk kültür abideleri içerisinde

¹ Elçin, Ş. (1993). *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara, 72.

yer alan bu eserler; Battal Gazi Destanı, Dânişmend Gazi Destanı ve Saltuk Gazi Destanı'dır. Anadolu'da teşekkül etmiş ilk Türk destanı Battal Gazi Destanı'dır. Anadolu'da meydana gelen bu destan zincirinin ikinci halkasını oluşturan Dânişmend Gazi Destanı ise İslâmi-Türk destanlarının ilk örneğidir.²

Dânişmend Gazi Destanı, Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşmasında önemli rol oynayan Türk beyliği Dânişmendlilere aittir. Hanedanın kurucusu, Azerbaycan'da yaşamış bir Türkmen ailesine mensup olan Dânişmend Gazi'dir. Dânişmend Gazi, 1064'te Sultan Alp Arslan'ın hizmetine girerek onun en seçkin emîrleri arasında yer almıştır.³ Dânişmend Gazi'nin Anadolu'ya nereden, ne zaman ve nasıl geldiği, ne gibi bir rol oynadığı tam olarak bilinmemektedir.⁴ Bu konudaki bazı kaynaklarda geçen bilgilere göre 1071 tarihinde Malazgirt Zaferi'nin kazanılmasından sonra savaşa katılan diğer emîrlerle birlikte, vergiden muaf tutularak Dânişmend Gazi'ye Sivas, Tokat, Niksar, Elbistan ve Malatya dolayları iktâ olarak verilmiştir. Selçuklu hükümdarı Alp Arslan ile Bizans İmparatoru Romanos Diogenes arasında yapılan antlaşmanın, imparatorun ölümü ile geçersiz hale gelmesiyle Sultan Alp Arslan, bu beylerine Anadolu'nun fethi emrini vermiştir. Dânişmend Gazi, bu suretle Anadolu'ya gelerek, burada devletini kurmuş ve ömrü vefa edinceye kadar Anadolu'da gazalarına devam etmiştir.⁵ Dânişmend Gazi'nin Anadolu'da adının ilk kez duyulması Türkiye Selçukluları hükümdarı I. Süleymanşah'ın 1086'daki ölümünün neden olduğu karışık dönemde başlamıştır. Bu dönemde önce Niksar'ı ele geçirmiş, 1096'da başlayan Haçlı saldırılarına karşı Sultan I. Kılıç Arslan'a yardım etmiş ve 1101'de Malatya'yı ele geçirmiştir. Ancak Haçlılarla mücadele sırasında tutsak ettiği Antakya prensi Bohemond'u fidye karşılığı serbest bırakmış ve Sultan I. Kılıç Arslan'a fidyeden pay vermemiş, bu da I. Kılıç Arslan ile arasının açılmasına sebep olmuştur. Dânişmend Gazi ile Sultan I. Kılıç Arslan arasındaki gerginlik Maraş dolaylarında patlak vermiştir. Burada yapılan savaşta Sultan I. Kılıç Arslan Dânişmend Gazi'yi yenmiştir. Bu arada Dânişmend Gazi ölmüş, onun ölümünü izleyen kargaşalıktan yararlanan Sultan I.

² Demir, N. Erdem, M. D. (2006). "Türk Kültüründe Destan ve Battal Gazi Destanı", *Türkoloji Dergisi*, 1 (1), 97-100.

³ Özeydin, A. (1993). "Dânişmendliler", *DİA*, VIII, 469.

⁴ Cahen, C. (1979). *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, İstanbul, 96.

⁵ Solmaz, S. (2002). "Dânişmend Gazi'nin Anadolu'ya Gelişi", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (14), 246.

Kılıç Arslan 1104 yılında Malatya'yı ele geçirmiştir.⁶ Dânişmend Gazi'nin ölümüyle yerine geçen oğlu Melik Gazi, Sultan I. Kılıç Arslan'ın ölümüyle oğulları arasındaki taht kavgalarında I. Mesud'un iktidarı ele geçirmesinde etkili olmuştur ve Malatya, Ankara, Kayseri ve Kastamonu'yu ele geçirmiştir. Böylece Dânişmendliler, yeniden önemli bir siyasî güç haline gelmişlerdir. Dânişmendli hâkimiyetini genişletip ülkenin her tarafında huzur ve asayiş sağlayan ve Selçuklu topraklarının bir bölümünü de kendi hâkimiyeti altına alarak Anadolu'nun en nüfuzlu hükümdarı olan Melik Gazi'nin 1134 yılındaki ölümünden sonra Dânişmendli tahtına büyük oğlu Melik Muhammed geçmiştir. Onun 1143 yılındaki ölümüyle Dânişmendli toprakları iki kardeşi ve oğlu arasında bölünmüştür. Kardeşlerinden Yağıbasan Sivas'ı, Aynü'd-Devle Malatya ve Elbistan'ı, oğlu Zünnun ise Kayseri'yi almıştır. Yağıbasan'ın 1164'te ölmesinden sonra Sultan II. Kılıç Arslan Sivas ve Kayseri bölgelerine sürekli müdahale edip, sonunda Dânişmendli topraklarına girmiştir. 1175'te Sivas, Niksar, Komana, Tokat ve diğer Dânişmendli topraklarını zapt etmiştir. Son olarak 1178'de Malatya'yı da ele geçirmesiyle Dânişmendli egemenliği sona ermiştir. Anadolu'da kurulan beyliklerin en büyüklerinden biri olan Dânişmendliler, Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması açısından önemli hizmetlerde bulunmuşlardır.⁷ “Anadolu'daki ilk ilmî faaliyetlerin, Dânişmendlilerin 1071-1178 yılları arasında hüküm sürdükleri Sivas, Tokat, Amasya, Kayseri Malatya ve civarlarında başladığı görülmektedir.”⁸ Anadolu'nun en kuvvetli devleti olan Selçuklular zaman zaman baskı altına almışlardır. Bizans ve Haçlılarla savaşan Dânişmend Gazi, Melik Gazi ve Melik Muhammed'in adları asırlarca halk arasında saygıyla anılmış ve destanlara konu olmuştur.⁹ Bu destanlardan biri, Dânişmend Gazi'nin Anadolu'da Bizans ve Haçlılara karşı verdiği mücadeleleri anlatan Dânişmendnâme'dir.

Dânişmendnâme, aynı daireye mensup bulunduğu ancak kahramanları Türk menşeli olmayan Battalnâme ve Ebû Müslimnâme destanlarından sonra kahramanı Türk olan, Anadolu'da meydana getirilmiş ilk kahramanlık destanıdır. Dânişmendnâme, genellikle bu adla tanınmakla beraber bazı yazma nüshalarında

⁶ Cahen, *a.g.e.*, 1979, 97-100.

⁷ Özeydin, *a.g.m.*, 1993, 469-473.

⁸ Kartal, A. (2008). “Anadolu Selçuklu Devleti Döneminde Dil ve Edebiyat”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 100.

⁹ Özeydin, *a.g.m.*, 1993, 473.

Kıssa-i Melik Dânişmend, Kıssa-i Dânişmend Gazi veya Kitâb-ı Melik Dânişmend adları da kullanılmıştır.¹⁰

Dânişmendnâme'nin ilk olarak, Mevlânâ İbn Alâ tarafından II. İzzeddin Keykavus zamanında, yine onun emriyle 1245 tarihinde telif edildiği tahmin edilmekle birlikte bu nüsha günümüze ulaşamamıştır. Bugün elimizde bulunan destanın nüshaları, Tokat kalesi dizdarı Arif Ali tarafından, Mevlânâ İbn Alâ'nın telif ettiği eser yeniden kaleme alınarak vücut bulmuştur. İkinci kez yazılışı konusunda da kesin bir tarih olmamakla birlikte birçok araştırmacı 1360-61 tarihinde, yani I. Murat devrinde kaleme alındığı konusunda birleşmektedir. Destan, XI. yüzyıl alperenlerinden Melik Dânişmend Gazi'nin hayatını, savaşlarını, Anadolu'daki bazı şehirleri fethini ve çeşitli kerametlerini anlatmaktadır.¹¹

Dânişmendnâme ile ilgili belirtilmesi gereken bir husus da onun kaynak olarak nerede durduğunun ortaya konmasıdır. Dânişmendnâme'nin tarihle ilgisi öteden beri üzerinde durulan önemli bir konu olmuştur. Bu önemli destanî roman, XVI. yüzyıldan itibaren başta Gelibolulu Mustafa Âlî olmak üzere Cenâbî, Karamânî, Kâtip Çelebi, Müneccimbaşı ve Hezârfen Hüseyin gibi Osmanlı tarihçilerince tam anlamıyla bir tarih kaynağı olarak kullanılmıştır. Özellikle Gelibolulu Mustafa Âlî, *Mirkâtü'l-cihâd* adlı eserini Dânişmendnâme'ye yeni bir şekil vermek suretiyle Dânişmendliler tarihi olarak meydana getirmiştir. Bu nedenle bu eser bazı araştırmacılar tarafından Dânişmendnâme'nin üçüncü yazımı olarak değerlendirilmektedir.¹² Dânişmendnâme'nin önemine *Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eserinde ilk dikkati çeken Fuat Köprülü'dür. Fuat Köprülü burada; Dânişmendnâme'nin şimdiye kadar hiç dikkati çekmediğini, sadece, onun destanî mahiyetini kesinlikle anlamayan bazı eski tarihçiler tarafından tarihi kaynak olarak kullanıldığını, hâlbuki bu eserin tarihî bir esasa dayanmakla beraber, bir halk destanı olduğunu ve her bakımdan Battalnâme'den farksız bir eser olduğunu söylemektedir.¹³ Daha sonraki tarihlerde *Kitab-i Melik Dânişmend Gazi* adı ile Şükrü Akkaya tarafından ele alınmakla¹⁴ birlikte bütün yönleriyle tahlil edilip

¹⁰ Ocak, A. Y. (1993), "Dânişmendnâme", *DİA*, VIII, 478.

¹¹ *Dânişmend Gazi Destanı*, haz. Necati Demir (2018). İstanbul, 40, 42.

¹² Ocak, a.g.m., 1993, 479.

¹³ Köprülü, M. F. (1981). *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, 258.

¹⁴ Akkaya, Ş. (1950). "Kitab-i Melik Dânişmend Gazi-Dânişmendnâme", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 8 (1-2), 131-144.

incelenmemiştir. Dânişmendnâme ilk defa M. Halil Yınanç tarafından eleştiriye tabi tutularak içeriğinin bütünüyle uydurma olduğu ileri sürülmüştür. Buna karşılık Osman Turan Dânişmendnâme'nin bir tarih kaynağı olarak kullanılabileceğine dikkat çekmiştir. Dânişmendnâme, ancak bütün yönleriyle ciddi bir şekilde Irene Melikoff tarafından tahlil edilip incelenmiştir. Melikoff, hem Dânişmendnâme'yi edebî, lisanî, tarihî, folklorik vb. bütün yönleriyle derinlemesine bir incelemeye ve eleştiriye tabi tutmuş, hem de belli başlı nüshalarını karşılaştırarak *La geste de Melik Danişmend* adında tenkitli bir metin meydana getirmiştir. Bu çalışma ile Melikoff, Dânişmendnâme'nin ne Osmanlı tarihçilerinin kabul ettikleri gibi gerçek bir vekâyinâme, ne de M. Halil Yınanç'ın iddia ettiği gibi uydurma bir kitap olmadığını ortaya koymuştur.¹⁵

Dânişmendnâme, Malazgirt Zaferi'nden sonra Anadolu topraklarının Dânişmendliler tarafından Türkler adına fethedilişini ve vatan hâline getirilişini anlatan bir destandır. Eserin önemli bir kısmı, Türk-Bizans ya da Müslüman-Hristiyan mücadelelerini anlatmaktadır. Tarihi destan karakteri taşıyan bu eserin daha çok kültür tarihimiz bakımından önemli bir yönü bulunmaktadır.¹⁶ Bu çalışmanın konusunu, Türklerin devlet teşkilâtlarındaki, dinî inanışlarındaki, askerî ve sosyal hayatlarındaki gelenek, görenek ve âdetlerinin Dânişmendnâme ışığında değerlendirilmesi teşkil etmektedir.

Dânişmendnâme'nin, öz Türkçe kelime hazinesinin zenginliği ile dikkate değer gramer özelliklerini bünyesinde barındırması ve düğün, ziyafet, savaş, mütareke, sulh-harp geleneklerini nakletmesi gibi hususiyetler eserin ihmal edilemeyecek değer taşımakta olduğunu göstermektedir.¹⁷ Dânişmendnâme'de yer alan Türk kültürüne has sosyal, askerî, dinî geleneklerin, hükümdarlık ve saray geleneklerinin tespit edilip değerlendirilmesi ve Türk kültür tarihi içerisindeki öneminin ortaya konması çalışmanın esas amacını oluşturmaktadır.

Dânişmendnâme, bugüne kadar ya bir bütün şeklinde değerlendirilmiş ya da belirli özelliklerine göre bir değerlendirmeye tâbi tutulmuştur. Bu değerlendirmelerde eserin edebî ve tarihî yönü ele alınmış ancak Türk kültür tarihi

¹⁵ Ocak, a.g.m., 1993, 480.

¹⁶ Doğuş, S. (2016). "Anadolu'da Gaza Geleneğinin Temel Kaynakları: Dânişmend-nâme Örneği", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Danişmendliler Sempozyumu (12-13 Kasım 2015)*, 346.

¹⁷ Akkaya, a.g.m., 1950, 133.

bakımından bir değeriendirilmesi yapılmamıştır. Nitekim destanda gazilerin savaş ve savaş dışında kalan zamanlarda yaptıkları faaliyetler, Türklerin o dönemdeki yaşam tarzları hakkında bilgiler verilmektedir. Dânişmendnâme’de ava çıkılması, düğünlerin yapılması, ziyafetlerin verilmesi gibi Türklerin Orta Asya’dan Anadolu’ya getirdikleri geleneklerin yer alması, eserin özgünlüğünü daha da arttırmaktadır. Bünyesinde kültürümüze dair pek çok hususiyet barındıran bu destanın, Türk kültür tarihi bakımından ilk kez değeriendirilmiş olması çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

Çalışmada, Türklerin oldukça zengin olan kültür motiflerinin tamamına değinilmemiş, yalnızca destanda karşılık bulan kültür özellikleri ele alınmıştır. Çalışmanın ana ve alt başlıkları belirlenmeden önce destan taranmış, bu tarama kapsamında elde edilen veriler neticesinde incelenecek olan başlıkları şekillendirilmiştir.

Çalışma, giriş ve sonuç dışında dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde devlet teşkilâtı, ikinci bölümde askerî hayat, üçüncü bölümde sosyal hayat, dördüncü bölümde ise dinî hayat ele alınmıştır. Bu bölümler, incelenirken Türk kültürü hakkında bilgiler verilmiş, ardından Dânişmendnâme’de geçen o konu ile ilgili destandan parçalar örnek olarak alınmıştır. Bu alıntılar yapılırken doğrudan alıntılar tırnak içinde belirtilmiştir.

Çalışmanın konusunu teşkil eden destan, Necati DEMİR tarafından hazırlanan *Dânişmend Gazi Destanı*¹⁸ adlı eser esas alınarak incelenmiştir.

¹⁸ *Dânişmend Gazi Destanı*, haz. Necati Demir (2018). İstanbul.

2. DÂNİŞMENDNÂME'YE GÖRE DEVLET TEŞKİLÂTI

2.1. Hâkimiyet Anlayışı

Türk hâkimiyet anlayışına göre, hâkimiyetin kaynağı ilâhi idi. Tanrı, bu hâkimiyetini bir vasıta ile kullanmaktaydı. Bu vasıta da Türk Kağanı idi. Yani devleti yönetme güç ve yetkisi Türk Kağanına verilmiş bir “Tanrı bağışı” idi. Tanrı bağışı olan bu güç ve yetenekler için “kut”, “ülüg veya ülüş” ve “küç” kavramları kullanılmıştır.¹⁹ Türk devletinde siyasi iktidar “kut” kelimesi ile ifade edilmiştir. Eski Türkçede kut kelimesi “devlet, ikbâl, saadet, ruh, baht” gibi anlamlara gelmektedir. Yani Kut’un sahibi olan devletin de sahibidir.²⁰ Dânişmend Gazi’ye de devletin Tanrı tarafından verildiği Dânişmendnâme’de belirtilmektedir: “Bir ova içinden siyah atlı bir kişi çıkageldi. Melik görünce onun maneviyatına hayran oldu. Melik Dânişmend’e seslendi: “Niçin üzülüyorsun. Tanrı sana devlet vermiştir.””²¹

Ülüg veya ülüş kelimeleri de “pay, hisse, nasip, kismet” anlamlarına gelmektedir. Yani Tanrı bu bağış ile de Türk Kağanına iktisadî bir güç vermektedir. Askerî güç anlamına gelen küç ile de Türk Kağanının savaşçılık yeteneğini artırmaktadır.²² Dânişmendnâme’de Dânişmend Gazi’nin böyle bir nitelik taşıdığı şu sözlerle vurgulanmaktadır:

“O erenlerin ulusu, dinin sultanı,
O yiğitlerin seçkini Melik Dânişmend.”²³

“Tanrı’dan davet gelen her kişi
Doğru yola sabit olur.

Her neye sunarsa eli ulaşır,
Hangi tarafa bakarsa gözü görür.

Bütün gazilerin durumu ona ayan olur,
Bütün gizli şeyler onun gönül gözüne görünür.

Sohbetiyle can ve gönüller kaynaşır,
Aşk ateşiyle içi tutuşup tüter.

¹⁹ Koca, S. (2010). *Türk Kültürünün Temelleri 2*, Ankara, 75, 77.

²⁰ Gömeç, S. (2006). *Türk Kültürünün Ana Hatları*, Ankara, 39.

²¹ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 261.

²² Koca, a.g.e., 2010, 76.

²³ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 98.

Geçmiş zamandan bir haber anlatalım,
Ey dost, sen bu söze iyice kulak ver.
Melik adlı bir kişi var idi, der.
Onun işi din uğruna savaşmak idi.
Vilâyeti açık bir şekilde görünmüştü.
Onun özelliklerini size anlatayım:
O, kılıcını taşa çalardı,
Hıyar gibi baştan başa ikiye bölerdi.
Ey dost, eğer akan suya dua etse,
Mevcut olan su kuruyup akmazdı.
Her ne zaman incinip beddua etse,
Ey şah, bil ki orası yere geçerdi.
O yiğit kâfire kılıç ile çalsa,
Tepesinden eyer kaşına kadar ikiye bölerdi.
Tanrı bu kerameti ona vermiş,
O her tarafta hüner göstermiş.”²⁴

Görüldüğü üzere Dânişmendname’de, Melik Dânişmend’den Tanrı tarafından seçilmiş ve güç, kuvvet verilmiş bir kişi olarak bahsedilmektedir. Düşmana karşı gösterilen kahramanlık, yiğitlik ve savaşların kazanılması Tanrı’nın iradesi ile olmaktadır.

Türk kültürünün manevi hazinesi olan Kutadgu Bilig’de hâkimiyetin Tanrı tarafından verildiği şu şekilde dile getirilmiştir:

“Bu beylik mesnedine sen isteyerek gelmedin; onu Tanrı kendi fazlı ile sana ihsan etti.”²⁵

Temeli ilâhi bir güce dayandığı için Türklerde hâkimiyet “karizmatik” bir nitelik taşıyordu. Ancak Türklerde sosyal düzen dinî olmayıp siyasî olduğu için iktidarın tam anlamıyla karizmatik olduğu da şüphe uyandırmaktadır. Türklerde bir hükümdarın kut sahibi olması, her şey demek değildir. Kut hâkimiyete imkân

²⁴ Dânişmend Gazi Destanı, 2018, 367-368.

²⁵ Yusuf Has Hacib, Kutadgu Bilig, nşr. ve trc. Reşit Rahmeti Arat (1974). Ankara, byt. 5469.

hazırlayan büyük bir kudret kaynağı olmakla beraber, Türk hükümdarının idarede sorumlu olduğu kanun durumundaki Türk töresi de bulunmaktaydı.²⁶ “Esasen o, bütün icraat ve faaliyetlerini Türk töresine uygun bir şekilde yürütmek zorundaydı. Bu da gösteriyor ki, Türk kağanının iktidarı, sadece ilâhi bir temele değil, aynı zamanda kanunî bir temele de dayanmaktaydı.”²⁷ Türklerde törenin uygulanışında rol oynayan meclisler bulunmaktaydı. Bu meclisler; ordunun teftişi, memleket meseleleri gibi konularda görüşmeler yapmak üzere toplanır ve kararlar verirdi. Yani Türk devletlerinde hükümdar, bu meclislerde onaylanmayan hususlarda karar vermemekte, çoğunlukça tasvip edilen hususlarda karar kılmaktaydı.²⁸ Danışmanın önemine Yusuf Has Hacib de şu şekilde değinmiştir:

“Ne gibi bir iş yapmak istersen, onu başkalarına danış; danışmayan kimseye karışma, ondan uzak dur.”²⁹

Dânişmendnâme’de Dânişmend Gazi’nin de pek çok hususta bu şekilde karara vardığı görülmektedir. Dânişmend Gazi, çok önemli kararları arkadaşları ile bir araya gelip müşavere ettikten sonra vermektedir.³⁰

Kaynaklara göre Türk hükümdarı Tanrı tarafından sadece devletini değil, bütün dünyayı idare etmekle görevlendirilmiştir. Yani Türk hükümdarı yeryüzündeki bütün insanların idarecisidir. Bu telâkki Türklerde “Cihan hâkimiyeti” mefkûresini doğurmuştur.³¹ Türk devlet ve hâkimiyetinin temelinde “cihânşûmûl” yani bütün cihanı içine alan bir devlet fikri bulunur. Türk devletinin esas amacı, dört bulung (Dört taraf. Türkler, dünyayı dört köşe olarak görmekteydiler. Dört taraftaki milletleri tâbi kılmak ve onları düzene sokmak, dünya hâkimiyetini gerçekleştirme anlamına gelmekteydi.³²) üzerinde Türklerin kutsal hâkimiyetini sağlamak ve “güneşin doğduğu yerden battığı yere kadar” her tarafta Türk adaletini yaymaktır. Yani bu savaşçı kavmin görevi sadece kılıç sallayıp, savaş yapmak değildi. Onun başlıca görevleri, Tanrı’nın verdiği devlet ve güç ile Tanrı adına dünya nizamını

²⁶ Donuk, A. (1981). “Türk Devletinde Hâkimiyet Anlayışı”, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, (10-11), 52.

²⁷ Koca, a.g.e., 2010, 77.

²⁸ Donuk, a.g.m., 1981, 54.

²⁹ Yusuf Has Hacib, a.g.e., 1974, byt. 5659.

³⁰ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 22, 46, 79, 198.

³¹ Donuk, a.g.m., 1981, 56.

³² Koca, S. (2011). “İdeal Bir Türk Hükümdarı ve Başkomutanı Olarak Oğuz Kağan (Oğuz Kağan Destanının Türk Kültür Tarihi Bakımından Değerlendirilmesi)”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (5), 87.

kurmadır. Bu, Türk devletinin başlangıcından itibaren uzun süre devam etmiş bir dünya görüşüdür.³³ Bilindiği kadarıyla “Çinlilere ait olan dört köşeli yeryüzü ve bu dört köşenin üstünde yer alan daire biçimindeki gökyüzü düşüncesine, Orhun’daki Türklerde ve Yenisey’deki Kırgızlarda rastlanmaktadır.”³⁴ Bu görüş, Türk kozmik düşüncesine dayanmaktadır. Türk kozmogonisine göre, “Üstte gökyüzü, altta yağız yer, ikisinin arasında insanoğlu yaratılmıştır. İnsanoğlunun üzerine de Türk Kağanları oturtulmuştur.” Yani bu ifadelerden anlaşılacağı üzere bütün dünya Türk devletinin mekânını, Türk Kağanları da bütün dünyanın hükümdarı durumundadırlar. Bu durumda Türk hükümdarının “Doğuda gün doğusuna, güneyde gün ortasına, batıda gün batısına, kuzeyde gece ortasına kadar bütün ülkeleri ve milletleri hâkimiyeti altına alması” gerekiyordu. İşte en eski devlet teşkilatı da bu hâkimiyet anlayışına göre kurulmuş ve düzenlenmiştir.³⁵

Bu eski “Türk cihan hâkimiyeti” düşüncesi, daha sonraki yüzyıllarda, özellikle İslâmiyet ile birlikte cihâd fikri şekline dönüşmüş, temeli tarihin çok eski devirlerine kadar inen, bu Türk adaletini yayma ve uygulama ülküsü, dinî bir tezahür şeklinde daha da kuvvetlenerek uygulanmaya çalışılmıştır.³⁶ Türk-İslâm devletlerinden Selçuklu Devleti hükümdarı Tuğrul Bey’den sonra, yine halife tarafından “doğunun ve batının hâkimi” ilân edilen Melikşah, ölmeden hemen önce Bağdat’ta bir savaş meclisi toplamıştı. Bunu yapmadaki amacı Mısır’ı ve bütün Batı kıtasının fethini planlamasıydı. Oğlu Sultan Sencer de 1133 tarihinde halifeye bir mektup göndererek “Ulu Tanrının lûtfu ile cihan padişahlığına yükseldiğini” yazmıştır. Diğer taraftan Muhammed Harezmşah, Suriye, Mısır ve civarını ele geçirmeyi tasarlıyordu. Yeni fethedilecek ülkelerin çeşitli bölgelerine gönderilecek hânedan üyelerinin önceden belirlenmesi de cihan hâkimiyeti anlayışından kaynaklanmakta idi. Selçuklu idaresi tarafından Bizans sınırlarına yönlendirilen ve son derece önemli tarihi sonuçlar veren Türkmen göçlerinin zemin hazırladığı Malazgirt zaferi ve Anadolu’nun fethi de aynı ülkünün zafer halkalarından biridir.³⁷

Malazgirt zaferi, özellikle Anadolu’nun fethinde ve Türk vatanı haline gelmesinde önemli bir dönüm noktası teşkil eder. Çünkü bu zaferden sonra Anadolu’nun kapıları Türklere ardına kadar açılmıştır. Anadolu, bu zaferden

³³ Gömeç, a.g.e., 2006, 43-44.

³⁴ Roux, J. P. (2011). *Eski Türk Mitolojisi*, Ankara, 66.

³⁵ Koca, a.g.e., 2010, 92, 95.

³⁶ Gömeç, a.g.e., 2006, 45.

³⁷ Kafesoğlu, İ. (2011). *Türk Milli Kültürü*, İstanbul, 347- 348.

sonra Türk fatihlerin ayakları altına serilmiş, savunmasız bir ülke haline gelmiştir. Nitekim Sultan Alp Arslan, Bizans İmparatoru Romanos Diogenes ile yaptığı anlaşmanın hükmünü yitirdiğini görünce, Selçuklu ve Türkmen beylerine Anadolu'nun fethi emrini vermiştir. ... Bu emirden sonra Selçuklu ve Türkmen beyleri Sultanın açtığı yoldan ilerleyerek, sistemli bir şekilde Anadolu'nun fethine koyulmuşlardır. Bunların başında Artuk ve Tutak gibi ünlü Selçuklu beyleri gelmekteydi. Selçuklu beyleri, Doğu ve Orta Anadolu'dan itibaren batıya doğru fetihlerini süratle genişletmeye başlamışlardır. Bu beyleri, Kutalmış oğullarından Mansur ve Süleymanşah kardeşler ile Gümüştekin Dânişmend Ahmed Gâzi, Mengüçük Gâzi, Ebû'l Kasım gibi Selçuklu ve Türkmen beyleri takip etmişlerdir.³⁸

1071'de ordusu ile Malazgirt Savaşı'na katılan Dânişmend Ahmed Gazi'ye, bu savaşın zaferle sonuçlanmasından sonra Malatya, Sivas, Tokat, Elbistan, Niksar, Kayseri ve çevrelerinin fethi görevi verilmiştir.³⁹ Bu beylerden Artuk Bey, kaynakların farklı bilgiler vermesi ve sağlam belgelere dayanmamasına rağmen Dânişmendnâme'de geçen Artuhî olarak kabul edilmektedir.⁴⁰

Dânişmend Gazi, bu emir ile birlikte ordusunu toplayıp Anadolu'ya, cihâd ülküsünü gerçekleştirmek için sefere çıkmıştır. Dânişmendnâme'ye göre; “Şehir halkı, Müslümanlar seslendiler: “Ey Sultan Turasan ve Ey Melik Ahmed! İyi bilin ki kâfirler bir araya gelip Müslümanları öldürürler. Mutlaka siz de bir araya gelip kâfirleri Müslümanlar üzerinden alınız.””⁴¹ Bunun üzerine, Sultan Turasan ve Melik Ahmed, halifeden aldıkları izinle Rum illerini fethetmek ve İslâm topraklarına katmak için asker topladılar.⁴²

Yine Dânişmendnâme'de bu cihâd hâkimiyeti telâkkisi şu şekilde dile getirilmiştir:

“İşte o kâfirleri kıran benim.

Şimdi siz kâfirleri yine kırayım.

İslâm topraklarının sınırını koruyan er şimdi benim,

Size işler edip hüner göstereyim.

Hepinizi öldüreyim,

Küfrü yıkıp dini onarayım.

³⁸ Koca, S. (2003). *Türkiye Selçukluları Tarihi 2*, Çorum, 27-28.

³⁹ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 19.

⁴⁰ Sevim, A. (1990). *Ünlü Selçuklu Komutanları*, Ankara, 46.

⁴¹ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 73.

⁴² *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 75-76.

Beni gitti diye izimi sürüyorsunuz,
Şimdi erlik nasıl olur göreceksiniz.

Ben bu illeri fethetmek için geldim,
Siz kızı alıp kaçmaya geldiğimi zannediyorsunuz.

Rum ilinden küfrü yok etmek,
Burayı iman sahibi yapmak için geldim.”⁴³

“Tanrı’m bizi âleme rezil etme,
Herkesin destekleyicisi ve sığınacağı yer Sen’sin.

Kapında dilenciyiz, ihsanlarından,
Yardımlarından bize nasip et.

Bunların şirkini gönlünden uzaklaştır,
Müslüman olsunlar, bari yârin olsun.

Bize yardım ve inayet senden olsun,
Rum ilinin İslâm ile dolmasını isteriz.

Nasip et ki fethedelim,
Bu kâfirleri İslâm ehli edelim.

Ey Fettah, ey Bari isteğimiz budur,
Buranın ili ve şehri Müslüman olsun.”⁴⁴

Dânişmendnâme’de görüldüğü gibi Dânişmendliler tamamıyla cihâd aşkı ile fetihler yapmışlar, en eski Türk devletlerinde var olan kendi anlayış ve siyasetlerini dünyaya hâkim kılma ülküsüne, İslâmlaşma ile de dinî bir hüviyet kazanan hâkimiyet anlayışlarına, Türk İslâm kültürünün zihniyet ve siyasetine bağlı kalmışlardır.

2.2. Hâkimiyet ve Hükümdarlık Sembolleri

Türkler tarih boyunca bulundukları alanlarda birçok devlet kurmuşlardır. Bu devlet kurma geleneği İslâm dinini kabul ettikten sonra da devam etmiştir. Kurdukları devletler ve tarihte oynadıkları rollerden dolayı adlarından sıkça bahsedilen ilk Türk-İslâm devletlerinde hükümdarlık ve hâkimiyet sembolleri manevî ve maddî olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Manevî unsurlar, lakaplar ve

⁴³ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 106.

⁴⁴ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 131.

hutbe olarak kendi içerisinde iki kısma ayrılırken maddî unsurlar ise hilat, alem, nekkare, otağ, tabl, sancak vb gibi çeşitli bölümlere ayrılmaktadır. Abbâsi Halifeliği, bulunduğu dönem itibariyle zayıf konumda olmasına rağmen ilk Türk-İslâm devletleri için meşruiyetin ve hâkimiyetin kaynağı olarak görülmektedir. Bu sebeple ilk Türk-İslâm devletleri hükümdarları tahta çıktıkları andan itibaren bu sembolleri alma gereğini hissetmişlerdir.⁴⁵

2.2.1. Unvan ve Lakaplar

Türk devletlerinde hükümdarlar en eski devirlerden beri çeşitli unvan ve lakaplar kullanmışlardır. Bunlar arasında “kağan” unvanı, İslâmiyet öncesi Türk hükümdarları tarafından en yaygın olarak kullanılanıdır.

Türk İslâm devletlerinde de bu gelenek devam etmekle beraber İslâmî isimler, unvanlar ve lakaplar kullanılmaya başlanmıştır. Bu devirde, en yaygın olan unvan “sultan” olmuştur. Ancak bu unvanın Türkmen beyliklerinde kullanılmadığı görülmektedir. Bunun sebebi, bütün Orta Doğu bölgesinde yayılmış çeşitli siyasi kuruluşların meşru hükümlerliğini kendi üzerinde taşıyan Büyük Selçuklu İmparatorluğunun oynadığı merkezî roldür.⁴⁶ Dânişmendli Beyliği, Büyük Selçuklu Devletine tâbi olduğu için Dânişmendli hükümdarları baştan beri “Emîr” veya “Melik” unvanını kullanmışlardır.⁴⁷ Dânişmendnâme’de Dânişmend Gazi’nin adı “Melik” unvanı ile geçmektedir.⁴⁸ Destanının adı da “Melik Destanı” olarak söylenmektedir.⁴⁹ Bunun dışında Dânişmendlilerde “Bey” unvanının kullanıldığını da görüyoruz. Dânişmennâme’de Dânişmend Gazi’nin ölümünden sonra yerine geçen oğlunun adı hem “Melik” hem de “Bey” unvanı ile geçmektedir.⁵⁰ Dânişmendnâme’de “Gazi” unvanına da sıkça rastlamaktayız.⁵¹ Lakaplara baktığımızda Dânişmend Gazi’nin adının “Ahmed” olduğu, “Dânişmend”in de lakabı olduğu görülmektedir:

⁴⁵ Arslan, İ. (2012). “İlk Türk-İslâm Devletlerinde Hükümdarlık ve Hâkimiyet Sembolleri”, *Ekev Akademi Dergisi*, 16 (51), 73-90.

⁴⁶ Kafesoğlu, a.g.e., 2011, 257, 342.

⁴⁷ Köymen, M. A. (2017). *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Ankara, 144.

⁴⁸ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 71

⁴⁹ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 69.

⁵⁰ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 398.

⁵¹ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 79.

“Melik söyledi: “Adım Ahmed, lakabım Dânişmend’dir.””⁵²

“Emîr Ömer’in bir kızı vardı. Adına Nazîrûlcemâl derlerdi. Onu Ali bin Mızrab’a vermişlerdi. Onun bir oğlu dünyaya geldi. Adını Melik Ahmed koydular. Çok akıllı ve olgun çıktı. Lakabını Melik Dânişmend koydular.”⁵³ Dânişmend, bilgili, bilgin gibi anamlara gelmektedir. Dânişmendnâme’de ona bu lakabın, sabaha kadar ilim tahsil ettiği için verildiği belirtilmektedir.⁵⁴

Bunun dışında Dânişmend Gazi için “din cambazı”⁵⁵, “sahib-kıran”⁵⁶ lakapları zikredilmektedir.

2.2.2. Hilat, Alem, Nekkare, Otağ, Tabl, Sancak

Türk hükümdarlarının unvan ve lakaplar dışında bazı kullandıkları eşyalar da hâkimiyetlerinin ve hükümdarlıklarının sembolüydü. Dânişmendnâme’de Dânişmend Gazi’nin kullandığı hâkimiyet ve hükümdarlık alametleri eserin birçok yerinde geçmektedir:

Dânişmend Gazi ve Sultan Turasan, Halifenin izni ile Rum’u fethetmek için İslâm ordusuna başkomutan olmuşlar, bir ferman yazılıp iyi bir hilat Sultan Turasan’a ve bir hilat Melik Dânişmend Gazi’ye verilmiştir.⁵⁷ Bunun dışında hilat, Dânişmendnâme’nin birçok bölümünde geçmektedir.⁵⁸

Bu fermanla birlikte Sultan Turasan ve Melik Dânişmend’e hilafet için iki sancak, Battal Gazi sancağı ve Ebu’l-Müslim sancağının beraber verildiği belirtilmektedir.⁵⁹ Eserde bundan sonra Dânişmend Gazi’nin yaptığı fetihler anlatılırken sancak taşındığı,⁶⁰ ayrıca birini fethetme gönderirken o gönderdiği kişiye alem, sancak bağışladığı görülmektedir.⁶¹ Yine Dânişmendnâme’de hâkimiyet alametlerinden olan alem, eserin pek çok bölümünde geçmektedir.⁶² Dânişmend Gazi’nin bu konuda ilgi çekici bir âdeti olduğu da eserde zikredilmektedir: “Melik’in

⁵² *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 85.

⁵³ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 71.

⁵⁴ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 72.

⁵⁵ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 83.

⁵⁶ Sahip-kıran: devlet sahibi, devlet ulusu, *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 106. Emîr Timur’un da bu lakap ile anıldığı bilinmektedir. Bkz. Alan, H. (2019). “Sâhipkıran”, *DİA*, EK-2, 443-444.

⁵⁷ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 75.

⁵⁸ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 141, 145, 287.

⁵⁹ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 75.

⁶⁰ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 140, 141, 148, 198, 263.

⁶¹ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 356.

⁶² *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 140, 148, 198, 263, 356, 403.

âdeti bu idi ki nereye gitse alem ve sancakları yanına alırdı, beraberinde gezdirirdi ve alem ve sancağın başlarında haç vardı. Kâfirleri kandırmak için hile yaparlardı.”⁶³ “Selçuklu Sultanları kırmızı, siyah, sarı ve mavi renkte çeşitli bayraklar kullanmışlardır.”⁶⁴ Destanda, Dânişmend Gazi’nin de rengârenk alemler kullandığı söylenmektedir.⁶⁵

Hâkimiyet alametlerinden olan otağ da Dânişmendnâme’de birçok bölümde yer almaktadır.⁶⁶ Bir bölümde otağların şu şekilde kurulduğu anlatılmaktadır: “Melik buyurdu, Dükiyye önünde otağlar kurdular. İbrişim halılar, atlas döşekler serdiler. Melik geçip oturdu. Artuhî için sağ yanına otağ kurdular. Melik otağının sol tarafında Efrumiyye için bir otağ kurdular. Melik’in otağı ortada olurdu. Artuhî ve Efrumiyye için başka başka otağlar kuruldu, gidip Tanrı’nın zikriyle meşgul oldular. Bunlar her biri Melik Dânişmend hizmetinde olurlardı. Gece olunca herkes otağına gitti.”⁶⁷

Hâkimiyet alametlerinden nekkare ve tabl da Dânişmendnâme’de yer almakla birlikte isim olarak davul tabiriyle zikredilmektedir. Sultan Turasan ve Melik Dânişmend ordu komutanlığına atanınca onlara, halife tarafından hâkimiyet sembolü olarak yirmi çift davul ve altın davullar vermiştir.⁶⁸ Yine halife tarafından Dânişmend Gazi’nin ölümünden sonra oğlu Gazi Bey’e çok mal, hazine, alem, otağ ve davul bağışlandığı zikredilmektedir.⁶⁹ Bu davulların savaşın başlamasında ve bitişinde dövüldüğü de eserin birçok yerinde söylenmektedir.⁷⁰

2.2.3. Elçi Göndermek ve Kabul Etmek

Hükümdarın hâkimiyet sembollerinden biri de elçi göndermek ve elçi kabul etmektir. Türk tarihinde Hunlar devrinden beri görülen elçilik makamı, Türklerin İslâm medeniyetine girmeleriyle de varlığını devam ettirmiş görünmektedir. Elçilik devletlerin birbirleriyle olan münasebetlerinde önemli bir makam olarak varlığını sürdürmeye hâlen devam etmektedir.

⁶³ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 206.

⁶⁴ Koca, S. (2005). *Selçuklular’da Ordu ve Askerî Kültür*, Ankara, 209.

⁶⁵ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 263.

⁶⁶ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 201, 211, 403.

⁶⁷ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 207.

⁶⁸ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 75.

⁶⁹ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 403.

⁷⁰ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 76, 198, 263.

Dânişmendnâme’de elçilere dair malumatlar, devletlerarası ilişkilerde çeşitli vesilelerle karşımıza çıkmaktadır:

Dânişmend Gazi, Haraşna (Amasya)’yı kuşatmadan önce Rum beyleri Nastor ve Şattat’a, onları İslâm’a davet eden bir mektup yazmış ve elçi ile göndermiştir. Ancak onlar mektubu okuyup durumu öğrenince, elçiyi burçtan aşağı asmışlardır. Bunun üzerine Melik bu hâle çok sinirlenmiş ve kaleyi çevirip, cenge başlamışlardır.⁷¹

Dânişmend Gazi’nin elçi kabul ettiğini gösteren örnek de şu şekildedir: Melik Dânişmend’in Dükiyye (Tokat) şehrinde dinlendiği bir gün Haraşna yolundan ellerinde haç resmi olan bayraklarla yüz kişi geldi. İçlerinde bir başkanları vardı. “Melik söyledi: “Siz kimsiniz?” Onlar söyledi: “Elçiyiz, Nastor ve Şattat’ın yanından geliriz.” dediler.” Melik, Rum İllerini terk etmesi söylenen mektubu yırttı ve gelen yüz kişiyi İslâm’a davet etti. On kişi Müslüman oldu, kalanı olmadı. Melik, Nastor ve Şattat’a, imana gelip, Müslüman olmaları için bir mektup yazıp, onların gönderdiği elçi ile gönderdi. Ancak okuyup ne yazıldığını öğrenince gazaba geldiler.⁷²

Görüldüğü gibi Dânişmendnâme’de elçilik, Melik Dânişmend’in Rum illeri üzerine yürümeden önce buraların beylerine İslâm’a davet için yazdığı mektupları ulaştırmak için, diğer taraftan Rum beyleri de Dânişmend Gazi’yi, bu toprakların fethini durdurması için uyarmak maksatlı yazdıkları mektuplar vesilesiyle söz konusu olmuştur.

Bu iki örnek ayrıca, Dânişmend Gazi’nin elçilere muamelesini de göstermektedir. Rum Beyleri, Dânişmend Gazi’nin gönderdiği elçiyi öldürmüşler, ancak Dânişmend Gazi, kendisine gönderilen elçiyi memleketine geri göndermiştir. Yusuf Has Hacib, beyin elçiye nasıl muamele etmesi gerektiğini şöyle dile getirmektedir:

“Kendisine emanet edilen sözü aynen tekrar eden elçiye gazap etme.”⁷³

“Elçi ne söylerse söylesin, ona zeval yoktur.”⁷⁴

⁷¹ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 290- 291.

⁷² *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 175, 176.

⁷³ Yusuf Has Hacib, *a.g.e.*, 1974, byt. 3817.

⁷⁴ Yusuf Has Hacib, *a.g.e.*, 1974, byt. 3819.

2.3. Hükümdarın Özellikleri

“Dânişmendnâme, XI. yüzyıl Alp-erenlerinden Melik Dânişmend Gazi’nin hayatını, savaşlarını, Anadolu’daki bazı şehirleri fethini ve çeşitli kerametlerini anlatmaktadır.”⁷⁵ Dolayısıyla olaylar Dânişmend Gazi’nin şahsı ekseninde dile getirilmiştir. Bu nedenle burada Dânişmend Gazi’nin özelliklerinden bahsedilecektir. Şunu da belirtmek gerekir ki, Dânişmend Gazi’nin şahsı ile ilgili bilgilere daha ziyade Dânişmendnâme’de rastlanmaktadır. Kısa bir sürede geniş bir coğrafyada hâkimiyet sağlayan bir lider hakkında günümüze ulaşan en objektif kaynak Dânişmendnâme’dir.⁷⁶ Türk kültürüne göre;

Hükümdar, hem bütün devlet teşkilâtının başı, hem de toplumun lideri durumundaydı. O, sadece içinde yaşadığı zamandan değil, aynı zamanda devletin ve toplumun geleceğinden de sorumluydu. Dolayısıyla onun görevi son derece ağırdı. Bu ağır görevi de, ancak iyi yetişmiş, yetenekli, bilgili ve tecrübeli olan kimseler başarabilirdi.⁷⁷

Bundan dolayı hükümdar olmanın, bilge ve erdemli olmak, cesur ve yiğit olmak ve cömert olmak gibi bazı gereklilikleri vardı. Ancak bu özellikleri kendinde taşıyan kişi hükümdar olabilirdi.⁷⁸ Dânişmendnâme’de Dânişmend Gazi’nin bu özellikleri taşıdığı görülmektedir. Malatya halkının Dânişmend Gazi’yi kendilerine lider seçmeleri de onun bu özellikleri taşımasından dolayıdır.

2.3.1. Cesur ve Kahraman Olmak

Devletin ve toplumun kaderi, büyük ölçüde cesur ve kahraman insanların gösterecekleri başarıya bağlıydı. Bu nedenle toplumun lideri olan Türk hükümdarından istenilen en önemli özellik, onun cesur ve kahraman olmasıydı. Düşmana üstün gelmek ve ona hâkim olmak için Türk hükümdarının bu özelliği taşıması gerekmektedir.⁷⁹ Cesur ve kahraman olmak, Kutadgu Bilig’de de beyin taşıması gereken en önemli özelliklerden biri olarak vurgulanmaktadır:

⁷⁵ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 42.

⁷⁶ Aydemir, M. (2016). “Dânişmend Gazi’nin Stratejik Yönetim ve Liderlik Özelliklerinin Belirlenmesi: Dânişmend Gazi Destanı Üzerine Bir Araştırma”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Dânişmendliler Sempozyumu (12-13 Kasım 2015)*, 155-156.

⁷⁷ Koca, a.g.e., 2010, 80.

⁷⁸ Gömeç, a.g.e., 2006, 56-72.

⁷⁹ Koca, a.g.e., 2010, 81.

“Beylik için insanın ilk önce asil soydan gelmesi gerekir; bey cesur, kahraman, kuvvetli ve pek yürekli olmalıdır.”⁸⁰

“Halk için beyin cesur ve kahraman olması iyidir; büyük işleri ancak bu meziyetler ile karşılamak mümkündür.”⁸¹

“Bey cesur, kahraman ve atılgan olmalı; bey cesareti ile düşmana karşı koyar.”⁸²

Dânişmendnâme’de Dânişmend Gazi’nin en dikkat çeken özelliği cesareti ve kahramanlığıdır. Bu özelliği neredeyse destanın bütün bölümlerinde karşımıza çıkmaktadır. Destanda rivayet edilenlere göre; Dânişmend Gazi öyle güçlü nara atardı ki düşman onun sesinden korkup birbirini kırırdı, ya da kâfirler, Melik adını işitince dağılıp kaçarlardı. Bir savaşta Melik’in narasından yüz kadar kâfirin ödü patlayıp helâk oldu.⁸³

“O erkek arslan şöyle bir nara attı,
Sanki gökler yıkıldı, yer yarıldı.

...

O din eri kâfire hamle yaptı,
Tekbir getirip peygamberi anardı.

Dahhak’ın kılıcını şimşek gibi salar,
Kâfirleri sonbahar yaprağı gibi dökerdi.

...

Bir tarafta Melik Dânişmend cenk eder,
Kâfirin kanıyla yeri kızıl renge boyardı.

O gaziler, din için güzel cenk eder,
Kâfirin başıyla ovalar dolardı.

Her tarafta baş ve leşten tepeler oluştu.
Pek çok bey telef olup kıymetsiz hâle geldi.

⁸⁰ Yusuf Has Hacib, *a.g.e.*, 1974, byt. 1949.

⁸¹ Yusuf Has Hacib, *a.g.e.*, 1974, byt. 1961.

⁸² Yusuf Has Hacib, *a.g.e.*, 1974, byt. 2043.

⁸³ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 300, 310, 380.

Kâfirin kanından hava buhar tuttu,
Öyle akardı ki sanki ırmak olmuştu.

Ey aziz, orada öyle savaş oldu,
Kâfirin başına kıyamet koptu.”⁸⁴

Melik Dânişmend Gazi’nin düşmandan en ufak bir korkusu yoktur ve gazileri de cesaretlendirerek onlardan da bunu beklemektedir:

“Melik Gazi dedi ki ey ulular,
Hak demek isteyen sevgililer sizsiniz.
Hepiniz yiğit olmuş meşhur kişilersiniz,
Bu duruma gelene kadar pek çok icraatta bulundunuz.
...

Hele ben inancımı sağlamlaştırdım,
Bunu, din yolunda başımı feda edebilmek için yaptım.
Ya canımı vereyim yahut can alayım,
Bu sözden dönmeye imkân yoktur.
...

Benim de sizden beklediğim budur,
Düşmandan en küçük korku bile olmamalıdır, dedi.”⁸⁵

Kutadgu Bilig’de de hükümdarın cesur olmasının yanında askerini de cesaretlendirmesi gerektiği şu beyitlerle vurgulanmaktadır:

“Korkak askerin cesaret alması için, kumandanın kahraman ve cesur olması lâzımdır.”⁸⁶

“Cesur insan korkakların başına geçer ve herkes ondan cesaret alır.”⁸⁷

Türklerde hükümdar olmanın bir başka şartı külüg yani ünlü olmaktır.⁸⁸ Ün kazanmak için de savaşlara katılarak cesareti ve kahramanlığı ile dikkat çekerek, düşmanı mağlup etmesi gerekmektedir. Hükümdarın taşıması gereken vasıflar

⁸⁴ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 94-95.

⁸⁵ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 170-171.

⁸⁶ Yusuf Has Hacib, *a.g.e.*, 1974, byt. 2044.

⁸⁷ Yusuf Has Hacib, *a.g.e.*, 1974, byt. 2045.

⁸⁸ Gömeç, *a.g.e.*, 2006, 58.

hakkında bilgi veren Yusuf Has Hacib, “Bey bilgili, akıllı ve âdil olmalı; şöhretinin yayılması için de cesur ve tedbirli davranmalıdır.”⁸⁹ ifadesiyle, hükümdarın ününü yine cesareti sayesinde kazanabileceğini vurgulamaktadır. Destanda Dânişmend Gazi’nin pek çok savaşta kahramanlığı ile ün kazandığı, güçlü fiziksel görüntüsünün de düşmana korku verdiği ve düşmanın onun pehlivanlığına hayran kaldığı şu beyitlerde görülmektedir:

“Bir ulu kişi gördü o sanki ejderha idi,
Ejderha olamaz ondan daha üstün idi.

Ey ünlülerin başkanı,
Ey hünerli kişi, adını bana söyle, dedi.

Heybet ile boy bos sende var,
Daha önce senin gibi ünlü kişi görmemiştim.

Melik ona, ey değersiz kâfir, dedi.
Hz. Peygamber’in soyunun sevgilisi benim.

Din eri olan o Melik Dânişmend benim,
Daima kâfirleri katlederim.

Göreceksin sana da neler yapacağım,
İnşallah ben seni yine bulacağım.

Yiğitlik nedir sana da göstereyim.
Sen de yiğitliğin nasıl olduğunu görürsün.”⁹⁰

Türk hükümdarları hiçbir zaman sadece devletin merkezinde oturan ve emirler veren kişiler olmamışlardır. Her zaman her türlü mücadelede en ön safta bulunmuşlar ve verdikleri emirleri de önce bizzat kendileri uygulamışlardır. Çünkü giriştikleri her mücadelede başarının her şeyden önce kendi cesaretlerine bağlı olduğu bilincinde olmuşlardır.⁹¹ Destanda geçen şu olay ve anlatım Melik Dânişmend’in en ön safta kahramanca savaştığını, düşmanlarının ona karşı koyamadığını göstermektedir:

⁸⁹ Yusuf Has Hacib, *a.g.e.*, 1974, byt. 2168.

⁹⁰ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 248-249.

⁹¹ Koca, *a.g.e.*, 2010, 83.

“Melik Dânişmend o gün meydanda kükredi, önüne geleni hıyar gibi doğradı. O anda onun önüne rastlayan kişiye yazık olurdu, hemen tepelerdi. Kayirbil papazın müritleri ve çıraqları vardı. Gördüler ki papazın işi tamam oldu, yürekleri yandı. O acı ile bir bir meydana girdiler. Melik Dânişmend birer darbeyle ikişer parçaya bölerdi. Öyle ki bir kez vururdu, bir daha gerek kalmazdı. Altmış papazın o gün hepsini hakladı, işlerini tamam etti. Şattat onu görüp sinirlendi. Üzüntüsünden ordunun hep birden hamle yapması için emretti. O Aktaran denizi gibi kâfirler Melik’in üzerine yürüdüler. Melik de kâfirlere fırsat vermeyip kırmaya başladı. Hangi kâfire bir kılıç vursa ikiye bölerdi. Bu taraftan gaziler de el birliği yapıp kâfirlere öyle kılıç vurdular ki gökyüzünden melekler alkışladı. O gün sanki kıyamet günüydü. Şattat da gayrete gelip meydana girdi. Kâfirler yenilmek üzereyken tekrar savaşılmaya başladılar. Gürzlerini ve kılıçlarını çıkarıp savaşırlardı. Melik bu hâli görüp nara attı, Şattat’tan tarafa yürüdü. Bir süre kılıç kullandı. Sonra gürzünü eline aldı, her kime vurursa atıyla kendini paramparça yapardı. O gün öğleye kadar sayısız kâfir kırdılar.”⁹²

“... Derhâl iki bin seçme, güzide kâfir hep beraber Melik’e hamle yaptı. Melik hemen bir nara attı, “Yâ Allah!” deyip yalnız başına o iki bin kâfire kağan aslan gibi kükredi. Çok kısa bir zamanda iki yüz kâfiri kırdı, geri kalanı yenildi, geri Nastor yanına gitti. O kişiye Tanrı yardım etsin. Bu kadar iş yapmak şaşılacak bir durumdur. Bari ne diyelim, o gün Melik Dânişmend Gazi bir erlik ve bir hüner gösterdi ki gökyüzünde melekler alkışladı. Kâfirlerin üstüne korku oturdu.”⁹³

Ayrıca, Melik Dânişmend bir gece tek başına düşman safına girip çok sayıda kâfir kırmıştır. Bu da onun cesaretine ve kahramanlığına verilebilecek güzel bir örnektir.⁹⁴

“Türk toplumunda hiçbir çıkar kaygısı gütmeksizin kendi hayatlarını tehlikeye atan, hatta feda eden insanlara büyük değer ve önem verilmekte, onlara karşı büyük sevgi ve hayranlık duyulmaktaydı.” Buna “kahramanlık kültü” denilmekteydi.⁹⁵ Dânişmendnâme’de Melik Dânişmend Gazi’nin kahramanlıklarından sonra şu beyitlere sıkça yer verildiği görülmektedir:

⁹² *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 221-222.

⁹³ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 302.

⁹⁴ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 299-300.

⁹⁵ Koca, a.g.e., 2010, 81.

“Kolun kuvvetli, bileğin sağlamdır,
Her adım atışında dileğin yerine gelsin.
Tanrı muradını dilediğin gibi versin,
Yer ve gök durdukça senin adın da dursun.
Düşmanlarına iyi gün doğmasın,
Gülbahçene sert rüzgâr esmesin.
Her zaman düşmanın oyunda yenilsin,
Kimi ölsün, kimisi esir edilsin.
Bugün hamiyet günüdür gayret et,
Yürü birini daha bu hâle getir.
Elem görmeyesin, dertten uzak ol,
Cihandaki ulu kişilerin büyüğü ol.
Cihan durdukça daima sen de dur,
İslâm dinine daima ulu kişi ol.
Sana kötülük yapanlar şöyle olsun:
Kılıcında hemen ikiye bölünsün.
Tanrı daima senin işini yoluna koysun,
Ey hakan, üstünlüğünü ve fetihlerini artırsın.
Duamız senin katında makbul olsun,
Erenlerin tamamı sana kul olsun.
Düşmanın daima şöyle yenilsin,
Sana kastedenin başı kesilsin.”⁹⁶

2.3.2. Erdemli Olmak

Türk hükümdarının önemli özelliklerinden biri de onun erdemli olmasıdır. Erdemli olmak hükümdar olmanın başlıca koşullarındandır. Erdem, Türklük kadar eski bir kavramdır, Göktürk Kitabelerinde karşımıza en çok çıkan kelimelerden biridir. İslâmiyet ile birlikte erdemin yerini edeb sözü almaktadır ve Kutadgu Bilig’de şöyle söylenmektedir: “Oğula bütün faziletleri tam olarak öğret; o bu

⁹⁶ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 119, 221, 304.

faziletler ile ileride mal sahibi olur.”⁹⁷ Erdemsiz (faziletsiz, edebsiz) kişi hükümdar olamaz. Bu idareciler ve toplumun bütün fertleri için geçerlidir. Erdem, yüksek ahlakî değerlerin ve üstün meziyetlerin toplamını ifaden bir kavramdır. Bu nedenle cesaret, alplik ve bilgelik gibi özellikleri de içine almaktadır.⁹⁸

Dânişmend Gazi’nin cesaret ve alplik meziyetlerine Dânişmendnâme’deki örnekleri ile yukarıda değinmiştik. Yine değindiğimiz üzere bilgili anlamına gelen “Dânişmend” lakabını taşıması onun, bilgelik meziyetinin de bulunduğunu göstermektedir. Dânişmendnâme’ye baktığımızda Dânişmend Gazi’nin bilge bir kişi olduğu şöyle belirtilmektedir:

“Adını, Melik Ahmed koydular. Çok akıllı ve olgun çıktı. Lakabını Melik Dânişmend koydular. Melik Ahmed, gece ve gündüz Sultan Turasan ile Çeherbağ derler, herkesçe bilinen meşhur bir yerdir, oraya gidip silâhşorluk eğitimi yapardı. Gece olunca Sultan Turasan bağda kalır, Melik Ahmed şehre gelirdi. Sabaha kadar ilim tahsil ederdi. Her bir ilim ilim içinde örtülüydü. Ona yüz vermez yani anlayamazlardı. Hz. Muhammed -sallallahu aleyhi ve sellem- rüyasında gelip ona ilim öğretirdi.”⁹⁹

Ayrıca, Dânişmend Gazi’nin fethettiği yerlerde medreseler kurulmasını istemesi¹⁰⁰ de bilime verdiği önemi göstermektedir. Hükümdar bir yere sahip olmak istiyorsa cesur ve kahraman olmalıdır ancak o yeri elde tutabilmenin yolu bilge olmaktan geçer. Bu durum Kutadgu Bilig’de şöyle dile getirilmektedir:

“Memleketi alan onu kılıç ile almıştır, memleketi tutan onu kalem ile tutmuştur.”¹⁰¹

Dânişmendnâme’ye baktığımızda Dânişmend Gazi’nin, iyiliksever olduğu¹⁰², savaş sonrası aman dileyen düşmanlarını onlar gibi katletmeyip bağışlayacak kadar hoşgörülü olduğu¹⁰³ ve şu münacatından da alçakgönüllü olduğu görülmektedir:

“İlâhi, âlem içinde kulların çoktur,
Fakat benden zayıf, itibarsız kulun yoktur.

⁹⁷ Yusuf Has Hacib, *a.g.e.*, 1974, byt. 4508.

⁹⁸ Koca, *a.g.e.*, 2010, 85; Gömeç, *a.g.e.*, 2006, 58.

⁹⁹ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 71-72.

¹⁰⁰ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 79.

¹⁰¹ Yusuf Has Hacib, *a.g.e.*, 1974, byt. 2425.

¹⁰² *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 159.

¹⁰³ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 207.

Herkesin şahı Sen'sin, ben fakirim.

Bir avuç toprağım, değersizim, hakirim.

Sana lâyıktır sultanlık etmek,

Çünkü zatında ne gelmek var ne de gitmek.”¹⁰⁴

Kutadgu Bilig’de beyde bulunması gereken en önemli özelliklerinden biri de beyin erdemli olmasıdır. Bunun için de şu meziyetleri taşıması gerektiği belirtilmektedir:

“Bilgili, akıllı, halka muamelesi iyi, cömert, gözü tok ve gönlü zengin olmalıdır.”¹⁰⁵

“Bey, memleketini iyice koruyabilmesi için, bir de asil, hayâ sahibi, yumuşak huylu ve merhametli olmalıdır.”¹⁰⁶

“O, gözü tok, sabırlı, alçak gönüllü, şefkatli ve sakin tabiatlı olmalıdır.”¹⁰⁷

“Bütün faziletlerde herkesten üstün olmalı; halka karşı adaletle muamele etmelidir.”¹⁰⁸

“Bey mütevazı ve alçak gönüllü olmalı, suçlu kimselerin de suçunu affetmelidir.”¹⁰⁹

2.3.3. Cömert Olmak

Türk hükümdarlarında aranan özelliklerden bir tanesi de onun cömert olmasıdır. Cömertlik, Türklerin hükümdarlarında ve genellikle bütün idarecilerinde görmek istedikleri faziletlerin başında gelmektedir. Halk; eli açık, cömert ve gözü tok kişiler tarafından yönetilmek ister.¹¹⁰ Türk kültürü hakkında önemli bilgiler veren Kutadgu Bilig’de cömert, tuzu ve ekmeği bol olarak ifade edilmektedir¹¹¹ ve beyin cömert olması gerektiği pek çok beyitte vurgulanmaktadır:

“Sağ elin ile kılıç sallar ve vururken, sol elin ile mal dağıt.”¹¹²

¹⁰⁴ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 235.

¹⁰⁵ Yusuf Has Hacib, *a.g.e.*, 1974, byt. 1964.

¹⁰⁶ Yusuf Has Hacib, *a.g.e.*, 1974, byt. 2169.

¹⁰⁷ Yusuf Has Hacib, *a.g.e.*, 1974, byt. 2170.

¹⁰⁸ Yusuf Has Hacib, *a.g.e.*, 1974, byt. 2171.

¹⁰⁹ Yusuf Has Hacib, *a.g.e.*, 1974, byt. 2122.

¹¹⁰ Genç, R. (2002). *Karahanlı Devlet Teşkilatı*, Ankara, 48.

¹¹¹ Yusuf Has Hacib, *a.g.e.*, 1974, byt. 2317, 2318, 2319, 2320, 2321.

¹¹² Yusuf Has Hacib, *a.g.e.*, 1974, byt. 2069.

“Memleketi cömertlikle muhafaza etmelidir; ey hükümdar, bey cömertlikle büyür.”¹¹³

“Bey insanlara faydalı ve cömert olmalı, dünya halkına ondan tokluk gelmelidir.”¹¹⁴

Dânişmendnâme’de Dânişmend Gazi’nin beyde olması gereken cömertlik vasfını taşıdığı görülmektedir. Dânişmend Gazi, son derece inançlı biri olduğu için mal toplayıp hazine tutmaktansa, ele geçen bütün malını dağıtarak dua almayı tercih etmiştir. Dânişmend Gazi’nin, destanda geçen bütün fetihler sonrası ele geçen malların hepsini halka ve gazilere paylaştığı görülmektedir. Cömertliğinden herkesin nasibini aldığı, halkı zengin ettiği dile getirilmiştir:

“O, çok askerin işini bir yana etti, yeni Müslümanları mal ile zengin hâle getirdi. At, elbise, silâh ve diğer savaş malzemeleri verip onları sevindirdi. Onlar da gönülden mümin oldular.”¹¹⁵

“...

Melik de onlara nimetler bağışladı.

Melik orada cömertlik kapısını açtı,

Orada gazilere ikramlarda bulundu.

Ey dost, çok miktarda bağışta bulundu.

Melik Han bin kaftan bağışladı.

Gaziler doyup yükü kâfi gelince,

Hil’atı giyen çadırına gitti.

Beyler, Melik’in bağışladığı hil’atı giyince,

Dua edip o zaman dağılırlar.”¹¹⁶

Görüldüğü gibi hükümdar cömert ve eli açıklıkla halkını memnun edebilmektedir. Hükümdar, işlerini yoluna koymak istiyorsa cömert olmalıdır. Hükümdar cömertlikle itibarlı olur. Askerini eli açıklıkla memnun ederse, askeri de onu memnun eder. Yusuf Has Hacib bu durumu şöyle dile getirmektedir:

¹¹³ Yusuf Has Hacib, *a.g.e.*, 1974, byt. 3040.

¹¹⁴ Yusuf Has Hacib, *a.g.e.*, 1974, byt. 5358.

¹¹⁵ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 315.

¹¹⁶ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 324.

“Beyler cömert olursa, etrafına üşüşerek, asker toplanır ve ordu olur; asker ve ordu ile insan dileğine kavuşur.”¹¹⁷

“Ey hükümdar, altın ve gümüş dağıt; hangi memleketi istersen, oraya hâkim olursun.”¹¹⁸

2.4. Hükümdarın Görevleri

Türk devletlerinde hükümdarın, devletin başı olarak bazı görev ve sorumlulukları bulunmaktaydı. İç ve dış siyaseti düzenlemek, savaş ve barışa karar vermek, savaş ve akınlarda orduların başında bulunmak, elçiler göndermek ve kabul etmek, devlet teşkilâtının her kademesindeki görevlileri tayin etmek ve görevlerinden almak hükümdarın başlıca görev ve sorumluluklarındandı.¹¹⁹ Dânişmendnâme’ye baktığımızda Dânişmend Gazi’nin, Türk hükümdarının sorumlu olduğu bu başlıca görev ve sorumlulukları yerine getirdiği görülmektedir. Destanda geçen bütün savaş ve akınlarda ordusunun başında kendisinin olduğunu ya da onun belirlediği birisinin olduğunu görmekteyiz.¹²⁰ Yine yukarıda değindiğimiz üzere elçiler gönderip kabul ettiği de destanda geçmektedir. Destanda bir devlet teşkilâtından ve kademelerinden söz edilmez ancak fethedilen yerlere kadı, bey, hâkim, dizdar, şehri korumakla görevli gözcü, imam, hatip ve müezzin tayin ettiğine dair örnekler bulunmaktadır.¹²¹

Türk hükümdarları daima dünya hâkimiyeti davası gütmüşlerdir. Çünkü Türk hükümdarları, dünya hâkimiyetinin Tanrı tarafından bir görev olarak kendilerine verildiğine inanıyorlardı. Bu, ancak kuvvet, yani silâh gücüyle yapılabilirdi. Bunu başarabilmek için Türk hükümdarları, ordular sevk ederek savaşmak, devletleri ortadan kaldırmak, toplulukları itaat altına almak, birlik ve bütünlüğü sağlamak durumundaydılar.¹²² Destana baktığımızda, Dânişmend Gazi’nin de böyle bir gaye güttüğü, daima savaş meydanlarında olarak, yeni yerler fethetmek için çalışmasından anlaşılmaktadır. Türklerin cihan hâkimiyeti mefkûresinde bir dönemde önder olması da bunu göstermektedir.¹²³

¹¹⁷ Yusuf Has Hacib, *a.g.e.*, 1974, byt. 2051.

¹¹⁸ Yusuf Has Hacib, *a.g.e.*, 1974, byt. 3028.

¹¹⁹ Koca, *a.g.e.*, 2010, 86.

¹²⁰ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 46.

¹²¹ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 207, 277, 316.

¹²² Koca, *a.g.e.*, 2010, 86.

¹²³ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 44.

Hükümdarın bir başka görevi de devletini ekonomik yönden refaha ulaştırmaktır. Milletin karnını doyurmak, üzerini giydirmek, halkı zengin yapmak hükümdarın görevlerindendir.¹²⁴ Hükümdarın bu görevlerini Yusuf Has Hacib de Kutatgu Bilig'in pek çok yerinde dile getirmektedir:

“Memlekette bir kimse bir gece aç kalırsa, onu Tanrı sana soracaktır; gözünü aç”¹²⁵

“Fakir, dul ve yetimleri kolla; bunları korumak, kanunu gerçekten tatbik etmek demektir.”¹²⁶

“Ey hâkim hükümdar, güneş gibi parla; halk senin sayende bol yiyecek ve içeceğe kavuşsun.”¹²⁷

Destanda, Dânişmend Gazi'ye baktığımızda, halkın refahını düşünen bir hükümdar olduğu anlaşılmaktadır. Eline ne geçtiyse hepsini gazilere, fakirlere ve Müslümanlara dağıtmış, kendisine hiç pay almamış, hazinede tuttuğunu da yine lâzım olunca halka vermek için bırakmıştır.¹²⁸

Türk hükümdarının bir görevi de devletin törelerini, yani kanunlarını düzene koymaktır. Bu kanunlara başta bizzat kendisi uymalı ve milletine bu kanunları yayarak onların kanunlara aykırı davranmalarına engel olmalıdır. Bozulan töreyi düzeltmek Türk hükümdarlarının başlıca görevlerinden birisidir.¹²⁹ Ancak Dânişmend Gazi Destanı'nda açık olarak belirtilmiş genel bir görev, bir kanun ya da hukuki bir düzenleme bulunmamaktadır. Dânişmend Gazi görevini, taşımakta olduğu Türk karakter özelliğine ve inanç sistemine göre yerine getirmektedir. Onun ilk ve en öncelikli görevi milletine yeni bir vatan kazandırmak, onu yüceltmek ve inanç sisteminin gereklerini yerine getirmektir. Şahsi hiçbir beklentisi olmadan sadece zafer peşinde koşmak, bu konuda diğer beklentilerin dışında kalmak, onun öne çıkan vasıflarındandır. Savaş onun için geçici bir durum değil, bir hayat tarzıdır. Onun hayatını anlatan destanın neredeyse tamamının savaş ağırlıklı olması bunun en iyi göstergesidir. Destanda baştan sona Dânişmend Gazi'nin hayatı hep savaş meydanlarında ve görevinin başında geçmektedir. Askerinin başında, savaş

¹²⁴ Gömeç, *a.g.e.*, 2006, 68.

¹²⁵ Yusuf Has Hacib, *a.g.e.*, 1974, byt. 5165.

¹²⁶ Yusuf Has Hacib, *a.g.e.*, 1974, byt. 5302.

¹²⁷ Yusuf Has Hacib, *a.g.e.*, 1974, byt. 5359.

¹²⁸ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 312.

¹²⁹ Gömeç, *a.g.e.*, 2006, 67.

meydanlarında ve seferde geçen bir ömür ancak ordusuna, milletine adanmış bir ömrün göstergesidir.¹³⁰

¹³⁰ Aydemir, a.g.m., 2016, 162-163.

3. DÂNİŞMENDNÂME'YE GÖRE ASKERÎ HAYAT

3.1. Ordunun Temel Unsurları

Türk devletlerinin hem temelini hem de başlıca güç kaynağını oluşturduğu için Türkler, tarihleri boyunca orduya büyük bir önem vermişlerdir. Türkler bu sayede başlangıçta Orta Asya'da, daha sonra da Orta Asya dışındaki geniş sahalarda ve çeşitli yabancı kavimler üzerinde hâkimiyet kurabilmişler ve hâkimiyetlerini devam ettirebilmişlerdir. Bu ancak güçlü orduları sayesinde mümkün olabilmiştir.¹³¹ İbn Fadlan'a göre, Oğuzlar arasında ordu komutanı hükümdardan daha yetkiliydi.¹³² Sübaşının hükümdardan daha itibarlı olması, Türklerin orduya verdikleri önemi göstermektedir. Adeta bir ordu-millet olan Türklerin ordularının olmazsa olmazı başlıca temel unsurları bulunmaktadır. Bunları şu şekilde tasnif edebiliriz:

3.1.1. Başkomutan ve Komutanlar

Türk ordularının başkomutanı, aynı zamanda devleti de yöneten hükümdardır. "Türk hükümdarları, başkomutan olarak, başından sonuna kadar bütün askerî faaliyetleri planlama, yürütme ve sonuçlandırma görev ve sorumluluğunu üzerinde taşıyan en büyük yetkiliydiler."¹³³ Dânişmendnâme'de, orduyu sevk ve idare eden kişinin Dânişmend Gazi olduğu görülmektedir.¹³⁴ Destanın başında Melik Dânişmend ve Sultan Turasan, Rum'u fethetmeleri için, halife tarafından İslâm ordusunun başına başkomutan tayin edilmişlerdir.¹³⁵ Dânişmend Gazi'nin vefatından sonra da Dânişmendli devletinin başına geçtiği kaydedilen Melik Gazi Bey, Selçuklu hükümdarı Süleyman Şah tarafından ordusuna komutan tayin edilmiştir.¹³⁶

Türk ordusunda başkomutandan sonra gelen komutanlar ise, başta hanedan üyeleri, vezir ve beylerbeyi olmak üzere gulâm sisteminden yetişmiş emîrler, sübaşılar, hâcibler gibi yüksek rütbeli subaylar ile boy ve uç beyleridir.¹³⁷ Destanda komutan olarak, Çavuldur Çaka, Kara Doğan, Hasan b. Meşîyye, Eyyüb b. Yunus, Sultan Turasan, Artuhî, Efrumiyye, Osman b. Apiyye, Süleyman b. Numan,

¹³¹ Koca, a.g.e., 2010, 99.

¹³² *İbn Fadlan Seyahatnâmesi*, trc. Ramazan Şeşen (2010). İstanbul, 16.

¹³³ Koca, a.g.e., 2010, 99.

¹³⁴ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 80, 105, 114, 135, 145, 147, 149, 150.

¹³⁵ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 75.

¹³⁶ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 404.

¹³⁷ Koca, a.g.e., 2005, 69.

Abdurrahman-ı Tokatî, Ahmed Serkis gibi isimler zikredilmektedir.¹³⁸ Bu komutanların Melik Dânişmend Gazi tarafından görevlendirildikleri görülmektedir:

“Melik Dânişmend Gazi; Artuhî, Efrumiyye, Osman, Süleyman, Eyyüb, Hasan, Abdurrahman ve bunların dengi ulu kişileri komutan tayin edip kaleyi bunlara emanet ederek: “Siz burada durup hazır olun. Ben size haberci gönderdiğim zaman gelip yetişin.” dedi.”¹³⁹

“Artuhî orduya komutan oldu,
Melik’den ona ferman öyle olmuştu.”¹⁴⁰

Ayrıca bu kişiler aynı zamanda, Melik Dânişmend’in hem dostları hem de silâh arkadaşlarıdır. Yusuf Has Hacib ordu komutanı için “O bütün malını askere dağıtmalı ve birçok kimseleri dost ve silâh arkadaşı edinmelidir.” demektedir.¹⁴¹

3.1.2. Savaşçı Unsur

Askerlik Türkler için bir meslek değil, her Türk insanının taşıması gereken vasıflardan biriydi. Yani hemen hemen her Türk bir savaşçı olarak görülmekteydi.¹⁴² Savaşçılık, Türklerin önem verdikleri hususların başında geldiği için Türkler, hayatlarını ordu millet olarak tanzim etmekteydiler. Halk, barış zamanında günlük hayattaki işleriyle meşgul olurken, savaş zamanında çoluğundan çocuğuna top-yekûn seferberlik halinde bulunmaktaydı. Bu hususta Türk tarihine ait kaynaklarda geçen bilgilere göre; savaşçılık ve ordu komutanlığı sadece erkeklerin işi değildir. Kadınların da ordu komuta ettikleri, at üzerinde savaş aletlerini kullanarak savaflara katıldıkları görülmektedir.¹⁴³ Dânişmendnâme’deki Efrumiyye örneği, Türk kadınlarının iyi bir savaşçı olduğunu kanıtlar niteliktedir. O, destanda Dânişmend Gazi ile birlikte neredeyse bütün savaflara katılmış, cesurca savaşmış, Dânişmend Gazi’nin en önde gelen silâh arkadaşlarından biridir. Destandan alınan şu parça Efrumiyye’nin savaşçı vasfına güzel bir örnektir:

“O zamanlarda Efrumiyye yalnız başına on bin ere hamle yapabilirdi. Derhâl elini, ayağını çözdüler, iyi atlardan bir at getirip silâh giydirdiler. Aslan gibi sıçradı,

¹³⁸ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 77, 205, 356.

¹³⁹ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 205.

¹⁴⁰ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 214.

¹⁴¹ Yusuf Has Hacib, *a.g.e.*, 1974, byt. 2276.

¹⁴² Koca, *a.g.e.*, 2010, 102.

¹⁴³ Gömeç, *a.g.e.*, 2006, 74.

atına bindi, kılıcını eline aldı ve söyledi: “Benim Efrumiyye, Şah Şattat kızı, Muhammed dininin cariyesi, Melik’in ayağının toprağı.” ... “Ey kâfirler! Canınızı elimden nasıl kurtaracaksınız?” deyip hamle yaptı ve orduyu darmadağın etti.”¹⁴⁴

Türk ordusu ve milleti savaşa daima hazırlıklıydı. Türkler, çocukluklarından itibaren koç ve koyunların üzerinde ata binmeyi, yay ve oklarla kuşlara nişan almak suretiyle atıcılığı öğreniyorlardı.¹⁴⁵ Destanda, Dânişmend Gazi’nin çocukluğundan söz edilirken, onun da bu şekilde yetiştiği görülmektedir: “Melik Ahmed, gece ve gündüz Sultan Turasan ile Çeherbağ derler, herkesçe bilinen meşhur bir yerdir, oraya gidip silâhşorluk eğitimi yapardı.”¹⁴⁶

Türk ordusu, savaşçı unsur bakımından neredeyse tamamen atlılardan oluşmaktaydı. Yaya unsur yok denecek kadar azdı.¹⁴⁷ Dânişmendnâme’ye baktığımızda Dânişmendli ordusunda da askerin çoğunluğunu atlıların oluşturduğu görülmektedir: “Melik buyurdu, askeri saydılar. On sekiz bin er olduğu anlaşıldı. Bini yaya, geri kalanı atlı idi.”¹⁴⁸ Destanda, savaşçı unsurun ganimetten aldığı paydan başka herhangi bir maaş ve ücret verme usulünden bahsedilmemektedir.

3.1.3. Teşkilât

Eski Türk orduları çeşitli sayıda birliklerden meydana gelmekteydi. En büyük birlik 10 bin kişilikti. Bu birliğe “tümen” denmekteydi. Tümenler de, binli, yüzlü ve onlu olmak üzere kademeli olarak küçülen birliklere ayrılmaktaydı. Her birliğin başında da, derecelerine göre tümen başı, binbaşı, yüzbaşı ve onbaşı gibi unvanlar taşıyan komutanlar bulunmaktaydı. İlk defa büyük Hun hükümdarı Mete (M.Ö. 209- 174) zamanında görülen bu teşkilât, daha sonra ufak bazı değişikliklerle bütün Türk devletlerindeki ordu teşkilâtlarının temelini ve özünü oluşturmuştur.¹⁴⁹

“Eski Türk ordularında, önemli askerî faaliyetler için kullanılan bazı özel birlikler de bulunmaktaydı. Mesela, savaş zamanında düşman ordusunun durumunu öğrenmek için daima ileriye bir keşif kolu gönderilmekteydi.”¹⁵⁰ Buna Kutadgu Bilig’de de değinilmektedir. Ordu komutanı için “Öncü ve keşif kollarını seçip ayırmalı; ihtiyatlı olmalı, göz ve kulağını uzaklara çevirmelidir.”¹⁵¹ denilmektedir.

¹⁴⁴ Dânişmend Gazi Destanı, 2018, 96-97.

¹⁴⁵ Gömeç, a.g.e., 2006, 75; Durmuş, İ. (2013). *Türk Tarihinin Öncüleri*, Ankara, 67-68.

¹⁴⁶ Dânişmend Gazi Destanı, 2018, 71-72.

¹⁴⁷ Koca, a.g.e., 2010, 102.

¹⁴⁸ Dânişmend Gazi Destanı, 2018, 213.

¹⁴⁹ Koca, a.g.e., 2005, 117-118.

¹⁵⁰ Koca, a.g.e., 2005, 119.

¹⁵¹ Yusuf Has Hacib, a.g.e., 1974, byt. 2342.

Dânişmendnâme’de savaştan önce düşman ordusunun durumunu öğrenmek için Dânişmend Gazi’nin bazı silah arkadaşlarını ileriye gönderdiği, bazen de kendisinin gittiği görülmektedir. Dânişmend Gazi, bir keresinde papaz şekline girerek ve postacı olduğunu söyleyerek düşman saflarına girmiş ve ordularının durumunu öğrenmiştir.¹⁵² Ayrıca Melik Dânişmend’in düşman ordularından haber almak için Yahya b. İsa adında bir casusunun olduğu da görülmektedir.¹⁵³

Sefer ve savaşta ordugâha son derece önem verilmekteydi. Ordugâhlar nöbetçiler tarafından sıkı bir şekilde korunmaktaydı.¹⁵⁴ Destanda, nöbet tutanların askerin sağ ve sol tarafını bekledikleri söylenmektedir. Ordugâhların özellikle, Artuhî, Efrumiyye gibi Dânişmend Gazi’nin önemli silâh arkadaşları tarafından korunması, ordugâhın güvenliğine son derece önem verdiklerini göstermektedir.¹⁵⁵

Dânişmendnâme’de orduların savaşa hazırlanışı ve yürüyüşü ise şu şekilde söylenmektedir:

“Yeryüzüne ve gökyüzüne gün doğunca,
Güneş cihanı nuru ile doldurdu.

Dağların başı altın tacı takınınca,
Bütün yeryüzü sarı elbise giyindi.

Melik buyurdu o anda ordu hazırlandı,
Sevinçli güler yüzlü bir şekilde atlarına bindiler.

Alayların nasıl oluştuğunu dinle,

Önden seyitler yürüdü,
Saadet ehli Melikzâde Melik.

Ayrıca başı ve ayağı açık nice derviş,
Onlar ile yabancılar ve tanıdıklar yürüdü.

Başı altın alemler ellerinde,
Dillerinde de Allah’ın ismi var.

¹⁵² *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 143, 168.

¹⁵³ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 216, 239.

¹⁵⁴ Koca, a.g.e., 2005, 119, 122.

¹⁵⁵ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 108, 117, 134, 140, 218.

O alemde bu ayet yazılıydı.
Gören ve görünenlerin huzur içinde olması için,
Halifenin verdiği bu alemleri,
Kalemler altın ile yazmıştı.

Sen de, nasrun min Allah, de,
Ancak bu durumda Allah müminlere yardım eder.

Hem de, “fethün karib”i, oku,
Tanrı ancak bu durumda Hristiyanları kahreder.

Dibinde davul ve ney çalınırdı,
Zengin ve yoksullar bunu görüp sevinirdi.

Birbirilerine hâllerince,
Ölünceye kadar kâfire kılıç vuralım derler.

Hemen ulaşmak için acele ediyorlar,
Çünkü Tokat’ı da almak istiyorlardı.

Bunların tamamı yirmi bin kişidir,
Yirmi bin deme, onların bir tanesi yirmi bindir.

Bunlar Melik’in önünde yürüdüler,
Diğerleri de solunda, sağında ve arkasında idi.

Rivayet edenler bize böyle nakletti,
Yiğitlerin hepsinin elinde süngü varmış.

Bu anda Müslümanlar bir araya toplanmıştır,
Elbette gaza için gelmişlerdir.

Dahası bunların küçüğü büyüğü,
Her biri cihat etmeye geldi.”¹⁵⁶

“Melik’e savaş malzemelerini getirirler,
Ne dediyse onu yaparlar.

Önce yazılı bir gömlek giydi.
O gömlek yazılincaya kadar nice altın harcanmıştı.

¹⁵⁶ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 137-138, 241-242.

Yedi mushaf tamamen yazılmıştı,
Onu giyen kişi selâmette olursun.

Onun üzerine bir zırhlı örtü giydi,
O altın halkalı ve altın tokalı idi.

Beline hediye edilmiş bir kılıç kuşandı,
Öyle bir kılıcı Şah Kışmir bile görmemişti.

O hakan bir de bellik kuşandı,
Belki onu hakan görmüştü.

Ondan sonra gürzünü o tırfalına,
Kalkanını o kolına bıraktı.

Hem eline kara bir süngü aldı,
Onu vursa düşman parça parça olurdu.

Sağ ve sol tarafına muska da takındı,
Bunu düşmanın nazarından korunmak için yaptı.

O gönül çekici böyle donandığı zaman,
Şirin görse Perviz budur, derdi.

Melik o an atına bindi,
Salâvat ver, şeytan avare olsun.

O emrettiği zaman savaş davulları dövüldü,
O anda sadası doğuyu ve batıyı tuttu.

Davul ve zurna böyle çalındı,
Yaşlılar ve gençler tamamen hazırlandı.

Bunların yanı sıra zenc çaldılar ve boru öttürdüler,
Sadası ve güzel sesi gökyüzüne kadar yükseldi.

...

Melik bu şekilde orduyu düzenledi.
Orduyu yola salınca kendi de yürüdü.

O gaziler alaylarını düzenleyince,
Her biri savaşı nasıl kolay kazanacaklarını düşündü.

Bütün komutanlar askerlerini düzenledi,
Arkadaşlarını yanına aldı.

Hepsi Melik'in önünde durdu,
Herhâlde kıyamet o güne benzerdi.

...

İyi askerler Allah'a sığınmıştı,
Kötü askerler korkudan bayılacak hâle gelmişti.

Cesur askerler önden yürüyordu,
Korkan askerler safların arkasında duruyordu.

Kimisi elinde demir gürz tutuyordu,
Tutmalarının sebebi kâfirlerin başını vurmaktı.

Kiminin ok, yay ve kalkan elinde idi,
Bir yandan da sürekli olarak Allah'a yalvarıyorlardı.

Gerektiği zaman kâfirlere darbe vurabilmek için,
Her biri savaş malzemelerini ellerinde bulunduruyordu.

İki ordu birbirine karıştı, savaş etti,
Birine diğeri pek çok darbe vurdu.”¹⁵⁷

3.1.4. Savaş Araç ve Gereçleri

Dânişmendnâme’de en sık adı geçen savaş araç ve gereçleri at ve kılıçtır. Türk savaş sisteminde atlı birlikler başlıca rol oynamaktaydı. Yukarıda da belirttiğimiz üzere Türk ordusu, savaşçı unsur bakımından neredeyse tamamen atlılardan oluşmaktaydı. “Kılıç, Türk savaşçısının en çok kullandığı silâh idi.”¹⁵⁸ Destanda, Dânişmend Gazi’nin kılıcını devamlı eteğinin altında bulundurduğu belirtilmektedir.¹⁵⁹ Bunların dışında Türkler ok, yay, hançer, kalkan, davul, gürz, süngü gibi savaş araç ve gereçleri kullanmaktaydılar.¹⁶⁰ Destanda savaşlarda kullanılan araç ve gereçlere bakıldığında saldırı araçları olarak ok, yay, süngü,

¹⁵⁷ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 253-256.

¹⁵⁸ Koca, *a.g.e.*, 2010, 108.

¹⁵⁹ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 145.

¹⁶⁰ Gömeç, *a.g.e.*, 2006, 78-79.

hançer,¹⁶¹ gürz ve gürzgâh¹⁶² kullanıldığı görülmektedir. Kuşatma, savunma ve taktiksel anlamda kullanılan araç ve gereçlerde ise mancınık¹⁶³ ve kalkan¹⁶⁴ kullanılmaktaydı. Ayrıca savaşın başında ve bitişinde savaş davulu kullanıldığı görülmektedir.¹⁶⁵ Savaş davulunun savaşa ara vermek için çalındığı da yine destanda bahsedilen savaşlarda karşımıza çıkmaktadır.¹⁶⁶ Destanda geçen şu beyitler kullanılan savaş araç ve gereçlerini aktarması bakımından güzel bir örnek teşkil etmektedir:

“Yine üçü birden coştı,
Can ve baş endişesini unuttular.

Din yolunda canlarından vazgeçerek,
Belde erlik kuşağın sıkı bağlayarak,
Kılıçları şimşek gibi saldılar,
Kâfirin üzerine atlarını sürdüler,

Kimini kılıç ile parçalayıp,
Doğrarlar, leşini bütün olarak yere bırakmazlar.

Kiminin gürz ile başının tam orta yerini dağıtırlar.
Çünkü onlar din düşmanlarıdır.

Kiminin süngü ve mızrak ile gövdesini,
Öyle delerler ki kalbur olmuş sanırsın.

Kimini ok ile öldürürler,
Kimisinin korkudan ödü patlar.

Öyle oldu ki zamane inledi,
Davul sesinden felekler gümledi.

Her yerde baş ve leşten çok sayıda tepeler oluşur,
Ok yağmur gibi atılır, yağmur gibi yağar.

¹⁶¹ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 86.

¹⁶² *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 94.

¹⁶³ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 200.

¹⁶⁴ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 132, 135.

¹⁶⁵ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 76, 114, 198, 263.

¹⁶⁶ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 256.

At ayağından bu yerin bir katı,
Pamuk gibi atılarak iyice kabardı.”¹⁶⁷

3.2. Savaş ve Taktik

Dânişmendnâme’de Dânişmend Gazi’nin gaza faaliyetleri anlatılırken Türk savaş ve taktikleri hakkında çeşitli bilgiler karşımıza çıkmaktadır.

3.2.1. Meydan Savaşı

Destadaki savaşların çoğunluğu iki ordunun geniş bir sahada karşılaşmasıyla yapılan meydan savaşları şeklindedir. Bu tür savaşlarda iki ordu bir meydanda karşı karşıya gelir ve saf oluştururlar. Genellikle ilk olarak Melik Dânişmend Gazi atını meydana sürer, düşman karşısında dönüp dolaşır ve karşı taraftan er ister. Düşman ordusundan er de meydana girince iki taraf atları üzerinde ve genellikle kılıç kullanarak saldırırlar. Bu karşılaşmada kesin sonuca ulaşılır. Yani bir taraf kesin yenilir, diğer taraf galip gelir. Dânişmend Gazi, savaş meydanında öyle bir nara atar ki düşmanın ya ödü patlar ya da korkudan cesaretini kaybeder. O anda düşmanına öyle bir kılıç vurur ki onu eyer kaşına kadar ikiye böler. Yusuf Has Hacib de düşmanla karşılaşan ordu komutanının böyle olması gerektiğini vurgulamaktadır: “Askerler yaklaşp, erler birbirleri ile harbe tutuşunca, herkes kendi karşısındaki ile harp etmeli ve nâra atmalıdır.”¹⁶⁸ Bu arada diğer gaziler de düşmanla savaşırılar. Dânişmend Gazi dışında özellikle de Artuhî ve Efrummiye’nin savaş meydanlarında çok yiğitçe cenk ettikleri görülmektedir. Destanda meydan savaşları anlatılırken bu üç ulu kişinin sesinden “dünya öyle sallanıyordu ki sanki kıyamet kopmuştu” diye bahsedilir. Bu savaşlar kıyamet günü benzetmesiyle tasvir edilir. Savaşın bittiğini işaret eden davulun vurulmasıyla da savaş sona erer ve ordular karargâh yerlerine dönerler.¹⁶⁹

3.2.2. Kuşatma (Kale Muhasarası)

Orta Çağ devletlerinde, kale ve surlarla çevrili şehirler egemenliği temsil eden müstahkem merkezlerin başında gelmekteydi. Güç ve zenginlik genellikle bu merkezlerde toplandığı için buralar orduların genel hedefi durumundaydılar. Ancak Türkler, Orta Asya’da genellikle açık alanlarda savaştıkları için kuşatma savaşlarına

¹⁶⁷ Dânişmend Gazi Destanı, 2018, 97-98.

¹⁶⁸ Yusuf Has Hacib, a.g.e., 1974, byt. 2375.

¹⁶⁹ Dânişmend Gazi Destanı, 2018, 132-134, 166, 178-180, 218, 230, 243-244, 257, 301-304.

pek alışık değillerdi ve bu savaşlara uygun silâhları da yoktu. Anadolu'ya gelmelerinin ardından buradaki askerî şartlara hızla uyum sağlamışlar, kısa sürede kuşatma savaşlarına özgü silâhlara sahip olup, kendilerini de bu tür savaşlara alıştırmışlardır. Meydan savaşlarında olduğu gibi kuşatma savaşlarında da son derece başarılı olmuşlardır.¹⁷⁰ Dânişmendnâme'de geçen kuşatma savaşları bu durumu kanıtlar niteliktedir. Destanda, Dükiyye (Tokat) Kalesi,¹⁷¹ Sisiyye (Gömenek) Kalesi,¹⁷² Karkariyye (Zile) Kalesi,¹⁷³ Haraşna (Amasiyye, Amasya) Kalesi,¹⁷⁴ Yankoniyye (Çorum) Kalesi¹⁷⁵ kuşatmaları, Melik Dânişmend Gazi'nin kuşatma yaptığı ve bunun için gerekli silâhları bulunduğunu göstermektedir.

“Benim Melik Dânişmend Gazi, birdir önümde dağ ile yazı, benim yakan kilise ve burgazı,¹⁷⁶ kâfirlerin işini bitiririm elime girince boğazı.”¹⁷⁷

3.2.3. Sürpriz Baskın

“Sürpriz baskın, bir askerî kuvvetin, karşı tarafın hazırlanmasına ve tedbir almasına fırsat vermeden beklenmedik yerde ve zamanda aniden yapmış olduğu saldırıdır. Orta Çağ İslâm kaynaklarında, Türklerin yaptıkları sürpriz baskınlara “türktaz” adı verilmiştir.”¹⁷⁸ Dânişmendnâme'de, Dânişmend Gazi'nin casusu Yahya b. İsa'nın, Melik'e Dükiyye'nin kâfirler tarafından harap edileceği haberini getirmesi üzerine Melik, kâfirlere sürpriz gece baskını yapmak için hazırlık yapılmasını buyurmuştur. Gece yarısı geçtikten sonra kâfir ordusuna ulaşmışlar ve çok kâfir kırmışlardır. Destanda bu olaydan “o gece sanki kâfirin başına kıyamet koptu” şeklinde bahsedilmektedir.¹⁷⁹ Bunun dışında daha pek çok yerde bu taktiğin uygulandığı görölmektedir.¹⁸⁰

3.2.4. Sahte Ricat ve Pusu

Savaştan önce bazı birlikler belirli bir yere pusuya yatırılmaktaydı. Savaş sırasında sahte geri çekilme ile düşman pusu yerine çekilmekte ve burada imha

¹⁷⁰ Koca, a.g.e., 2005, 170-171.

¹⁷¹ Dânişmend Gazi Destanı, 2018, 140.

¹⁷² Dânişmend Gazi Destanı, 2018, 169.

¹⁷³ Dânişmend Gazi Destanı, 2018, 198.

¹⁷⁴ Dânişmend Gazi Destanı, 2018, 290.

¹⁷⁵ Dânişmend Gazi Destanı, 2018, 345.

¹⁷⁶ Burgaz: Kale, kule, hisar, burç.

¹⁷⁷ Dânişmend Gazi Destanı, 2018, 156.

¹⁷⁸ Koca, a.g.e., 2010, 112.

¹⁷⁹ Dânişmend Gazi Destanı, 2018, 357.

¹⁸⁰ Dânişmend Gazi Destanı, 2018, 193, 332.

edilmekteydi.¹⁸¹ Melik Dânişmend Gazi, Artuhî'yi kâfirlerin esir alması sonucu onu kurtarmak için esir olduğu kaleye yönelmiş ancak geri dönmek zorunda kalmıştır. Bunun üzerine gazileriyle beraber kâfirlerden kaçır gibi görünüp, onları pusuya koymayı kararlaştırmışlardır. Bu suretle onları yenmişler ve Artuhî'yi kurtarabilmişlerdir.¹⁸² Destanda bu taktiğin daha birçok savaşta düşmanı şaşırtmak için kullanıldığı görülmektedir.¹⁸³

Bozkır savaş tarzında uygulanan bu savaş taktikleri üç safhada gerçekleştirilmekteydi. İlk olarak düşman üzerine sürpriz baskınlar düzenlenerek düşman ordusuna kayıplar verdirilmekteydi. İkinci olarak yenilmiş gibi geri çekilerek düşman yanıltılmaktaydı. Düşman, bu çekiliş üzerine takibe başlayınca pusuya yerine çekilmek suretiyle etrafı kuşatılarak yenilgiye uğratılmaktaydı. Bunun için mekân önemliydi. Özellikle iki tarafı dağlık derin vadiler tercih edilmekteydi. Bu da mücadelenin üçüncü ve son aşamasıydı.¹⁸⁴

Bu savaş taktiklerine Kutadgu Bilig'de de değinildiği görülmektedir:

“Gayret et, düşmanı rahat bırakma, mümkün ise, gece baskını yap; gece karanlığı içinde kuvvetinin az veya çok olduğunun kim farkına varacak.”¹⁸⁵

“Askerin bir kısmını pusuya yatır, yaya okçuları harekete geçirerek, kendin önden koş.”¹⁸⁶

3.3. Askerî Gelenekler

Askerî teşkilât denildiğinde dünya milletleri içerisinde önemli bir yeri olan Türk Milleti, askerî kültürün temelini oluşturan çok köklü geleneklere sahiptir. Türkler eski devirlerden beri askerliğe çok önem vermişler, askerliği bir yaşam biçimi ve hayatın bir parçası olarak görmüşlerdir. Bu sebeple askerlik, ayrı bir meslek grubu olarak görülmemiş ve her bireyin üstün bir meziyeti olarak algılanmıştır. Türk toplumunun yaşamının bir parçası haline gelmiş olan askerî faaliyetler sayesinde askerlikle ilgili gelenekler de oluşmuştur. Bu gelenekler,

¹⁸¹ Koca, *a.g.e.*, 2010, 117.

¹⁸² *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 158-159.

¹⁸³ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 144-145, 161, 372.

¹⁸⁴ Durmuş, *a.g.e.*, 2013, 57-58.

¹⁸⁵ Yusuf Has Hacib, *a.g.e.*, 1974, byt. 2361.

¹⁸⁶ Yusuf Has Hacib, *a.g.e.*, 1974, byt. 2370.

Türklerin devlet kurmalarının, devletlerini savunmalarının ve kurdukları devletlerin yaşatılmasının kaynağını teşkil etmişlerdir.

3.3.1. Savaştan Önceki Faaliyetler

3.3.1.1. Sürgün (sürek) avına çıkmak

“Eski Türklerde ordu mensuplarıyla topluca yapılan sürgün avı, bir bakıma savaş provası niteliğinde idi. Sürgün avı, genellikle sefere çıkmadan birkaç gün önce, bütün ordu mensuplarıyla birlikte yapılmaktaydı.”¹⁸⁷ Sürgün avlarına çıkılması askerî eğitime temel oluşturmaktaydı. Bu savaş tatbikatında düşman yerine hedef hayvanlardı. Burada çok sayıda insanın ava katılması önem arz etmekteydi. Çünkü az kişiyle ya da yalnız avlanmaya göre çok kişinin katılımıyla yapılan avlar, askerî disiplini sağlamak açısından gerçekten bir savaş tatbikatı özelliği göstermekteydi. Bundan dolayı gerçek bir savaş görüntüsü ortaya çıkmaktaydı.¹⁸⁸ Roux’a göre, her ne kadar av ritüellerinin büyük bir kısmına Moğol devletlerinde ve Selçuklu hâkimiyeti döneminde ilk kez rastlanmış olsa da bu ritüellerin eskimiş özellikleri, onların eski dönemlere ait bir miras olduğunu göstermektedir.¹⁸⁹

Dânişmendnâme’ye baktığımızda, Dânişmend Gazi’nin bir sefere karar verdikten sonra çıkacağı seferin ve yapacağı savaşın provasını yapmak, bölgeyi tanımak ve buna göre ordusunu hazırlamak için ava çıktığını görmekteyiz. Melik Dânişmend’in, Sisiyye (Gömenek)’ye sefere çıkmadan önce ordusuyla birlikte ava gittiği söylenmektedir.¹⁹⁰ Bunun dışında bir bölümde Melik Dânişmend’in Artuhî ile ava çıktığı zikredilmektedir. Ancak bu av, sefer provasından çok yiyecek ihtiyacı karşılamak için olmalıdır. Zira sadece çok av yakaladıkları söylenmektedir, ordularının yanında olduğundan söz edilmemektedir.¹⁹¹

3.3.1.2. Savaş meclisi toplamak

Türk devlet başkanları, devlete ait siyasî, askerî, ekonomik, sosyal, kültürel işlerde kararları tek başına almaz, danışma niteliğindeki meclislerde tartışmaya açtıktan sonra karara varırlardı. Eski Türk devletlerinde bu meclislere “toy, kengeş, ternek ve kurultay” denirken İslâmî dönemde, “danışma (meşveret) meclisi veya

¹⁸⁷ Koca, *a.g.e.*, 2005, 185.

¹⁸⁸ Durmuş, *a.g.e.*, 2013, 69.

¹⁸⁹ Roux, *a.g.e.*, 2011, 41.

¹⁹⁰ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 205.

¹⁹¹ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 213.

savaş meclisi” adı verilmekteydi. Savaş meclisinde sefer kararı alınır, savaş düzeni belirlenir ve uygulanacak taktikler kararlaştırılırdı.¹⁹²

Dânişmendnâme’de, yapılacak seferler öncesi kararların bu meclislerde alındığını gösteren pek çok örnek bulunmaktadır. Dânişmend Gazi’nin bu kararları gazileriyle beraber aldığı zikredilmektedir.¹⁹³

Malatya halkının Sultan Turasan ve Melik Dânişmend’i kendilerine başkan seçmeleri ve halifenin Rum illerinde sefere çıkmaları için ferman çıkarması üzerine Melik Dânişmend, gaziler ile şu şekilde karara varıp işe başlamıştır:

“Sabah olunca gaziler Melik Dânişmend’in huzuruna çıktılar, oturdular. Görüş alış verişinde bulundular. Sordu: “Önce hangi tarafa gidelim?” Sultan Turasan söyledi: “Önce Kostantaniyye’den tarafa gidelim. Atamın mescidi oradadır. Oraya varınca imparatoru öldürüp tahtına oturalım. İmparator ölünce cümle Rum vilâyeti bizim olur.” dedi. Sonra Melik Dânişmend söyledi: “Eğer bu ordu hep beraber aynı yola giderse doğru olmaz. Bu orduyu iki kısma bölüp yürümek doğrudur. Bizans imparatorunun iki orduya karşı koymaya gücü yoktur. Eğer ordu aynı yönden bir yola giderse olmaz.” dedi. Sonra gaziler ordunun iki taraftan yürümesi için hazırlık yaptı.”¹⁹⁴

3.3.1.3. Barış teklifinde bulunmak

Türk devlet başkanları, genellikle barışçı bir anlayışa sahip oldukları için savaşı daima son çare olarak düşünürlerdi. Bu yüzden savaşa girmeden önce karşı tarafa barış önerisinde bulunmayı hiçbir zaman ihmal etmezlerdi. Bu, önemli bir Türk-İslâm âdeti idi.¹⁹⁵

Dânişmend Gazi de bu âdeti yerine getirmiş, bir yeri ele geçirmek için gittiği zaman savaşa başlamadan karşılaştığı orduları ve o bölgenin halkını İslâm’a davet etmek suretiyle barış teklifini yapmıştır. Bu önerisinin kabul edilmesi halinde savaşı bırakmış, ancak kabul edilmezse savaşa başlamıştır.¹⁹⁶

Dânişmendnâme’de geçen şu beyitler, Dânişmend Gazi’nin, savaş öncesi yaptığı barış teklifine güzel bir örnektir:

¹⁹² Koca, a.g.e., 2005, 188.

¹⁹³ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 158, 176, 213, 218-219, 371.

¹⁹⁴ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 79-80.

¹⁹⁵ Koca, a.g.e., 2005, 191-192.

¹⁹⁶ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 145, 217, 290.

“Şöyle açık bir şekilde yazdığını bilin,
Ben Melik Gazi’yim.
O hüner sahibi Muhammed’in kuluyum.
Onun vasıflarını işitenin kolu ve kanadı düşer.
Onlar dünyada neler yapmıştır.
Dilek ancak hemen söylenecek bir kelimedir.
Kurtulmak için Tanrı birdir demelisiniz,
Böylece küfür ve anlaşılmazlığı ortadan kaldırın.
Ayrıca Muhammed hak resuldür, deyiniz,
Benim elimden şimdi ancak böyle kurtulursunuz.
Gelerek az veya çok kabul edin,
Tanrı birdir, O’ndan başka Tanrı yoktur.
O’nun peygamberi Muhammed’dir.
O din ulusu hem resul hem de O’nun kuludur.
Siz hemen böyle demezseniz,
Size neler edeceğim görünüz.
Bundan böyle size söyleyecek sözüm yoktur,
Sözümü tutarsanız kurtulursunuz.”¹⁹⁷

Türk kültürü hakkında önemli bilgiler veren Kutadgu Bilig’de de önce anlaşmak gerektiği, düşman anlaşmaya yanaşmazsa savaş yapılması gerektiği vurgulanmaktadır:

“Anlaşmak imkânı varsa, onunla anlaş; yok ise, zırhını giy, düşmana sıkı sıkı yapış ve güreş.”¹⁹⁸

3.3.1.4. Otağ (saltanat çadırı) kurdurmak

Türk hükümdarları sefere çıkma işareti olarak sefer süresince içinde kalacakları otağlarını bir meydana kurdururlardı. Ordu birlikleri de bu otağın çevresinde toplanmaya başlardı.¹⁹⁹

¹⁹⁷ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 329-330.

¹⁹⁸ Yusuf Has Hacib, *a.g.e.*, 1974, byt. 2360.

¹⁹⁹ Koca, *a.g.e.*, 2005, 192-193.

Dânişmendnâme’de, savaştan önce konaklanılacak yerde Melik Dânişmend Gazi için otağ kurulduğu pek çok bölümde geçmektedir. Melik’in otağı kurulduktan sonra diğer önemli komutanlar için de birer otağ, diğer gaziler için çadırlar kurulmaktadır. Ordular da yerini alınca, Melik Dânişmend Gazi’nin savaş başlayana kadar otağına girip, ibadetle meşgul olduğu görülmektedir.²⁰⁰

3.3.1.5. Meydan okuma ve mübâreze

“Savaştan önce karşı karşıya gelen iki ordudan en iyi savaşçıların birer birer er meydanına çıkıp, kendi aralarında çarpışmalarına ve hünerlerini göstermelerine, “mübâreze” denir.” Mübâreze başlamadan, savaşçıları cesaretlendirmek ve savaş havasına sokmak için borazanlar öttürülür ve davullar vurulurdu. Bu, mübâreze boyunca devam ederdi. Mübâreze, iki taraftan birinin atından düşüp başının kesilmesiyle son bulurdu. Yani mübâreze savaşçılardan birinin galip gelmesiyle diğerinin de hayatını yitirmesiyle sonuçlanmaktaydı.²⁰¹

Dânişmendnâme’de savaşların genellikle mübâreze ile başladığı görülmektedir. Meydana ilk çıkan çoğunlukla Dânişmend Gazi olmakla beraber, Artuhî, Efrumiyye ve diğer komutanların da mübâreze etmek için savaş meydanına çıktıkları görülmektedir.²⁰²

3.3.1.6. Zafer için dua etmek

Destanda, savaş için bütün hazırlıklar bitip hazır olunduğu zaman, son olarak savaşa başlamadan zafer için dua edildiği görülmektedir. Bu destandaki neredeyse bütün savaşların başında karşımıza çıkmaktadır.²⁰³ Savaştan önce yapılan bu dualara destandaki bir örnek şu şekildedir:

“Melik o kalabalık ordunun büyüklüğünü işitti, yüzünü göğe tuttu. Ağlayıp yalvarma ile Tanrı’dan yardım istedi:

Ey Kerim, müminlere yardım Sen’dendir,
Sana yöneldik, bize Sen yardım et.

²⁰⁰ Dânişmend Gazi Destanı, 2018, 207, 290, 328, 341.

²⁰¹ Koca, a.g.e., 2005, 205.

²⁰² Dânişmend Gazi Destanı, 2018, 106, 115, 135, 217, 257, 301, 303, 307.

²⁰³ Dânişmend Gazi Destanı, 2018, 127, 133, 136, 147-148, 182, 223-224, 234-236, 251-252, 261, 291.

Bu lâin kâfirleri bozguna uğrat,
Kâfire gazileri galip getir.

Ey bütün âlemlerin Tanrı'sı, biz Sana sığındık,
Sen bizim noksanımızı tamamla.

Biz canımızı din yoluna koyduk,
Ey sultanımız, Sen yardım et.

Tanrı'm Sen bize derman ver,
Melik ve başkalarına sığınacak yer Sen'sin.

Bizi bunların karşısında güçsüz bırakma,
İslâm dinini zayıf duruma düşürme.”²⁰⁴

3.3.2. Savaş Sırasındaki Faaliyetler

3.3.2.1. Bayraktarı harekete geçirmek

Bayraktarı veya sancaktarı harekete geçirmenin ordu mensupları açısından, orduyu sefer için yürüyüşe geçirme ve orduyu saldırıya geçirme olarak iki önemli anlamı bulunmaktaydı.²⁰⁵ Dânişmendnâme’de bu iki eyleminin gerçekleşmesi için alem ve sancakların harekete geçtiği görülmektedir:

“O gece dinlenip ertesi gün sabah davullar dövdüler, göç ettiler, alemler, sancaklar götürdüler. Saygı ile: “Gaza niyetine.” dediler, tekbir getirip yürüdüler.”²⁰⁶

“Sabah olunca Melik buyurdu, alemler, sancaklar geldiler, kiliseye saldırdılar.”²⁰⁷

3.3.2.2. Toplanma veya hücum davulu çaldırmak

Türk hükümdarları toplanma davulunu, sürpriz baskınlar veya saldırılar karşısında dağılmış olan birlikleri ve savaşçıları, tehlikenin geçmesiyle geri toplamak amacıyla çaldırmaktaydılar.²⁰⁸ Destanda, Dânişmend Gazi’nin bir gece baskınından

²⁰⁴ Dânişmend Gazi Destanı, 2018, 297-298.

²⁰⁵ Koca, a.g.e., 2005, 209.

²⁰⁶ Dânişmend Gazi Destanı, 2018, 198.

²⁰⁷ Dânişmend Gazi Destanı, 2018, 148.

²⁰⁸ Koca, a.g.e., 2005, 212.

sonra dağılmış olan askerlerini, savaş davulu çaldırmak suretiyle tekrar toplayıp, saf haline getirdiği görülmektedir.²⁰⁹

3.3.2.3. Kesik başı mızrak ucunda dolaştırmak

Türklerde düşmanın başını kesme geleneğinin çok eski bir savaş ritüeli olduğu görülmektedir. Milattan önce IV-III. yüzyıllara ait bir kâsenin üzerindeki resmin, düşmanın başını taşıyan bir İskit savaşçısına ait olduğu ifade edilmektedir.²¹⁰ Türkler, düşman ordusunun komutanını savaş sırasında yenmeleri halinde, onun başını kesip mızrak ucuna takarak, hâlen vuruşmaya devam eden düşman kuvvetlerinin direncini kırmayı amaçlamaktaydılar.²¹¹ Dânişmendnâme’de, bu davranışın iki savaşta karşımıza çıkması, milattan önce başlayıp İslâm devletlerinde de görülen bu geleneğin destana yansımış olduğunu göstermektedir:

“Sonra Miknas’ın ve bin adet daha kâfirin başını süngüye diktiler. Sabah olunca atlarına bindiler, beş yüz er ile yola çıktılar. Her birinin süngüsüne bir adam başı takılmıştı.”²¹²

“Melik hemen atına mahmuz vurdu. Kâfirle vuruşa vuruşa askerlerin arasından geçti, gazilerin yanına geldi. Şartın’ın başını Müslümanlara getirdi. Hemen o başı süngüye taktılar.”²¹³

3.3.2.4. Aman dilemek

“Aman dilemek, karşı konulamayan güç karşısında boyun eğerek, bağışlanma isteğinde bulunmaktır. Karşı tarafın buna olumlu cevabı ise, aman vermektir.”²¹⁴ Dânişmendnâme’de, düşmanın genellikle Dânişmend Gazi karşısında çaresiz kaldığı görülmektedir. Bu sebeple düşman ya kaçmakta ya da aman dilemek suretiyle canını kurtarabilmektedir. Ancak Dânişmend Gazi, düşmana hemen aman vermemekte, yalnızca imana gelmeleri şartı ile canlarını bağışlamaktadır:

“İki gün iki gece Melik Dânişmend Gazi, Sisiyye yani Gümenek şehrinde kâfirlere kılıç çekti, kâfirleri kırdı. Sonunda kâfirler çaresiz kalıp aman dilediler.

²⁰⁹ Dânişmend Gazi Destanı, 2018, 150.

²¹⁰ Roux, a.g.e., 2011, 49.

²¹¹ Koca, a.g.e., 2005, 213.

²¹² Dânişmend Gazi Destanı, 2018, 171.

²¹³ Dânişmend Gazi Destanı, 2018, 306.

²¹⁴ Koca, a.g.e., 2005, 220.

Melik Dânişmend aman vermeyip kâfirleri imana davet etti. İster istemez kılıç korkusundan imana gelip Müslüman oldular.”²¹⁵

Bunun dışında, düşmanın daha pek çok yerde Dânişmend Gazi’den aman dilediği görülmektedir.²¹⁶

3.3.2.5. Ganimetten pay almak

Bilindiği gibi ganimet, Müslümanların savaş yoluyla gayrimüslimlerden ele geçirdikleri esirler ve her türlü malı ifade etmektedir. Dânişmendnâme’de galip durumda olan Müslümanların, kâfirlerin malını ganimet eylediklerini bildiren çok fazla bilgi bulunmaktadır. Dânişmend Gazi, ganimet mallarını her defasında gazilere paylaştırmış, halifeye de bu ganimet mallarından pay göndermeyi ihmal etmemiştir.²¹⁷

“Kâfir askerleri bozguna uğrayınca gaziler ganimet malını bir araya topladılar. Kırk yük mal, yüz kul, elli cariye halife için ayırdılar geri kalanını gazilere dağıttılar.”²¹⁸

“...

Melik mücadele ile o kiliseyi aldı.

İçinde ne var ne yok hepsini ganimet olarak aldı,

Ey sevgili, bütün dostlara paylaştırdı.”²¹⁹

3.3.3. Savaştan Sonraki Faaliyetler

3.3.3.1. Kurtuluş akçesi almak

Türklerin savaşlarda aldıkları esirlere muamelelerinden biri de, onları, kurtuluş akçesi almak suretiyle serbest bırakmalarıdır.²²⁰ Türk kültüründe var olan bu uygulamanın Dânişmendnâme’de de yansımalarını görmekteyiz:

“Kâfirler aman dileyince o yangın da söndü. Sonra Artuhî onları dine davet etti. Bazısı imana gelip cehennemden kurtuldu. Bazısı haraç verdi. Onlar kaleden dışarı çıkıp gittiler.”²²¹

²¹⁵ Dânişmend Gazi Destanı, 2018, 172.

²¹⁶ Dânişmend Gazi Destanı, 2018, 205, 207, 211, 316, 335, 348.

²¹⁷ Dânişmend Gazi Destanı, 2018, 141, 145, 162, 170, 205, 312, 314, 336, 348.

²¹⁸ Dânişmend Gazi Destanı, 2018, 136.

²¹⁹ Dânişmend Gazi Destanı, 2018, 154.

²²⁰ Koca, a.g.e., 2005, 229.

3.3.3.2. Kutlanmak ve kutlama yapmak

Orta Çağ'da Türk hükümdarları elde ettikleri askerî başarılarından sonra Abbasî halifeleri tarafından genellikle birer mektup gönderilerek kutlanmaktaydılar.²²² Destanda, zaferle biten savaşlardan sonra Melik Dânişmend Gazi'nin, halife tarafından kutlandığını görmekteyiz. Halife bunu Melik'e yazdığı bir fermanla birlikte hediyeler göndererek yapmaktadır.²²³

“... halife gazilerin halinden haberdar oldu. Melik Dânişmend'in başarısına hayret edip sevindi. Buyurdu malı ve hazineyi devlet hazinesine koydular. Sonra halife buyurdu. Melik ve diğer gaziler için her birine durumuna göre hil'atler ve hediyeler verdiler. Daha sonra buyurdu, ferman yazdılar: 'Rum'da ne kadar şehir fethederse Melik Dânişmend'in olsun.' dedi. Fermanı elçiye verdiler, yola çıktı.”²²⁴

Ayrıca, zaferlerden sonra Melik'in ve askerlerinin karargâha gelip eğlenerek, zafer davulları döverek, dualar ve senalar ederek kutlama yaptıkları da destanda geçen bilgiler arasındadır.²²⁵

3.3.3.3. Fetihnâme veya zafernâme ile birlikte hediye göndermek

Türk hükümdarları, galip çıktıkları savaşlardan sonra dostlarını sevindirmek, düşmanlarına korku salmak, kendi itibarlarını da yükseltmek için halifeye, fetihnâme veya zafernâme ile birlikte savaşta elde ettikleri ganimetlerden sembolik bir numune olarak hediye göndermekteydiler.²²⁶ Dânişmend Gazi de zaferle biten savaşlardan sonra ele geçirdiği ganimetten halifeye de pay göndermek suretiyle zaferini halifeye bildirmiştir.²²⁷

3.3.3.4. Ele geçirilen şehri imar etme

Türkler, fethedilen toprakları bir daha terk etmemek ve vatan haline getirmek için bu şehirleri kendi kültür ve yaşayış tarzlarına göre yeniden imar etmekteydiler. Onlar, yeni fethedilen toprakları uzun süre askerî tedbirlerle elde tutamayacaklarını

²²¹ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 277.

²²² Koca, a.g.e., 2005, 235.

²²³ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 141.

²²⁴ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 145.

²²⁵ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 183, 195, 198.

²²⁶ Koca, a.g.e., 2005, 225-226.

²²⁷ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 141, 145, 312.

çok iyi biliyorlardı. Çünkü askerî güç zayıfladığı anda bu topraklar kolayca elden çıkabilmekteydi.²²⁸

Anadolu’da sistemli bir iskân politikasına Türkiye Selçukluları ve Osmanlılar döneminde rastlanıyorsa da bunun temellerinin Dânişmendliler tarafından atıldığını söylemek mümkündür. Çünkü Dânişmendliler Anadolu’da kurulan ilk devletlerden olup, bu devletin kurucusu olan Dânişmend Gazi, Malazgirt Zaferi’nden hemen sonra Melik sıfatı ile Orta Anadolu’ya gelmiş ve fetihlere başlamıştır. Bu fetih hareketiyle beraber Dânişmendliler, Anadolu’da iskân politikasını da yürütmüşlerdir. Dânişmendlilerin uyguladığı bu iskân politikası sonucunda çeşitli bölgelere Türkmenler yerleştirildikçe bir anlamda buraların Türkleşmesi de sağlanmıştır.²²⁹

Dânişmendliler dönemindeki iskân faaliyetleri ile ilgili Dânişmendnâme’de bilgiler bulunmaktadır. Dânişmend Gazi, Anadolu’da fetihlere başlayınca ilk olarak geldiği Sivas Kalesi’ni harabe olarak bulmuş, bu kaleyi tekrar yaptırıp, mescitler ve medreseler inşa ettirmiştir. Sivas Kalesi, Anadolu’daki fetihler boyunca gazilerin konağı, zahirelerinin duracağı mekân olmuştur.²³⁰ Dânişmend Gazi’nin fethedilen bölgeleri imar ettiği, özellikle bir idareci, dizdar, imam, hatip ve müezzin bıraktığı görülmektedir.²³¹ Bunu, Anadolu’yu vatan haline getirmek için geldiği ve buranın Türkleşmesi ve İslâmlaşması için yaptığı açıktır.

“Melik Dânişmend, Kaşan Kalesi’ni aldı, temelini kazdı, taşlarını dibine indirdi. Bunu, kâfirlerin tekrar orada yerleşmemesi için yaptı.”²³²

“... Müslüman olanlara kale içinde yurt verdiler. Kara Tiğın’i bunlara bey tayin edip kaleyi ona emanet etti. Fethe sebep olan Meryem Hatun, Hazret-i Resul’ü rüyasında görüp imana gelmişti, Müslümanlara yardım etmişti. O hatunu Kara Tiğın’e nikâh etti. Amiran’ın sarayını yıktılar, yerine mescit yaptılar. O kalede İslâm’ın kurallarını uyguladılar. Onların yanında Kur’an öğretmesi için bir hafız bıraktılar. Birçoğu âlim idi. O halka imam, hatip ve kadı tayin ettiler. Herhangi bir problem olursa gelip o meseleyi Kara Tiğın ve Meryem Hatun’dan soruyorlardı. Hazret-i Resul’ün elinden içtiği bir kadeh şerbet, ona bütün ilimleri kazandırmıştı. Meryem Hatun, Kara Tiğın ile her zaman ilim konusunda tartışır. O kalede olan

²²⁸ Çetin, O. (1990). *Anadoluda İslâmiyetin Yayılışı*, İstanbul, 106.

²²⁹ Solmaz, S. (2011). “Dânişmendlilerin İskân Politikası”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (5), 148-149.

²³⁰ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 77-81.

²³¹ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 207, 316, 351, 363.

²³² *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 188.

malı bir araya getirip gazilere paylaştırdılar. Kocası ölen kadınları Yeni Müslümanlarla evlendirdiler. O kale halkının hepsi Kara Tiğın'e kul oldu.”²³³

Ayrıca destanda, Melik Dânişmend'den sonra Melik Gazi Bey ve Melik Yağı Basan'ın da imar faaliyetleriyle ilgili bilgiler bulunmaktadır:

“Yerine Melik Gazi Bey oturdu. Niksar'da binalar yaptı. Babası Melik Dânişmend için tekkeler ve şehitlere türbeler bina etti. Onun da devri geçti. O da dünyadan göçtü. Oğlu Melik Yağı Basan tahta geçip oturdu. ... Haraşna'da dedesinin kilisesini medrese hâline getirdi. ... Bu Melik Yağı Basan hayırlı hükümdar idi. Melik Dânişmend zamanından ne kadar harabe mescit ve medrese varsa Melik Yağı Basan tekrar tamir etti. Sivas'a kadar bina yaptı. Şimdi o binalar mevcuttur. Bu zamana kadar istifade edildi. Binlerce rahmet Melik Dânişmend'in canına ve arkadaşlarının canına olsun. Melik Gazi Bey ve Melik Yağı Basan'ın canlarına değısin.”²³⁴

²³³ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 277.

²³⁴ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 404-405.

4. DÂNİŞMENDNÂME'YE GÖRE SOSYAL HAYAT

4.1. Ad Verme

Kişi ve yer adları, bir milletin geçmişini, kültürünü, dinî inancını ve dünya görüşünü göstermesi açısından son derece önem arz etmektedir. İslâmiyet öncesinde Asya'da kurulan ilk Türk devleti olan Büyük Hun İmparatorluğu döneminde kişi adlarının Tanrı ve Tanrı inancıyla yakından alakalı olduğu görülmektedir. Daha sonraki Göktürk ve Uygur Kağanlığı dönemlerinde kişi adları, tarihî gerçeklere ve devrin ihtiyacına uygun olarak konulmaya başlanmıştır. Uygurlar döneminde daha çok doğa olaylarına bakarak ad verme âdetinin olduğu görülmektedir. Ancak ilerleyen zamanlarda Uygur kişi adlarında dinin yani, Manihaizm ve Budizm'in etkileri belirginleşmiştir. Fakat çok geçmeden Uygur Türklerinin bir kısmı, İslâm dinini kabul etmişler ve Uygur adı yerine "Hakanlı" adını kullanmaya başlamışlardır. Bundan sonra İslâmî isimler Türk toplumunda zamanla bir gelenek haline dönüşmüştür ve halen de devam etmektedir. İslâmiyet'in yayıldığı ilk yıllarda Türkler, dinî inançları gereği bir Müslüman ad koymakla birlikte aynı zamanda bir Türkçe isim de koymuşlardır. Ancak İslâmiyet'in toplum arasında git gide kök salmasıyla Müslüman adları ağırlık kazanmıştır.²³⁵

Bu bilgilerden hareketle İslâmî dönem destanı olan Dânişmendnâme'ye baktığımızda, Türklerin adlarının İslâm dinine uygun isimler olduğunu görmekteyiz. Mesela, Melik Dânişmend'in asıl adı "Ahmed"dir.²³⁶ Hükümdar olmasıyla bizzat kendisinin ad verme durumuna geldiği de destanda pek çok örnekte karşımıza çıkmaktadır. Destanda, ad verme, yeni doğan çocuklara ve sonradan Müslüman olan kişilere yeni bir İslâmî isim verilmesi vesileleriyle söz konusu olmaktadır:

Melik Dânişmend, Deryanos Kilisesi'ni alınca, orada iki kişiyi tutup esir etmiş ve onları dine davet etmiştir. Kardeş olan o iki kişi, birbirine bakışp, sonra ileri gelip imana gelmişlerdir. Melik, onun birisine "Abdullah" diğerine de "Abdurrahman" adını vermiştir.²³⁷

Aynı olayda Artuhî esir düşmüştü. O kaleyi Paniç adında bir kâfir gözetiyordu. Paniç, zindana, Artuhî'ye bakmaya gittiği bir sırada onun Kur'an

²³⁵ Çakan, V. A. (2004). "Türklerin Ad Koyma Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme", *Milli Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, (61), 125-130.

²³⁶ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 71.

²³⁷ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 156.

okuduğunu görmüş ve gönlü yumuşayarak imana gelmiştir. Önce Artuhî’yi esaretten kurtarmış, sonra ikisi birlikte Müslümanları hapsedildiği mağaradan kurtarıp, hepsine silâh vermişler ve kâfirleri kırmışlardır. Daha sonra Artuhî Paniç’i, Melik’in yanına getirmiş, Paniç, el öpüp hizmete durmuştur. Artuhî olayları başından sonuna kadar anlatınca, Melik onu iştîp sevinmiş, Hazret-i Resul’e dualar etmiştir. Sonra Paniç, Melik’in önünde tekrar iman tazelemiş ve Melik onun adını “Muhammed” koymuştur.²³⁸

Yine imana gelmesi sebebiyle, Artuhî, Serkis adlı bir kâfirin adını “Ahmed” koymuştur. Bu kişiden destanda Ahmed Serkis diye bahsedilmektedir.²³⁹

Melik Dânişmend’e elçiler gelip oğlu olduğu müjdesini verince, oğlunun adını “Gazi Bey” koyduğu da destanda geçen bilgiler arasındadır.²⁴⁰

Destanda, Yankoniyye şehri ele geçirilince, oraya şehir halkının davranışlarından yola çıkılarak yeni bir ad verildiğini görmekteyiz:

“... sonra gördüler ki o hışım yağmuru durdu. Gazilerin hepsi Melik’e gelip saygı gösterdiler. Sonra sordular: “Bütün bu zelzele ve şehrin harap olmasına sebep ne idi?” dediler. Melik söyledi: “Nastor sarayında yattığım gece rüyamda Hazret-i Resul’ü gördüm. Bana şöyle emretti: ‘Bu şehrin halkı asi oldu, seni öldürmeye niyetlendiler. Tanrı da onlara felâket verdi.’ Bu şehri yıkıp halkını öldürdü.” O halk asi ve suçlu oldukları için o şehre Çorum diye ad verdiler. O şehrin halkına, Çorumlu derlerdi.”²⁴¹

Destanda, bir yerin fethinde kahramanlık göstererek, o şehri fetheden kişinin isminin şehre verilmesi örneği de yer almaktadır:

“Osman b. Apiyye yola çıktı. Eflonıs Kalesi’ne ulaştı, o kaleyi aldı, içine girip yerleşti. Bazen kaleden çıkıp Kastamoniyye vilâyetini vururdu, geri kaleye gelirdi. Osman bu şekilde o vilâyeti fethetti. Türkler oraya Osmancık derlerdi. Önce Eflonıs idi. Binlerce rahmet Osman’ın canına olsun. Tanrı cemali ile şereflendirsin.”²⁴²

²³⁸ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 162.

²³⁹ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 283.

²⁴⁰ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 349.

²⁴¹ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 351.

²⁴² *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 356.

Destanın son bölümünde, Melik Gazi Bey'in bir oğlu olduğu, adını “Yağı Basan” koydukları kaydı da bu konuda zikredilen bilgiler arasındadır.²⁴³

4.2. Toy Verme

Türk hükümdarlarının ve beylerinin çeşitli vesilelerle maiyetlerine ve halka verdikleri büyük ziyafetlere “toy” adı verilir. Bu ziyafetleri sıradan kişiler veremez. Sadece hükümdarlar ve beylerin verebilmesi, toy vermenin hâkimiyet ve hükümdarlık sembolü olduğunu göstermektedir. Toy, Türk beyleri tarafından iktidarı ve hâkimiyeti bir elde toplayabilmek ve bir elden yürütebilmek için icat edilmiş ve uygulanmış bir faaliyettir. Bu sebeple bütün Türk tarihi boyunca hükmetme ve hükümdar olmanın vasıtalarından biri olmuştur. Ancak Türk hükümdarları toyu, sosyal yönü ağır basan bir devlet geleneği haline de getirmişlerdir. Çünkü Türk hükümdarlarının halkı doyurmak, giydirmek gibi görev ve sorumlulukları vardı ve bu görevlerini verdikleri toylar vasıtasıyla yerine getirmişlerdir.²⁴⁴

Türk kültüründe toy, daha çok hükümdarlıkların onaylandığı veya seçimi yapıldığı, bütün ülke meseleleri üzerinde görüşülüp karara bağlandığı bir devlet meclisi olarak kullanılmıştır.²⁴⁵ Ancak Dânişmendnâme’de toyun, düğün vesilesiyle verilen ziyafet, yedirip içirmek ve ağırlamak olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu ziyafetin hangi vesileyle ve ne şekilde verildiğine şu bölüm güzel bir örnektir:

“Melik Dânişmend, ordu kadısını getirip Gülnuş Banu’yu kendine nikâh ettirdi. Gaziler ve ulu kişiler Melik’in huzuruna gelip: “Bize düğün ve ziyafet gerek.” dediler. Melik söyledi: “Baş üstüne. Neyim varsa hep sizindir.” dedi. Sonra Melik buyurdu ve hazırlıklar yapıldı. ... Melik Dânişmend’in o tarihte otuz bin askeri vardı. Ona göre yiyecek hazırladılar. Hazırlık yaptılar, yemek pişirdiler, ovaya toplanıp davullar dövdüler. Askerler toplanıp mutluluk içerisinde düğün için bir araya geldiler.

Önce Melik baş tarafa oturdu,
Aşçılar gayret ederek yemekleri ulaştırdı.

Ne kadar ulu bey varsa gelirler,
Melik’in karşısında ayakta dururlar.

²⁴³ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 404.

²⁴⁴ Koca, *a.g.m.*, 2011, 101-102.

²⁴⁵ Kafesoğlu, *a.g.e.*, 2011, 249.

Melik buyurdu onların hepsi oturdu,
Bu tarafta aşçılar yemekleri getirdi.

O yemeklerin hepsini boşalttılar,
Hepsini getirdiler götürdüler.

...

Hepsini doyuncaya kadar yediler,
O insanların hepsi teselli buldu.

Yenen yemeğin sonu duadır,
Duadan sonra salâvat uygundur.

Biz Mustafa'ya salâvat verelim,
Gazilerin ruhu rahatlığa ulaşsın.

Onlar da yiyince dua ettiler,
Yemek kaplarını alıp götürdüler.

Yemek kaplarını ortadan kaldırırken,
Sanki cümle âlem coşmuştu.

Hemen davullar dövüldü,
Sesiyle çöller, bağlar ve canlar doldu.

Zurna muhayyer perdesinden öttü,
Gençler ve yaşlılar onu can kulağı ile dinledi.

Zurna makamları biraz icra etti.
İnsanlar orada kalabalıklaşmıştı.

...

Ey dost, biraz daha davul ve dümbelekler dövüldü,
Sesi sanki yeri yarıyordu.

Sonunda onlar da sona erdi.
Ne güzel zevk, ne hoş mutluluk ve ne güzel makam.

O meclis kemale erince,
Her biri o kutlu fala ulaştılar.”²⁴⁶

Destanda toy bir de son bölümde Dânişmend Gazi öldükten sonra, halifenin Gazi Bey’i, Süleyman Şah’ın kız kardeşi ile nikâhladığı ve ona toy düğün ettikleri söylenerek söz konusu olmaktadır.²⁴⁷

4.3. Sevinç, Üzüntü ve Saygı Alâmetleri

Türkler, milleti ve vatani için canını feda eden kahramanlara her zaman büyük saygı ve sevgi duymuştur. Onların başına gelen olumsuz şeyler Türk milletini üzmüş, kazandıkları zaferler ve kahramanlıklar ise sevince boğmuştur.

Dânişmendnâme’de, sevinç alâmeti olarak zaferlerden sonra davul dövülüp, dua ve sena edildiği, namaz kılındığı ve kazanılan her fethin sevincinde, şehitlerin ruhlarına Kur’an okunduğu görülmektedir. Bu aynı zamanda şehitlere duyulan saygının da alâmetidir.²⁴⁸ Dânişmend Gazi’nin kahramanlıklarından sonra sevince boğulan gazilerin, Dânişmend Gazi’ye övgü dolu beyitleri de onların sevinçlerini gösterme şeklidir.²⁴⁹

Destanda, Melik Dânişmend’in sevincini gösterdiği şu örnek dikkat çekicidir: Melik Dânişmend, evleneceği Ankara Beyi Kaytal’ın kızı Gülnuş Banu’nun Müslüman olmasına çok sevinmiş, bu sevincini, müjdeyi veren Efrumiyye’ye müjde bahşişi olarak, has bir kaftan vererek göstermiştir.²⁵⁰

Destanda, üzücü bir durumla karşılaşıldığı zaman gözyaşı döktükleri ve Tanrı’ya sığındıkları, münacat söyledikleri görülmektedir:

“Müslümanlar yenildiler. Orada bir dağ vardı. Gazilerin hepsi yaralanmıştı. O dağa sığındılar, üzümlere birbirlerinin yaralarını bağladılar. Ağlayıp Tanrı’dan yardım isterlerdi.

...

Şu anda hazretinden muradım şudur:
Yardım edersen, yardımını bağışla.

²⁴⁶ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 320-324.

²⁴⁷ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 403.

²⁴⁸ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 195.

²⁴⁹ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 221.

²⁵⁰ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 319.

Sen bizi bu darlıktan kurtar,
Bu kâfirleri kahrınla helâk et.

Sen'den yardım gelmesini bekleriz,
Yardım erişsin, mutluluklar olsun.

...

Efrumiyye bu münacatı okuyunca gaziler de okudu: “Ey gaziler! Üzülmeyin, Tanrı'nın yardımıyla ya Melik Dânişmend yahut gazilerin ulusu Artuhî yetişir, kâfirlerin hakkından geliriz, inşallah.” dedi. Bunlar bu darlıkta Tanrı'dan yardım istemekte.”²⁵¹

Bilindiği gibi Türk kültürünün en belirgin özelliklerinden birisi bu gün de varlığını devam ettiren büyüğe saygı geleneğidir. Bu saygı geleneğinin, davranışlara yansıyan alâmetlerinden biri de büyüğün elini öpmek suretiyle gösterilmektedir. Türk sosyal hayatında yer alan bu davranış, Dânişmendnâme'de de karşılık bulmuştur. Malatya ileri gelenleri, şehirde sözü geçen önder bir kişi kalmayınca, Sultan Turasan ile Melik Dânişmend'i şehre davet etmişlerdir. Onlar şehre ulaşınca, şehir halkı onları karşılamaya gelmiş ve Sultan Turasan ile Melik Dânişmend'in elini öperek, itaat ve saygılarını göstermişlerdir.²⁵²

4.4. Evlilik ve Düğün

Eski Türk toplumunun en küçük ve temel birimi ailedir. Türk sosyal hayatı aile ve akrabalık bağları üzerine kurulmuştur. Aile, hem Türk toplumunun hem de Türk devletinin çekirdeğini ve temelini oluşturuyordu.²⁵³ Türklerin, dünyanın dört bucağına dağılmalarına rağmen varlıklarını korumaları aile yapısına verdikleri büyük önemden kaynaklanmaktaydı. Yine Türk ailesinde akraba adlarının zenginliği, aileye verilen önemi göstermekteydi.²⁵⁴

Ailenin kurulması, düğünle yani evlenmeyle, yeni bir ev kurmakla olmaktadır. Evlenmek, günümüzde olduğu gibi, eski Türklerde de sosyal bir görevdi.

²⁵¹ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 187-188.

²⁵² *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 73.

²⁵³ Koca, *a.g.e.*, 2010, 119.

²⁵⁴ Kafesoğlu, *a.g.e.*, 2011, 220-221.

Bekârlık Türk toplumunda ayıp olarak görülmekteydi.²⁵⁵ Kutadgu Bilig’de evliliğin gerekliliği şu beyitlerle dile getirilmektedir:

“Oğula kız al, kızı ere ver; ömrünü dertsiz geçir.”²⁵⁶

İslâm dininin evlilik ve aile hayatına büyük önem verdiği ve evliliği teşvik ettiği görülmektedir. Kur’an’ı Kerim’de “Sizden bekâr olanları, kölelerinizden ve cariyelerinizden durumu uygun olanları evlendirin. Eğer bunlar yoksul iseler, Allah onları lütfuyla zenginleştirir. Allah lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.” âyeti, evliliği işaret etmektedir.²⁵⁷

Dânişmendnâme’de, Dânişmend Gazi’nin bazı kişileri evlendirdiği bahsi geçmektedir. Melik Dânişmend, İslâm dinine giren ve Artuhî ile birlikte tutsak olan Müslümanları kurtaran, adını Muhammed koyduğu Paniç’i, isteyip de kavuşamadığı Mihayil’in kızı ile nikâhlamıştır. Destanda, o da Melik Dânişmend sayesinde murada erdi diye bahsedilmektedir.²⁵⁸

Destanda Artuhî, Amasya Beyi Şattat’ın kızı Efrumiyye’yi sevmekte ancak kavuşamamaktadır. Onları kavuşturan yine Dânişmend Gazi olarak karşımıza çıkmaktadır. Destanın başında Melik Dânişmend gizlice gezintiye çıktığı bir sırada bir ovada dinlenirken henüz kâfir olan Artuhî ile karşılaşmıştır. Önce birbirine hamle yapmışlar ancak birbirini yenememişlerdir. Dinlendikleri sırada Artuhî, tanburasını eline alıp çalmış, inleyip bu birkaç beyti okumuş ve yüksek sesle ağlamıştır:

“Medet ki gönülsüz ve yârsız kaldım,

Medet ki hasta ve çaresiz kaldım.

Medet ki halk içinde aşağılandım,

Medet ki aşk elinden ağlar oldum.

Medet ki o güzelin yolunda,

Aşırı şekilde şaşkın ve yaralı kaldım.

Medet ki gece geçti herkes uyandı,

Yıldızlar gibi ben eski hâlimde kaldım.

²⁵⁵ Eröz, M. (2000). *Türk Ailesi*, İstanbul, 15.

²⁵⁶ Yusuf Has Hacib, *a.g.e.*, 1974, byt. 4507.

²⁵⁷ Geçioğlu, A. R., Döner, E. (2019). “İslâm’da Evlilik ve Aile Bağlamında Günümüzde Tartışılan Konular Üzerine Psiko-Sosyal Bir Değerlendirme”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19 (2), 605.

²⁵⁸ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 162.

Medet ki herkes sevgilisine ulaştı,
Hasret çeken ve sevgiliye ulaşamayan bir ben kaldım.

Medet ki herkes sevgilisine ulaştı,
Ben çaresiz ve yârsız kaldım.”

Bunun üzerine Dânişmend Gazi, onu imana davet etmiştir ve “Gel Müslüman ol, her ne işin var ise Tanrı’nın yardımıyla bitireyim.” demiştir ve Artuhî, derhâl parmak kaldırıp imana gelmiştir.²⁵⁹ Ondan sonra Melik Dânişmend ant içmiş: “Yâ Artuhî! O kızı senin için alana ve bu vilâyeti fethedene kadar durmayacağım.” demiştir.²⁶⁰ Melik Dânişmend hem Amasya’yı almış, hem de Artuhî ile Efrumiyye’yi kavuşturmuştur.

“O zaman Melik Dânişmend, yiğit idi.
Din yolunu açmak için Rum’a yürüdü.
O, önce Artuhî ile buluşup,
Onunla vuruştı.
Sonunda onu Müslüman edince,
Din yolunda iman ehli yaptı.
Beraber yoldaş olup çalıştılar,
Din yolunda Hakk için gayrette bulundular.
Gece gündüz durmayıp çalıştılar,
Rum’da alamadıkları yer az kaldı.
Tanrı onlara fetihlerinde yardım etti.
Tanrı’nın rahmeti o temiz insanlara olsun.
Artuhî’nin hikâyesinin ne olduğunu dinle,
Rum’da bir kızı sevmişti onu dinle.
O kızın adı Efrumiyye idi,
Sözün aslının nereye varacağını dinle.
Dinle bunu, rivayet edenlerin sözüdür,
Haraşna beyinin kızıdır.

²⁵⁹ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 83-86.

²⁶⁰ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 89.

Şansları yardım etti onu elde ettiler,
İkisi onu Müslüman ettiler.

Din yolunda o da çok çalıştı,
Tanrı için o da çok mücadele etti.

Hız. Peygamber sonunda Efrumiyye'yi
Rüyada Artuhî'ye verdi.

Onu vermek için meclis kuruldu,
Bütün bunlar iki âşığın kavuşması için idi.

Meclis kurulacağını öğrenince,
Bir sonraki gün düğün hazırlıklarını yaptılar.

Salâvat ver ki onu işitesin,
Onların nasıl buluştuğunu öğrenesin.

Şimdi acayip bir destan dinle,
Ey dostlar, onu işitince sevineceksiniz.

Şimdi acayip güzel bir düğün işit,
Bu düğün kâfirlerin canına vuruldu.”²⁶¹

Türklerde sosyolojik olarak son derece önemli görülen düğün, aynı zamanda eğlence kültürünün bir parçası olarak, insanların güzel zaman geçirdikleri şenlik alanlarına dönüşmektedir. Düğünlerde yemekler verilmekte, şarkılar söylenmekte ve çeşitli oyunlar düzenlenmektedir. Toplumun her sınıfından insanların katılımı söz konusu olan düğünler, bu yapısı ile Türk toplumunda kaynaştırıcı bir özelliğe de sahiptir.²⁶²

Destanda, Artuhî ve Efrumiyye'nin düğünleri detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Bu da düğünlerin nasıl olduğunu görmememiz açısından oldukça iyi bir örnektir:

“Sabah olunca Melik ayağa kalktı, namaz kıldı, dua etti. Sonra buyurdu, Nastor'un otağını kurdular. Süsleyip tahtlar ve kürsüler kurdular. Halılar döşeyip süslediler. Sonra yüz hizmetçi, iki yüz cariye, iki yüz kul, üç yüz deve, yüz elli katır,

²⁶¹ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 209-210.

²⁶² Berber, O. (2009). “Türk Kültüründe Eğlence ve Birlik unsuru Olarak Düğünler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (10), 4.

yüz sandık İstanbul ipeği, yüz sandık kızıl altın ile dokunmuş sırmalı kumaş hazırladılar. Mal ve elbiseleri deve ve katırlara yüklettiler. Yukarıda sayılanların dışında çok sayıda hizmetkâr o çadır çevresinde hazır bulundurdu. Melik'in bu güzel hazırlığı kimin için yaptığını Müslümanlardan hiç kimse bilmezdi. Sonra Melik buyurdu, halifenin verdiği ne kadar davul varsa hepsi birden dövüldü. Divan kuruldu, bütün gaziler bir araya geldi. Melik Dânişmend'in otağında toplandılar. Bu hazırlıkların kimin için olduğunu bilmezlerdi. Sonra Melik buyurdu, bin koyun, yüz at, iki yüz sığır boğazladılar. Ballar, yağlar, pirinçler ve diğer yemekleri; elbiseleri ve her ne gerekirse hepsini hazırladılar. Ondan sonra beyler ve vezirler yüzlerini yere koyup Melik Dânişmend'e dualar ettiler: “Bu hazırlık kimin içindir?” dediler. Melik Dânişmend söyledi: “Bu gece Hazret-i Resul’ün ve diğer seçkin sahabenin yüzlerini gördüm. Hazret-i Resul bana söyledi: “Efrumiyye’yi Artuhî’ye ver. İki hasret birbirinden murat alsın.” dedi. Beyler ve gaziler bu sözü işitip Melik Dânişmend’i takdir ettiler.

Düğüne başladılar, aşılar ve nimetler pişti, boşaltıldı ve döküldü. Yemek yediler ve şeker şerbetlerini içtiler, Kur’an okuyup dualar ettiler. Sonra Efrumiyye’yi Artuhî’ye nikâhladılar, gerdeğe koydular. Bu arada çok sohbet yaptılar. Dostlar dağıldılar. Artuhî yalnız kaldı. İkişer rekât namaz kıldılar, istekte bulundular, şükür ettiler.

...

Artuhî’ye düğün yapılırken nimetler, yemekler yendi. Düğün töreni oldu, sonunda iki âşık birbirinden murat aldı. O gece geçti, sabah olunca beyler ve gaziler Artuhî’yi tebrik etmeye gelip düğününü kutladılar, dua ettiler. Artuhî de bunlara ikramda bulunup dua etti. Geri yerli yerine vardılar, dinlendiler. Artuhî üç gün otağda oturup yiyip içmekle meşgul oldu.”²⁶³

Bu düğün için destanda, Melik Dânişmend, Artuhî ve Efrumiyye için “bir gösterişli düğün etti ki anlatılamaz” diye bahsedilmektedir.²⁶⁴

Destanda, çeyiz konusu ile ilgili de yalnızca şu bilgi geçmektedir:

²⁶³ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 211-213.

²⁶⁴ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 215.

“Efrumiyye’nin Mansur adlı bir hizmetçisi vardı. Melik onu çeyiz ile beraber vermişti.”²⁶⁵

Melik Dânişmend ve Ankara Beyi Kaytal’ın kızı Gülnuş Banu’nun düğünleri de destanda detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Gülnuş Banu, Müslüman olunca Melik Dânişmend, ordu kadısını getirip Gülnuş Banu’yu kendine nikâh ettirmiştir. Bundan sonra bol yiyecekli ve eğlenceli, yedi gün düğün yapılmıştır.²⁶⁶

Melik Dânişmend’in vefatından sonra, halifenin Gazi Bey’i, Süleyman Şah’ın kız kardeşi ile nikâhladığı ve toy düğün ettikleri de yine destanda bu konu ile ilgili karşımıza çıkan bilgiler arasındadır.²⁶⁷

²⁶⁵ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 226.

²⁶⁶ *Dânişmend Gazi Destanı*, 319- 326.

²⁶⁷ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 403.

5. DÂNİŞMENDNÂME'YE GÖRE DİNİ HAYAT

5.1. İnanç ve İbadet

“Türkler, Müslüman olmadan önce din olarak “Gök Tanrı” (Kök Tengri) inancına sahip bulunuyorlardı. Bu inancın merkezinde tek Tanrı vardı.”²⁶⁸ Yani “eski Türk dini tek Tanrılı bir inanç olarak semavî dinlerle aynı temele dayanıyordu.”²⁶⁹ Türkler, İslâm dinini tanıyınca kadar “Gök Tanrı” inancını korumuşlar; ancak bazı Türk toplulukları tarihin belirli dönemlerinde, Budizm, Maniheizm, Hristiyanlık ve Musevîlik gibi yabancı din ve inançları tanımışlar ve kısmen kabul etmişlerdir. Sonuç olarak Türkler, tarihlerinde ilk defa X. yüzyıldan itibaren bütün din ve inançlarını terk ederek, topluca İslâm dinine girmeye başlamışlardır.²⁷⁰

İslâmi dönem destanlarından olan Dânişmendnâme’de, İslâm inancının izlerini, destanın neredeyse tüm sayfalarında görmek mümkündür. Dânişmendnâme’de peygamberlerin, sahabelerin, dört halifenin, devrin halifelerinin ve çeşitli din büyüklerinin adı geçer. Özellikle Hz. Muhammed gazayı manevî olarak yönettiği için adı çok sık geçer. Ayrıca, Hızır Peygamber zaman zaman gelip yardımcı olmak, işleri kolaylaştırmak için dua vermektedir.²⁷¹

Destanda, başta Dânişmend Gazi olmak üzere kahramanlar çoğunlukla İslâm inançlarına değinerek söze başlarlar:

““Benim Melik Dânişmend Gazi, gece gündüz ederim Hakk’a niyazı, benim o din cambazı, benim atamdır Seyyid Battal Gazi, dinle şimdi söyleyeyim razı.” deyip bu methiyeyi okudu:

Ben cihanın canı Mustafa’yı sevmişim,
O, evliyanın önde geleni ve peygamberlerin sultanıdır.

Tanrı O’nun şanında, Levlake lema, dediği için,
Cümle mahlûkat O’nun gül yüzünün hayranıdır.

O Ebubekir, Ömer, Osman ve Aliyyü’l-Murtaza;
Ölmüşlere İsa’nın nefesi ve nefslerin de cananıdır.

²⁶⁸ Koca, S. (1996). “Türkler ve İslâmiyet”, *Erdem Dergisi*, 8 (22), 274.

²⁶⁹ Koca, a.g.e., 2010, 185.

²⁷⁰ Koca, a.g.m., 1996, 276.

²⁷¹ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 50.

Çaresiz Melik, Tanrı'dan başkasından istekte bulunmaz,
Çünkü o bilir ki bu dünyada kalıcı değil geçicidir.”²⁷²

Destanın kadın kahramanı Efrumiyye kendisini “Benim Efrumiyye, Şah Şattat kızı, Muhammed dininin cariyesi” şeklinde tanıtarak söze başlamaktadır.²⁷³

Destan ise şöyle başlamaktadır:

“Bismillahirrahmanirrahim

Önce Tanrı'nın ismini analım,
Dert ile Allahu ekber diyelim.

Sonra biz söze O'nunla başlayalım,
Allah adı olmaksızın hiçbir iş temiz olmaz.”²⁷⁴

Dânişmendnâme'de İslâm inancına ait bazı ibadetlerin yerine getirildiği görülmektedir. Destan kahramanları, savaşlar dışında, çadırlarda oturdukları zamanlarda hep ibadetle meşgul olurlar.²⁷⁵ Bunun dışında başka bir eylemden söz edilmez. İbadetle meşgul oldukları zaman namaz kılıp, dualar ve senalar ederler, Kur'an okurlar.²⁷⁶ Özellikle Melik Dânişmend Gazi'nin, çok güzel ezan ve Kur'an okuduğu, beş vakit namazını her türlü zor şarta rağmen kıldığı dikkat çekmektedir. Bir savaşta kâfirlerin İslâm ordusunu yenme durumu olunca, Dânişmend Gazi, askerlerini etrafına toplamak ve durumlarını anlamak için yüksek bir yere çıkıp yüksek sesle ezan okumuştur. Kendisi de savaş halinde olduğu için namazını at üzerinde kılmak zorunda kalmıştır.²⁷⁷ Bir bölümde, Melik Dânişmend'in oruç tuttuğu bilgisine de rast gelinmektedir.²⁷⁸

Yine destan kahramanlarının asla içki içmedikleri de dikkat çekmektedir. Artuhî henüz Müslüman olmadığında Melik Dânişmend ile karşılaştıkları zaman önce bir süre vuruşmuşlar, gece olunca birbirinden ayrılınca Artuhî kendine içkili sofrası kurup oturmuştur. Melik Dânişmend'in yiyeceği olmadığını görünce sofrasını

²⁷² Dânişmend Gazi Destanı, 2018, 190- 191.

²⁷³ Dânişmend Gazi Destanı, 2018, 96.

²⁷⁴ Dânişmend Gazi Destanı, 2018, 69.

²⁷⁵ Dânişmend Gazi Destanı, 2018, 145.

²⁷⁶ Dânişmend Gazi Destanı, 2018, 148- 149.

²⁷⁷ Dânişmend Gazi Destanı, 2018, 228.

²⁷⁸ Dânişmend Gazi Destanı, 2018, 360.

onun yanına götürüp beraber yemeyi teklif etmiş; ancak Melik Dânişmend, “Bu yemeğe şarap değmiştir, ben yemem” diyerek yiyeceklere dokunmamıştır.²⁷⁹

Dânişmend Gazi başta kendisi olmak üzere destan kahramanları, eski Türk inançlarını yansıtan kişiler değil de Sünnî inançlara göre yaşayan şahsiyetlerdir. Yalnız Dânişmend Gazi’nin düğününde yüz elli atın kesilmesi²⁸⁰ eski Türk inancını yansıtan tek motif olarak değerlendirilebilir. Eski Türk inancı ibadet şekillerinde, dinî amaçlı gerçekleştirilen bazı törenlerde, yardım ve himayesini kazanmak için “Gök Tanrı”ya ve ölmüş atalara kurban sunulduğu karşımıza çıkmaktadır. Kurban olarak genellikle at kesilmekte, atın da özellikle erkek (aygır) olanı tercih edilmektedir.²⁸¹ Atın Gök Tanrı için kurban hayvanı olarak kabul edilmesi, “at” ile “gök” arasında şüphesiz bir bağlantı olduğunu göstermektedir. Bu hayvanın gök kökenli olduğu veya göğe benzediği yolundaki düşünce, henüz milâttan önceki dönemde bile bozkırlarda yaygın olan bir inançtı. Dolayısıyla, bu inancın Türklerde var olması gayet muhtemeldir. 12 Hayvanlı Türk Takviminde at ayı haziran ayına, yani güneşin en yüksek noktada bulunduğu zamana karşılık gelmektedir.²⁸²

5.2. Tanrı’ya Yakarış

Tanrı’dan bir şey dilemek amacıyla söylenen söz, dua ve münacata yakarış denmektedir. Münacat, klasik şark edebiyatlarında konusu Allah’a yakarış olan manzumelerle bunların bestelenmiş şekillerine verilen ad olmakla beraber, genellikle yalvarmak, yakarmak, dua ve tazarruda bulunmak manasında kullanılır. Edebiyat terimi olarak daha çok Allah’a yakarış maksadıyla yazılmış manzum ve mensur eserleri ifade eder.²⁸³ İslâmiyet’ten önce “Gök Tanrı” dinine inanan Türkler, zor durumda kaldıklarında şükür veya sitem etmek istediklerinde göğe karşı yönelirlerdi. Yapılan bu davranışta gök, Tanrı’yı ifade etmekteydi. X. yüzyıl İslâm seyyahlarından İbn Fadlan, henüz yeni İslâm dinine girmeye başlayan Oğuzlar için “Aralarından biri zulme uğrar veya başına kötü bir şey gelirse başını semaya doğru kaldırır, “bir Tanrı!” der.”²⁸⁴ şeklinde Tanrı’dan yardım istediklerini belirtmektedir. Görüldüğü

²⁷⁹ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 85.

²⁸⁰ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 320.

²⁸¹ Koca, a.g.e., 2010, 191-192.

²⁸² Roux, a.g.e., 2011, 35.

²⁸³ <https://sozluk.gov.tr/>; Macit, M. (2006). “Münâcât”, *DİA*, XXXI, 563.

²⁸⁴ *İbn Fadlan Seyahatnâmesi*, 2010, 10.

gibi X. yüzyılda Türkler zor bir durumda kaldıklarında akıllarına ilk gelen Tanrı'dan medet dilemektir.

Tanrı'ya ya yakarıŖta bulunmak DâniŖmendnâme'de çeŖitli vesilelerle karŖımıza çıkmaktadır. Eski Türklerde olduğu gibi DâniŖmendnâme'de de Tanrı'dan yakarıŖta bulunulacağı zaman yüzlerini göğe tutarak yardım istemektedirler.²⁸⁵

Özellikle düşman karŖısında zor durumda kalındığında Tanrı'nın yardımını istemek için yakarıŖta bulunulduğu görölmektedir. Artuhî, düşmanla çarpışırken bir kılıç darbesi sonucu kolu düşmüş, inleyip yatarken secde edip Hazret-i Hakk'a şöyle yalvarmıŖtır:

“Ey Tanrı, gizlim ve aŖıkârım,
Senin hazretine her hesabım ayandır, dedi.
Ezelden aybımızı bilicisin,
Keremden aybımızı örtücüsün.
Bütün kalmıŖların imdadına koŖan Sen'sin,
Bütün dađılmıŖları toparlayan Sen'sin.
Nice sürçüp düşeni kaldıran Sen'sin,
Niceyi hak için hak aldırان Sen'sin.
Tanrı'm, ben kulunun suçuna bakma,
AđırbaŖlılık mahrumluğumu ateŖte yakma.
Bütün zor işler Sana kolaydır,
O işler, Sen işlediğinde işler.
Hazretinden ümidimi ezelden beri umarım,
Kapından mahrum gitmemeyi umuyorum.
Ey Tanrı, çok eskiden malum ettin,
Sana sığınan hiç mahrum olmaz.”

Artuhî bu Ŗekilde Tanrı'ya yalvarıp yardım isteyince, Tanrı'nın emriyle derdine derman olmak için bir yaŖlı adam, “Tanrı'dan sana yardım ulaŖtı” diyerek, Artuhî'nin yaralarını okŖadı. Bir aralık kaybolup, Artuhî'nin savaŖ meydanında düşen kolunu getirdi, yerine koyup dua etti. Tanrı'nın emri ile Artuhî'nin kolu

²⁸⁵ *DâniŖmend Gazi Destanı*, 2018, 236, 297.

sağlamlaştı. Artuhî, o yaşlı adama kim olduğunu sorunca, o yaşlı adam: ““Ey Artuhî! Ben Hızır Peygamber'im. Tanrı emriyle geldim, sana derman oldum. Tanrı şifa verdi. Şimdi benim silâhımı Melik Dânişmend'e ulaştırman gerekir ve bu duayı ona veresin ki bizden yadigâr olsun.” dedi. O dua budur: “*Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Ey Allah'ım, ey Rahman, ey Rahim, ey çok acıyan, çok ihsan eden, ey ölüleri diriltlen, ey fazilet ve ihsan sahibi, Sen'den başka ilâh, güven verici yoktur. Sen'in rahmetin güven vericidir. Ey merhametlilerin en merhametlisi! Sen noksanlıklardan münezzehsin.*” Bu duayı verdi ve söyledi: “Herhangi bir zamanda herhangi bir yerde bir zor iş olsa bu duayı okuyun. Tanrı bu dua berekâtında o zor işi kolay eder.” dedi. Sonra yaşlı adam kayboldu.”²⁸⁶ Bundan sonra destanda, zor durumlarla karşılaşıldığında yer yer Hızır Peygamber duasının okunarak Tanrı'dan yardım istendiği görülmektedir.²⁸⁷

Destanda bir bölümde, Melik Dânişmend ordusunda çok Müslüman'ın şehit olduğunu görmüş ve bunun üzerine Tanrı'ya yakarıшта bulunmuştur: “O anda Melik Dânişmend Gazi, yüzünü Hakk'a tuttu ve yalvarmaya başladı. Hazret-i Resul'den -sallallahu aleyhi ve sellem- şefaât isteyip bu münacatı okudu:

İlâhî, bin bir adının hürmeti için,
Katında Mustafa'nın izzeti için,
Mübarek enbiyanın canı için,
Münevver evliyanın imanı için,
Gaza edenlerin canı hakkı için,
Şehit olanların kanı hakkı için,
Kelâmında nitekim bildirdin,
Ki “inne'd-dine inda'llahi'l İslâm”.²⁸⁸
Bu İslâm ordusuna yardım et,
Böylece küfür ehlini tamamen kırsın.
...
Bunların fırsatını ziyade et,
Kâfirlerin hâli kötüleşsin.

²⁸⁶ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 124-126.

²⁸⁷ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 127, 148.

²⁸⁸ Allah katında en makbul din İslâm'dır.

Tanrı'm şimdi bunlara yardım et.

Ey şah, bu gazilere yardım et.

Yüzün göğe tutup ey Tanrı'm,

Bütün dertlere derman sendedir, dedi.”²⁸⁹

Yine bir bölümde Melik Dânişmend, savaş esnasında karşılaştığı Ruyızay adlı bir kâfirin büyüklüğüne hayran kalmış ve hâl diliyle Tanrı'ya yalvararak şu şekilde yardım istemiştir:

“Ey yaratan, rızık veren ve merhamet eden,
Bu derde ancak Sen'in yardımın olabilir, dedi.

Bir emir ile cihanı var edersin,
Sıfatlarının sırrını gösterirsin.

Âlemi yokluktan,
İnsanın her birini eskiden yarattın.

Şimdi insan sayısını çoğaltsan bile,
Sonunda onları yok edeceğini biliyorum.

Üzgün olanları sevindirmek Sen'den,
Karanlık gecelerin nuru Sen'den.

Ey Allah'ım bu ben zayıf kulunun hâlini,
Hem biliyorsun hem de çok iyi görüyorsun.

Eğer dağlar kadar günahım varsa da
Sığınacak yer büyüklüğün olduğu için üzülmiyorum.

Sen bağışta bulunansın, bağışta bulunsan
Şu anda din ehline güç versen, ne olur?

Ey Tanrı'm, kemalinin kudreti hakkı için,
Muhit ve rahmetinin hakkı için,

Mustafa'nın hakkı için,
Ayrıca O'nun safa dolu olan eli hakkı için,

²⁸⁹ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 234.

Çaresiz kulun Melik’e yardım et.

Kâfırları kırıp darmadağın et.

Eğer Sen’den yardım olmazsa,

Yeryüzünü küfür ve doğru yoldan sapma kaplar.

Melik bu şekilde münacat eyledi,

O’nun huzurunda kabul oldu, istekler kabul edildi.

Tanrı’dan onun gönlüne ilham oldu.

Evham gönlünden at, hiç kalmasın.

Tanrı, üzerine yürü korkma, der.

Tanrı’nın kâfırları nasıl perişan edeceğini gör.”²⁹⁰

Melik Dânişmend, Amasiye Kalesi’ni kuşatınca şu şekilde yakarıшта bulunup, bu şehri ele geçirme isteğinin yerine gelmesi için Tanrı’dan yardım dilemiştir:

“Melik o gece ibadet etti,

Birkaç saat Tanrı’ya yalvardı.

Zaman ve gökyüzüne sabah olunca,

Güneş cihanı nuruna gark etti.

Bütün dağların başı altın taç takınınca,

Bütün ova süslü elbiseler giyindi.

Melik ayağa kalkıp sabah namazını kılınca,

Elini kaldırdı hazrete secdeye kapandı.

Ya Rab, bu şehri nasip et,

Düşmandan çektiğimiz bu eziyet yeter, dedi.

Tanrı’m her iş sana kolaydır,

Tanrı’m Müslümanlara yardım et.”²⁹¹

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi destanda düşmana karşı üstünlük sağlama, fethedilecek bir yerde müspet sonuca ulaşma, içinde bulunulan zor

²⁹⁰ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 182-183.

²⁹¹ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 291-292.

durumlardan kurtulma gibi nedenlerle Tanrı'ya yakarıшта bulunulmak suretiyle yardım istendiğı görölmektedir.

5.3. Ölüm, Yas ve Ecdada Saygı

Türkler, çok erken çağlarda ruhların ölümsüz olduğı inancına ulaşmış bulunuyorlardı. Türk topluluklarında, ruhun, insan bedeninde vücut bulmadan önce kuş şeklinde yaşadığı ve gökte ikamet ettiğine inanılmakta; bundan dolayı, ölüm olayı “uçtu” kelimesi ile ifade edilmekteydi.²⁹²

Ölen kişilerin asıl ikametgâhı olarak ilk başta gökyüzü gelmektedir. Oraya ulaşmak için ruh vücuttan “kaçar” veya “fırar eder” ya da sadece “çıkıp gider”. Sık sık tekrarlanan “uçup gitmek”, “yükselmek suretiyle çıkıp gitmek” şeklindeki ifadeler ruhun sadece kuşu andır bir mahiyete sahip olduğunu kanıtlamakla kalmaz, ayrıca ölümün ardından göğe yükseldiğini de ortaya koyar.²⁹³

Dânişmendnâme’de, Dânişmend Gazi’nin 1105 yılındaki ölümü için “uçtu” kelimesinin kullanılması, Türk toplumunun bu inancını o zamanda da devam ettirdiğini göstermektedir:

“Şahadet getirip, La-İlâh, dedi.

O padişah sonra, illa’İlâh, dedi.

Sonra, Muhammed Resulullah da dedi.

Böyle dedikten sonra ruhu uçtu.

Melik şehadette kemal bulunca,

Öbür dünyaya intikal etti.”²⁹⁴

Türk insanını en çok etkileyen olayların başında hiç şüphesiz ölüm olayı gelmekteydi. Özellikle büyük devlet adamlarının ve kahramanların ölümü Türk toplumunu çok etkilemekte ve toplumu bütünüyle yasa boğmaktaydı. Eski Türklerde cenaze törenine “yoğ”²⁹⁵ denmekteydi. Türkler, ölen kahramanları için günlerce süren ağır yaslar tutmaktaydılar. Onların yas ile ilgili âdet ve davranışları destanlarına da yansımıştır. Meselâ, Saka kahramanı Alp Er-Tonga’nın ölümü Türk toplumunu yasa boğmuş, onun ardından söylenen ağıtlar, Kaşgarlı Mahmut’un *Divan-ı Lügati’t-Türk* adlı eserine şöyle yansımıştır:

²⁹² Koca, a.g.e., 2010, 193.

²⁹³ Roux, a.g.e., 2011, 29.

²⁹⁴ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 399.

²⁹⁵ Bugün kullandığımız “yok” kelimesinin eski söyleniş şeklidir.

Alp er Tonga öldü mü?

Kötü dünya kaldı mı?

Felek öcünü aldı mı?

Şimdi yürek yırtılır

Yine bu ağıtın bir dörtlüğünde Türk beylerinin, Alp Er-Tonga için tuttukları yas şöyle tasvir edilmiştir:

Erlər tıpkı kurt gibi uluşuyorlar

Yaka yırtarak bağrışıyorlar

Seslerinin çıktığı kadar haykırıyorlar

Gözleri örtülünceye kadar ağlıyorlar.²⁹⁶

Dânişmend Gazi'nin ölümü üzerine, Ermeni yazarı Urfalı Mateos'un Vekayi-nâmesi'ne düştüğü not şöyledir: *“Roma memleketinin büyük emîri Dânişman öldü. O; iyi bir adam, memleketi imar edici ve Hristiyanlara karşı çok merhametli bir zattı. Onun tâbiyyetinde bulunan Hristiyanlar, onun ölümü için büyük matem tuttular.”*²⁹⁷

Türk kültürünün ön önemli olaylarından olan bu yas geleneği, çeşitli vesilelerle Dânişmendnâme'ye de yansımıştır. Dânişmend Gazi'nin Canik seferi sırasında yaralanması ve akabinde ömrünün sona ermesi üzerine ebediyete uğurlanması ve tutulan yas, destanda şu şekilde dile getirilmektedir:

“Ne kadar gazi varsa bir yere geldi,

Ölüye yüksek sesle ağladılar.

Ağlaşarak üzerine toprak koydular,

Bu üzüntüden dolayı gönülleri harap oldu.

Gözlerinden yaş ile kan döktüler,

Başlarına taş, taşlara başlarını vurdular.

Hepsi ayrılıkla yandı yakıldı,

Üzüntüden dolayı canları hararetle yandı.

Bütün dost, soylu kimseler,

Hükümdar ve halk, herkes siyah elbiseler giydi.

²⁹⁶ Koca, a.g.e., 2010, 194; Durmuş, a.g.e., 2013, 31.

²⁹⁷ Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162), trc. Hrant D. Andreasyan (1987). Ankara, 225.

Ağlayıp ey sultanımız,
Ey bizim can içindeki canımız, derlerdi.
Bizi ayrılık ile mecnun ettin,
Bağrımızı deldin, ciğerimizi yaktın.
Böyle deyip oraya mezar kazdılar,
Gazilerin hepsi üzerine düşeni yapmak için çalıştı.
Dediğı mezarı orada buldular,
Onun ruhuna dualar okudular.
O zaman onu çabucak kefenlediler,
Hemen namazını da kıldılar.
Onu defnedip kabrine koydular,
Ağzını kapattılar iyice sağlamlaştırdılar.
O zaman mezarı belirsiz hâle getirdiler,
Ey dost, üzerinde Kur'an okudular.
Mersiye okuyup hep ağladılar,
Gaziler orada derin bir acıma duygusu ile üzüldü.
Biz sözümüzü işitmez olduk.
Ey canım, bize veda etmişe benziyorsun.
Elveda ey mümkünatın rifatı,
Elveda ey kâinatın devleti.
Biz sözümüzü işitmez olduk.
Ey canım, veda etmekle bizi bin kere yaraladın.
Elveda ey şem-i ashab-ı safa.
Elveda ey mihr-i erbab-ı vefa.
Elveda ey severimiz mahımız.
Elveda ey melikimiz şahımız.
Ay gibi güneş gibi doğdun dolandın.
Gözlere gece ve gündüz siyah olsun.

Senden ayrı geçen ömür ve hatta nefesi,
Bundan sonra arzu etmiyoruz.

Bazısı ayağı çıplak, hor ve ağlayarak,
Kendilerinden geçmiş bir şekilde dağlara düştüler.

On yedi yakın dostu,
Dayanamayıp hepsi can verdi.

 abucak onları da defnettiler,
Tanrı'ya emanet edip gittiler.”²⁹⁸

Bu beyitlerde görüldüğü üzere Melik Dânişmend Gazi'nin ölümü toplum üzerinde büyük etki yapmış ve derin bir üzüntüye neden olmuştur. Bu üzüntünün göstergesi olarak başlarını taşa vurmaları, siyah elbiseler giymeleri, çok ağlayıp sızlamaları, Türk kültüründeki yas geleneğinin alametlerindendir. Bazıları kendilerinden geçerek dağlara düşmüş, bazı dostları da dayamayıp ebediyete intikal etmişlerdir.

Bundan sonra Artuhî, Dânişmend Gazi'nin oğlu Melikzâde Gazi Bey'e baş sağlığı dileyip çok ağlamıştır. Melik'in eşi Gülnuş Banu da Melik Dânişmend için o kadar ağlamıştır ki o acıdan derde tutulup sonunda vefat etmiştir. Gazi Bey ve Artuhî, Gülnuş Banu'nun ölümüne matem tutmuşlardır.²⁹⁹

Yine Melik Dânişmend'in ölümü  zerine Malatya halkı Melik Dânişmend için yas tutmuş, ruhu için hatimler okuyup yemekler pişirmiştir. Halife de Melik Dânişmend'in ölümünü duyunca onun ruhuna dualar etmiştir.³⁰⁰ Burada görülen ölen kişi için yemek pişirme âdeti günümüze kadar gelmiş bir gelenektir. Bu geleneğin eski metinlerden anlaşıldığı kadarıyla çok eski devirlerde var olduğu bilinmektedir. Eski Türklerde yoğ törenleri sadece ölünün gömülmesini değil, gömüldükten sonraki üçüncü veya dördüncü gün düzenlenen ve “yoğ aşı” denen ziyafeti de kapsamaktaydı. Yani yoğ töreninin asıl unsurunun  l  gömme ile birlikte yenilen yemek olduğu görülmektedir.³⁰¹

²⁹⁸ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 399-401.

²⁹⁹ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 401.

³⁰⁰ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 402.

³⁰¹ Roux, a.g.e., 2011, 145.

Kâfirlerin Rum’u Müslümanların elinden alıp, Halife Ali’nin yaptığı mescitlerin hepsini harap etmeleri ve üç yüz altmış kilise yapmaları üzerine Artuhî, bu duruma üzülp hasta olmuş, en sonunda vefat etmiştir. Efrumiyye, çok ağlamış ve yas tutmuştur. Efrumiyye’nin hizmetçisi, belki Hristiyanlığa geri döner diye korkmuş ve zehir verip Efrumiyye’yi öldürmüştür. Gazi Bey, Artuhî ve Efrumiyye için çok üzülmüştür.³⁰²

Bunların dışında destanın başında, Battal Gazi Destanı’nın tamam olmasıyla Abdülvehhâb ve diğer gazilerin dünyadan ahrete intikal ettikleri; bunun üzerine Malatya halkının yas tuttuğu dile getirilmektedir.³⁰³

Ayrıca destanda geçen savaşlarda şehit olan Müslümanların namazlarını kılıp, dualarla defnetmeleri ve yaslarını tutmaları da destanda bu konu ile ilgili yer alan bilgiler arasındadır.³⁰⁴ Destanda şehit olan atalarını devamlı olarak anmaları, onların ruhuna dualar okumaları, atalarına duydukları saygının göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ölmüş ataların suretlerinin zaman zaman rüyalarda görülmesi, eski insanları son derece etkilemekte, onları korku ve dehşet içinde bırakmaktaydı. Bu korku ve dehşet yavaş yavaş yerlerini saygı, sevgi ve bağlılığa bırakmıştır. Böylece, atalara saygı ve bağlılık, dinî inancın temel unsurlarından biri hâline gelmiştir.³⁰⁵

Dânişmendâme’ye baktığımızda, Dânişmend Gazi’nin dedem diye bahsettiği Seyyid Battal Gazi’yi³⁰⁶ sık sık rüyasında gördüğü, saygı ve hürmet gösterdiği, ondan tavsiyeler, öğütler aldığı ve uyguladığı görülmektedir. Bu rüyalara itibar etmesi, onun atalarına duyduğu sonsuz saygı ve bağlılığının bir göstergesidir. Destanda bu konuya verilebilecek pek çok örnek olmakla birlikte bazıları şöyle tasvir edilmiştir:

“Ey dost, bir gece Haraşna’da,

Melik ve pehlivanlar yatarken,

Bir rüya gördü, rüyada ne gördüğünü dinle:

Gördü ki Seyyid Battal gelmiş, ayakta bekler.

³⁰² *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 403.

³⁰³ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 71.

³⁰⁴ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 342.

³⁰⁵ Koca, a.g.e., 2010, 190.

³⁰⁶ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 128.

Atı, silâhı ve elbisesi ile,
Hem de şahane elbiseler ile geldi.
Melik’le karşılaşınca dedi ki ayağa kalk,
Ne yatıyorsun, huzuru sağladın mı?
Sisiyye halkı, Dükiyye halkıyla
Mankuriyye halkı da tamamen,
Kâfir elinden çok sıkıntı çekmektedir.
Burada bu nasıl rahatlık içerisinde uyuyabilir?
Dört yanına göz kulak tutmuyorsun,
O Müslümanların elinden tutmuyorsun.
Ey dost, uyuma, ayağa kalk onlara yetiş,
Tanrı ancak bu hâlde senden razı olur.
Ne yatıyorsun, ne yatıyorsun ayağa kalk,
Hz. İsrâfil suru çalınca yatarsın.”

Melik Dânişmend gördüğü bu rüyada gidip Seyyid Battal Gazi’nin elini öpmüş, Seyyid Battal Gazi de onu bağrına basmış ve eklemiştir: “Evladım, sabah erkenden kalk, Ahmet Serkis’i Mamuriyye tarafına gönder. O ili o fethetsin. Süleyman’ı da Samiyye tarafına gönder. O illeri o açsın. Sen de Dükiyye tarafına git.” Bundan sonra Melik Dânişmend uyanmış, sabah namazını kılmış, o sırada bu illerle ilgili haber gelince Melik söylemiştir: “İşte Seyyid Battal’ın sözü gerçekleşti.” demiştir. Sonra rüya durumunu gazilere ve ulu kişilere anlatmış, ulu kişiler dinleyince Seyyid Battal’ın canına dualar okumuşlardır. Bundan sonra Melik derhâl buyurmuş ve harekete geçmişlerdir.³⁰⁷

Yine Melik Dânişmend Gazi, rüyasında Seyyid Battal Gazi’nin Haç Kilisesi’ni harap etmesini söylemesi üzerine derhâl uykudan uyanmış, Seyyid Battal’ın ruhuna dualar etmiş, askerler hazırlayıp oraya yönelmiş ve kiliseyi almıştır.³⁰⁸

Dânişmend Gazi, ecdadı olarak gördüğü Seyyid Battal Gazi’ye duyduğu saygı ve bağlılığın dışında destanda, Hazret-i Peygamber’e olan bağlılığının da sık

³⁰⁷ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 354-356.

³⁰⁸ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 148-152.

sık vurgulandığı dikkat çekmektedir. Tıpkı Battal Gazi gibi Peygamber Efendimizi de sürekli rüyasında görmekte ondan emir ve öğütler almaktadır. Destanın en başında, Melik Dânişmend'e yapacağı gaza ve cihat müjdesini Hazret-i Peygamber rüyasında vermiştir. Malatya ileri gelenleri, Sultan Turasan ve Melik Ahmet'i Rum illerindeki gaza ve cihat faaliyetleri için önder kişi seçmeye karar verdiklerinde, onları bulup çağırması için Süleyman b. Numan'ı göndermişlerdir. Melik Dânişmend yolda Süleyman ile karşılaşınca, gördüğü rüyadan dolayı hemen onları çağırmaya geldiğini anlamıştır. Sultan Turasan da dedesi Battal Gazi'yi rüyasında gördüğünü, Rum illerini kâfirlerin elinden almadıkları için ondan yüz çevirip elini öptürmediğini ve Süleyman ile karşılaşacaklarını söylemiştir.³⁰⁹ Melik Dânişmend, yine ömrünün tamam olduğu, yapması gereken görevlerin sona erdiği kanaatine de, Hazret-i Peygamber'in rüyasına girerek ona bildirmesi ile varmıştır.³¹⁰

Melik Dânişmend, Battal Gazi'nin yaptırdığı kale ve Battal Gazi mescidinin harap olduğunu görünce şehitlerin ruhuna dua etmiş ve şöyle söylemiştir: “Tanrı'nın inayetiyle, Muhammed Mustafa'nın -sallallahu aleyhi ve selem- mucizeleri hayrıyla ve bu ayet-i kerime kuvvetiyle; *'Allah'tan bir zaferdir ve yakın bir fetihtir, müminleri müjdele.'*, bu kaleyi tekrar müminler için yapalım, mescidler ve medreseler inşa edelim.” demiştir.³¹¹ Ecdadından kalan bu kale ve mescidi harabe şeklinde bırakmayıp, tamir ettirmiş olması da ecdadına duyduğu saygı ve bağlılığın bir göstergesidir. Aynı şekilde Melik Yağı Basan dedesi Melik Dânişmend zamanından ne kadar harabe mescid ve medrese varsa tekrar tamir etmiştir. Melik Gazi Bey de babası Melik Dânişmend için tekkeler ve şehitlere türbeler bina etmiştir.³¹²

5.4. Sadaka Dağıtmak

Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan sadaka vermek eylemi, günümüzde de önemini ve geçerliliğini korumakta olan bir gelenektir. Sadaka, Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için gönüllü olarak veya dinî bir vecibeyi yerine getirmek üzere ihtiyaç sahiplerine yapılan maddî yardımı ifade etmektedir.³¹³

³⁰⁹ Dânişmend Gazi Destanı, 2018, 72.

³¹⁰ Dânişmend Gazi Destanı, 2018, 395.

³¹¹ Dânişmend Gazi Destanı, 2018, 77-79.

³¹² Dânişmend Gazi Destanı, 2018, 404.

³¹³ Duman, A. (2008). “Sadaka”, *DİA*, XXXV, 383.

Dânişmendnâme’de sadaka verme geleneği, Efrumiyye Banu’nun Rum Beyleri tarafından hapsedilmesi olayında karşımıza çıkmaktadır. Dânişmend Gazi, Efrumiyye için Tanrı’dan yardım istediği bir sırada uykuya dalmıştır. Rüyada Hazret-i Peygamber’in yüzünü görmesi ve aynı zamanda bu rüya vesilesiyle Tanrı’nın yardımının gelmesi üzerine sadaka vermiştir. “Melik ibadetle meşgul oldu. Yüzünü secdeye vurup Efrumiyye için Tanrı’dan yardım istedi:

Ey insan ve hayat âlemini yaratan,
Ey korkusuzluk sahibi Tanrı, Sen bize fırsat ver.

Tanrı’m bunları perişan et.
İzzetinin hakkı için ey yol gösterici,
O zaman ağlayarak böyle dedi.
O pehlivan yüzü secdede iken,
Bir ara onun gözünü uyku aldı,
O Resul’ün yüzünü rüyada gördü.
Etrafında sahabeler durmuştu,
Ay ile güneş onun etrafında dönen köledir.

O Resul, Melik için açıkça göründü.
Orada o pehlivan sevindi.

Ey Tanrı’m, Sana şükürler olsun, dedi.
Ahmed’in yüzünü bana nasip ettin.

Hız. Peygamber orada, o ulu kişiye söyledi:
Yâ Melik, sen kâfirlerle ilgili konulara hiç üzülme.

Tanrı yarın seni mutluluğa ulaştıracaktır,
Kâfirden hil’atı alıp giyeceksin.

Tanrı seni sevindirecek ve galip gelmeni sağlayacaktır.
Maksadın ne ise Tanrı sana verecektir.

Sonra Hazret-i Resul -sallallahu aleyhi ve sellem- Melik’i öptü, bağrına bastı, mübarek ağzının tükürüğünden sürdü ve okşadı. Bütün yaraları iyileşti, düzeldi. Sonra söyledi: “Yâ Melik! Sabah Artuhî’yi gönder. Gidip Efrumiyye’yi zindandan kurtarsın. O askerlerin arasında ne zaman bulursa kâfirlerin saltanatını yıkar.

Evladım ve bütün sahabenin kerem ve lütfu tamamen seninledir.” dedi. Melik, bu rüyayı görünce uyandı, gördü ki otağın içi nurla dolmuş. Ud ve anber dimağı güzel kokuya boğuyordu. Melik bu hâli görüp, tekbir getirdi, Resul’ün ruhuna dua etti ve Muhammed Mustafa’nın ruhu için sadaka verdi.”³¹⁴

5.5. Gaza Geleneği

Türkler, İslâmiyet öncesi yaptıkları akınları ve alplik vasıflarını İslâmiyet’i kabul ettikten sonra daha da güçlendirerek, akın tabiri yerine “gaza”, “alp” tabiri yerine de “gazi” tabirlerini kullanarak sürdürmüşlerdir. İslâmiyet’e girmeye başladıkları Talas Savaşı’ndan sonra İslâmiyet’in gerek doğu ve gerekse batı yönünde bayraktarlığını yapmaya başlamışlardır. Karahanlılar ve Gazneliler dönemindeki Orta Asya, Çin ve Hindistan’a yapılan seferler İslâm dinini yaymaya yönelik birer gaza hareketi olarak karşımıza çıkmaktadır. Malazgirt Zaferi sonrası 1075-1080 yılları arasında İznik merkez olmak üzere Bizans ucunda kurulan Türkiye Selçuklu Devleti de Türkmen gazi beylerinin öncülüğünde akın ve seferler düzenlemiştir. Bu Türkmenler, sefere çıkarken “*ya gazi olmak ya da şehit düşmek*” inancı ile hareket etmişlerdir.³¹⁵ Yine bu zafer sonrası Anadolu’ya yönelen Türkmen beyleri arasında Dânişmend Ahmet Gazi’nin de bulunduğu bilinmektedir. Malazgirt Savaşı’na katılan Dânişmend Gazi, zaferden sonra kendisine iktâ edilen Sivas’ı fethederek burayı merkez olarak kullanıp, maiyetindeki emîrlerle Amasya, Tokat, Niksar, Kayseri, Zamantı, Elbistan, Develi ve Çorum’u zapt etmek³¹⁶ suretiyle gaza faaliyetlerinde bulunmuştur.

Ünlü İslâm gazilerinden olan Dânişmend Gazi’nin gaza ve cihâd menkıbelerini konu edinen Dânişmendnâme’de bu gaza faaliyetleri hakkında detaylı bilgiler bulunmaktadır. Destanın hemen her sayfasında “gaza geleneği” karşımıza çıkmakla beraber bazı gaza faaliyetleri şöyle anlatılmaktadır:

“Onlar davullar döverek,
Alaylar bağlayarak, sevinerek yürüdüler.
Hemen ilâhi okudular, tekbir getirdiler,
Din için birlikte yürüyelim, dediler.

³¹⁴ Dânişmend Gazi Destanı, 2018, 237-239.

³¹⁵ Turan, R. (Ed.) (2012). *Selçuklu Tarihi El Kitabı*, Ankara, 495-496.

³¹⁶ Özaydın, a.g.m., 1993, 469.

Gaza ederek başlar keselim,
Süngüler parçalayarak düşmana baskın yapalım.

Tanrı bize yardım ederse,
Kıralım, dünyada doğru yoldan ayrılmış kimse kalmasın.”³¹⁷

Dânişmend Gazi, Hazret-i Peygamber’i rüyasında görüp ondan savaşmak için emir almıştır. Aynı tâlimatı, Sultan Turasan da dedesi Seyyid Battal Gazi’yi rüyasında görüp almıştır. Bunun üzerine Bağdat’a gidip halifeden gaza ve cihad için izin istemişler, halife de kendilerine izin verip, Battal Gazi sancağı ve Ebu’l-Müslim sancağını ile beraber gazaya hazırlanmaları için bir miktar mal ve hazine vermiştir ve böylelikle Rum diyarında gaza ve cihada başlamışlardır.³¹⁸

Malatya’dan yola çıkan Dânişmend Gazi ve silâh arkadaşları, Sivas’a gelip harabe şeklindeki bu şehri teslim almışlar ve burayı gaza faaliyetlerinin merkezi yapmışlardır.³¹⁹ Dânişmend Gazi, bundan sonra gittiği Tokat Ovası’nda Artuhî ile karşılaşmış ve onu Müslüman yapmış,³²⁰ oradan ikisi beraber Amasya’ya giderek Efrumiyye’nin Müslüman olmasını sağlamışlardır.³²¹ Bundan sonra Artuhî ve Efrumiyye, destanda gaza adına yapılan bütün faaliyetlerde Dânişmend Gazi’nin en büyük destekçisi olmuşlardır. Bu durum destanda şöyle dile getirilmiştir:

“Beraber yoldaş olup çalıştılar,
Din yolunda Hakk için gayrette bulundular.

Gece gündüz durmayıp çalıştılar,
Rum’da alamadıkları az yer kaldı.

Tanrı onlara fetihlerinde yardım etti.
Tanrı’nın rahmeti o temiz insanlara olsun.”³²²

Yine bir bölümde Melik Dânişmend, Artuhî ve Efrumiyye’nin din uğruna mücadeleleri şöyle dile getirilmiştir:

“Melik Dânişmend olmayaydı, Artuhî ve Efrumiyye sebep olmasaydı Rum’u kâfirlerin elinden kimse alamazdı. Binlerce rahmet Melik Dânişmend ve gazilerin

³¹⁷ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 214.

³¹⁸ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 72- 75.

³¹⁹ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 81.

³²⁰ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 86.

³²¹ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 101.

³²² *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 209.

ruhuna olsun. Binlerce damla nur Hazret-i Resul'ün -sallallahu aleyhi ve sellem- kabrine olsun. O, himmet ve inayetler ederek gazileri bu diyara gönderdi. O gaziler bu diyarı kâfirlerden alarak Müslüman ettiler:

Yine bu hikâyeyi anlatalım,

Bu gazayı size açıklayalım.

Ey dostlar şimdi kulak verin,

Bu destan acayip bir kıssadır.

O gazilerin din için neler yaptığını gör,

Küfrü bu din için ortadan kaldırdılar.”³²³

Destanda, kâfirlerle ilk karşılaşma Turhal'da olmuştur ve burada kâfirleri yenerek civar şehirleri fethetmişlerdir. Tokat, Gömenek, Zile, Çankırı, Amasya, Çorum, Gümüş Şehri ve Niksar şehirleri ile Deryanos ve Haç Kiliseleri gaza faaliyetleri sırasında ele geçen yerlerdir. Destanın sonunda Canik tarafı da fethedilmek istenirken Dânişmend Gazi yolda yaralanarak vefat etmiştir. Kendisinden sonra gaza faaliyetlerini oğlu Gazi Bey ve onun vefatı ile de Gazi Bey'in oğlu Melik Yağı Basan'ın devam ettirdiği bilgisi de yer almaktadır.³²⁴

Bu fetihler, istilâ, sömürü ve tecavüz amacı güdülmeyen, “gaza niyetine” denilerek³²⁵ çıkmış seferler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun dışında gazaya giderken, günümüzde başlanılan bir işten başarı ile çıkılması temennisi olarak kullanılan “gazan mübarek olsun” deyiminin kullanıldığı da görülmektedir.³²⁶

Destanda Dânişmend Gazi'in gaza faaliyetleri, İslâm'ın gaza geleneğini yerine getirip artık hizmetinin tamam olduğu, Hazret-i Peygamber'in söylemesi ile sona ermektedir. Yani Dânişmend Gazi, gaza faaliyetlerine Hazret-i Peygamber'in emri ile başladığı gibi yine O'nun emri ile görevini tamamlamıştır:

“Din yolunda hizmetin tamam oldu,

Ya imam, bu cemaat sana geldi.

Bugün seni alıp gidecekler,

Cennetin alasına iletecekler.

³²³ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 246.

³²⁴ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 404.

³²⁵ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 198, 345, 357.

³²⁶ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 162.

Gidip orada makamına bak,
Ettiğin gazaların sevabını bulacaksın.

Benim için yapılan mücadelede eksik bırakmadın,
Hem de İslâm dini için çalıştın.

Evladım, hiç eksik bırakmadın,
Sen beni hoşnut ve razı ettin.”³²⁷

5.6. Kiliseyi Mescide Dönüştürme

Türkler, İslâm dini ve medeniyeti dairesine girmeleriyle kısa bir zamanda bu yeni dini benimsemişlerdir. Bu dinin gerekliliklerini kısa zamanda özümsemişler, kendi hayatlarında uygulamışlardır. Bunun en önemli sebebi İslâmiyet’in Türklerin inanç ve mizaçlarına uygun olmasıdır.³²⁸ Bu doğrultuda İslâm medeniyeti içerisine girdikten sonra birçok yeni inanış ve gelenekleri kimliklerine kazandırmışlardır. Bunlardan birisi de kiliseyi mescide dönüştürmektir.

Türkler Anadolu’ya geldikten sonra bir yandan kendilerine uygun yeni bir İslâm pratiği meydana getirirken bir yandan da yeni yurt edindikleri bu topraklar üzerindeki yerli halkın İslâmlaşması politikası gütmüşlerdir. Gönüllü olarak ya da güç kullanılarak kişilerin, ordu birliklerinin ve şehirlerin Müslüman olmasını ve Türk kimliği kazanmalarını sağlamaya çalışmışlardır. Fethedilen şehir halkına Müslüman olmaları için imkân tanınmış, eski ibadethaneleri ya yıkılmış ya da camiye dönüştürülmüştür. Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslâmlaşmasında önemli bir rol üstlenen Dânişmendliler, Anadolu’da fethin sadece askerî yöntemlerini kullanmakla yetinmemişler, tapınakların yıkılmasına kadar yerli halkı dinsel değişime sürükleyecek çeşitli yöntemleri tercih etmişlerdir. Böylelikle onlar fethin Anadolu’daki öncü kuvveti olarak kendine özgü tercihleri ile kendilerinden sonraki Anadolu’daki Türk ve İslâm geleneğinin kurucusu olmuşlardır. Bu nedenle Batılı tarihçiler, Anadolu’nun yeni siyasi ve dinsel görünümünü izah etmeye Dânişmendlilerden başlamaktadırlar.³²⁹

³²⁷ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 396-397.

³²⁸ Turan, O. (2018). *Selçuklular ve İslâmiyet*, İstanbul, 27.

³²⁹ Özkan, S. (2016). “Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslâmlaşmasında Dânişmendlilerin Rolü”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Dânişmendliler Sempozyumu (12-13 Kasım 2015)*, 375-376.

Dânişmendlilerin ele geçirdikleri şehirlerdeki kiliseleri mescide dönüştürmek suretiyle sağlamaya çalıştıkları, Anadolu'daki yerli halkı İslâmlaştırma ve o şehirlerin İslâm dairesine girdiğini gösterme alâmeti olarak yaptıkları bu uygulama Dânişmendnâme'ye de yansımış görünmektedir:

Dânişmend Gazi, Sisiyye yani Gömenek şehrindeki kâfirleri kırınca kâfirler, çaresiz kalıp aman dilemişlerdir. Dânişmend Gazi, aman vermeyip kâfirleri imana davet etmiştir. Kılıç korkusundan ister istemez imana gelip Müslüman olmaları üzerine de şehirde bulunan üç yüz altmış kiliseyi yıkıp, yerlerine mescitler inşa etmişlerdir.³³⁰

Aynı uygulama, Amasya Kalesi içinde bulunan büyük bir kiliseye yapılmıştır. Haraşna (Amasya) Kalesi'nin ele geçirilmesiyle kale halkı aman dilemiş, gaziler de kâfirleri katletmekten vazgeçmişlerdir. O kale içinde bulunan büyük bir kiliseyi yıkıp yerine mescit yapmışlardır.³³¹

Artuhî ve Efrumiyye'nin oğulları olan Hilfat, dedesi olan Şattat'ın Haraşna'daki kilisesini medrese haline getirmiştir. Bu bilgi destanda şöyle aktarılmaktadır: “Şimdi Amasiyye'de Hilfat Medresesi ismiyle meşhurdur. Orayı kiliseden çevirip medrese haline getirmiştir.”³³²

³³⁰ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 172.

³³¹ *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 316.

³³² *Dânişmend Gazi Destanı*, 2018, 404.

6. SONUÇ

Mevlânâ İbn Alâ tarafından Sultan II. İzzeddin Keykavus'un emriyle 1245 tarihinde telif edildiği tahmin edilen Dânişmendnâme, Türk kültür tarihine dair önemli bilgiler içermektedir. Destanın ana konusunu oluşturan gaza faaliyetleri vesilesiyle aktarılan savaşlar destanda çok canlı ve ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmiştir. Bu şekilde savaşlar aktarılırken Türklerin o zamanki devlet teşkilâtları, sosyal ve dinî hayatları hakkında da Türk kültürünü yansıtan bilgilerin fazlaca bulunduğu dikkat çekmektedir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki Dânişmendnâme, Malazgirt Zaferi ile Anadolu kapılarının Türklere açılmasıyla Türklerin burayı nasıl vatan hâline getirdiklerini, Dânişmend Gazi'nin ve gaza arkadaşlarının bu coğrafyanın Türkleşmesi ve İslâmlaşmasında oynadıkları rolü gösteren önemli bir kaynaktır. Destan niteliğindeki bu eserin, yapılan incelemeler sonucunda verdiği bilgilerin çoğunluğunun tarihî gerçeklerle uyduğu kabul edilmiştir. Bu açıdan destan, kültür tarihi açısından kaynak niteliği ihtiva etmektedir.

Türkler, VIII. yüzyıldan itibaren İslamiyet'i kabul etmeye başlamışlar, girdikleri yeni dini eski kültürleriyle kaynaştırmışlardır. Çalışmamızda bu kaynaşmanın etkisini incelenmiş olan bütün bölümlerde hemen hemen görmek mümkündür. İslâmiyet'ten önceki Türk devletlerindeki cihan hâkimiyeti düşüncesinin yerini, İslâmiyet'in kabulü ile gaza fikri almıştır. Bunun yansımaları İslâmi dönem Türk destanı olan Dânişmendnâme'de de karşımıza çıkmaktadır. Destandaki kayıtlara bakıldığında Türklerin tamamıyla gaza aşkı ile fetihler yaptığı; kendi anlayış ve siyasetlerini dünyaya hâkim kılma ülküsünü, dinî bir hüviyet kazandırarak sürdürdükleri dikkati çekmektedir. Yine aynı şekilde bazı unvanları İslâmi kavramlara uyarlayarak kullandıklarına şahit olunmaktadır. Destanda bunun en canlı örneği eski Türk devletlerine göre “alplik” unvanı ile öne çıkan Dânişmend Gazi'nin “gazi” unvanını kullanıyor olmasıdır. Buradan şu sonuca varabiliriz ki İslâmiyet ile birlikte Türklerin kendi kültürlerini tamamen terk etmeyerek, yeni dinlerini kendi kültürleriyle kaynaştırarak şekil verdikleri Türk-İslâm kültürünün izlerini, Dânişmendnâme'de çok açık bir şekilde görmek mümkündür.

Türkler, çok eski çağlardan bozkır hayat tarzının getirdiği bir zorunluluk olarak askerî hayata çok önem vermişler, âdeta bir ordu-millet olarak hayatlarını

tanzim etmişlerdir. Bu sebeple kadın-erkek, çoluk-çocuk topyekûn seferberlik halinde bulunmuşlardır. Destanın kadın kahramanlarından Efrumiyye'nin devamlı olarak savaş meydanlarında karşımıza çıkması bunun en güzel örneklerindendir. Türklerdeki eski meydan savaşları, sahte ricat ve pusu, sürpriz baskın gibi taktiklerin yanı sıra Orta Çağ'ın kale şehirlerinin zorunlu kıldığı kuşatma taktiklerinin de destandaki anlatımlara göre başarılı bir şekilde uygulandığı anlaşılmaktadır. Bunun dışında Türk ordularının savaşlarda kullandıkları askerî kültürün temelini oluşturan ve en önemli alâmetlerinden olan askerî geleneklerin pek çoğunun da destanda örneklerini görmek, Türk kültürü ve Dânişmendnâme arasındaki bağı sağlamlaştırmaktadır.

Sosyal ve dinî hayatı tanzim eden âdet ve gelenekler bir milletin geçmişini, kültürünü, dinî inancını ve dünya görüşünü göstermesi açısından son derece önem arz etmektedir. Bu hususta destanda ad verme geleneği ele alındığında, çoğunlukla İslâmi isimlerin karşımıza çıkması İslâm kültürünün Türk kültürüne etkisini göstermektedir. Hükümdar ile halk arasındaki bağı sağlayan, sosyal yardımlaşma ve dayanışma için büyük önem arz eden toy verme geleneğine rastlanması da eski Türk kültürünün devamlılığının göstergesidir. Anadolu'nun Türkler tarafından fethini anlatan destanın, savaş ağırlıklı olduğu halde evlilik ve düğün konularına oldukça yer vermiş olması, eski Türklerden beri gelen, aile kültürüne verilen önemin bir işareti olarak değerlendirilebilir. Dinî hayat bahsine bakıldığında, destanda İslâm dininin izlerini her sayfada görmek mümkündür. Destan kahramanları, eski Türk inançlarına göre yaşayan kişiler değil de Sünnî inançlara göre yaşayan şahsiyetler olarak karşımıza çıkmaktadır. Eski Türk inancını İslâmiyet'in etkisinde kalmaksızın yansıtan tek motif ise, Dânişmend Gazi'nin düğününde yüz elli atın kesilmesidir. İslâm kültürünün destandaki en önemli göstergesi İslâm'ın gaza geleneğinin sürdürülmesidir. Türklerin İslâmiyet öncesi yaptıkları akınlara böyle bir dinî hüviyet kazandırarak devam ettirmeleri de yine Türk-İslâm kültürünün destandaki yansımaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bahsi geçen bütün bu emareler destanın Türk kültürü bakımından değerini ortaya koymaktadır.

KAYNAKLAR

- Akkaya, Ş. (1950). “Kitab-i Melik Dânişmend Gazi-Dânişmendnâme”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 8(1-2), 131-144.
- Alan, H. (2019). “Sâhipkıran”, *DİA*, EK-2, 443-444.
- Andreasyan, H. D. (1987). *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952- 1136) ve Papaz Grigor’un Zeyli (1136- 1162)*, Ankara.
- Arslan, İ. (2012). “İlk Türk-İslâm Devletlerinde Hükümdarlık ve Hâkimiyet Sembolleri”, *Ekev Akademi Dergisi*, 16(51), 73-92.
- Aydemir, M. (2016). “Danişmend Gazi’nin Stratejik Yönetim ve Liderlik Özelliklerinin Belirlenmesi: Danişmend Gazi Destanı Üzerine Bir Araştırma”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Danişmendliler Sempozyumu (12-13 Kasım 2015)*, 151-174.
- Berber, O. (2009). “Türk Kültüründe Eğlence ve Birlik Unsuru Olarak Düğünler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (10), 1-11.
- Cahen, C. (1979). *Osmanlılardan Önce Anadolu’da Türkler*, trc. Yıldız Moran, İstanbul: E Yayınları.
- Çakan, V. A. (2004). “Türklerin Ad Koyma Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme”, *Milli Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, (61), 124-133.
- Çetin, O. (1990). *Anadoluda İslâmiyetin Yayılışı*, İstanbul: Marifet Yayınları.
- Demir, N. (2018). *Dânişmend Gazi Destanı*. İstanbul: Hece Yayınları.
- Demir, N. Erdem, M. D. (2006). “Türk Kültüründe Destan ve Battal Gazi Destanı”, *Türkoloji Dergisi*, 1(1), 97-139.
- Donuk, A. (1981). “Türk Devletinde Hâkimiyet Anlayışı”, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, (10-11), 29-56.
- Döğüş, S. (2016). “Anadolu’da Gaza Geleneğinin Temel Kaynakları: Dânişmend-nâme Örneği”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Danişmendliler Sempozyumu (12-13 Kasım 2015)*, 337-349.
- Duman, A. (2008). “Sadaka”, *DİA*, 35, 383-384.
- Durmuş, İ. (2013). *Türk Tarihinin Öncüleri*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Elçin, Ş. (1993). *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Eröz, M. (2000). *Türk Ailesi*, İstanbul.

- Fadlan, İ. (2010). *İbn Fadlan Seyahatnamesi*. (Çev. Ramazan Şeşen), İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Geçioğlu, A. R., ve Döner, E. (2019). “İslâm’da Evlilik ve Aile Bağlamında Günümüzde Tartışılan Konular Üzerine Psiko-Sosyal Bir Değerlendirme”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19(2), 603-627.
- Genç, R. (2002). *Karahanlı Devlet Teşkilatı*, Ankara.
- Gömeç, S. (2006). *Türk Kültürünün Ana Hatları*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Has Hacib, Y. (1974). *Kutadgu Bilig*, (Çev. Reşit Rahmeti Arat). Ankara.
- Kafesoğlu, İ. (2011). *Türk Millî Kültürü*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kartal, A. (2008). “Anadolu Selçuklu Devleti Döneminde Dil ve Edebiyat”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 95-168.
- Koca, S. (1996). “Türkler ve İslâmiyet”, *Erdem Dergisi*, 8(22), 263-286.
- Koca, S. (2003). *Türkiye Selçukluları Tarihi 2*, Çorum: KaraM
- Koca, S. (2005). *Selçuklular’da Ordu ve Askerî Kültür*, Ankara: Berikan Yayınevi.
- Koca, S. (2010). *Türk Kültürünün Temelleri 2*, Ankara.
- Koca, S. (2011). “İdeal Bir Türk Hükümdarı ve Başkomutanı Olarak Oğuz Kağan (Oğuz Kağan Destanının Türk Kültür Tarihi Bakımından Değerlendirilmesi)”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (5), 75-119.
- Köprülü, M. F. (1981). *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Köymen, M. A. (2017). *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Ankara.
- Macit, M. (2006). “Münâcât”, *DİA*, 31, 563-565.
- Ocak, A. Y. (1993). “Dânişmendnâme”, *DİA*, 8, 478-480.
- Özaydın, A. (1993). “Dânişmendliler”, *DİA*, 7, 469-477.
- Özkan, S. (2015). “Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslâmlaşmasında Danişmendlilerin Rolü”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Danişmendliler Sempozyumu (12-13 Kasım 2015)*, 369-380.
- Roux, J. P. (2011). *Eski Türk Mitolojisi*, (Çev. Musa Yaşar Sağlam), Ankara.
- Sevim, A. (1990). *Ünlü Selçuklu Komutanları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Solmaz, S. (2002). “Dânişmend Gazi’nin Anadolu’ya Gelişi”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (14), 229-249.

Solmaz, S. (2011). “Danişmendlilerin İskân Politikası”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (5), 145-163.

TDK, Güncel Türkçe Sözlük. (<https://sozluk.gov.tr/>, Erişim tarihi: 27.08.2020).

Turan, O. (2018). *Selçuklular ve İslâmiyet*, İstanbul.

Turan, R. (Ed.) (2012). *Selçuklu Tarihi El Kitabı*, Ankara.

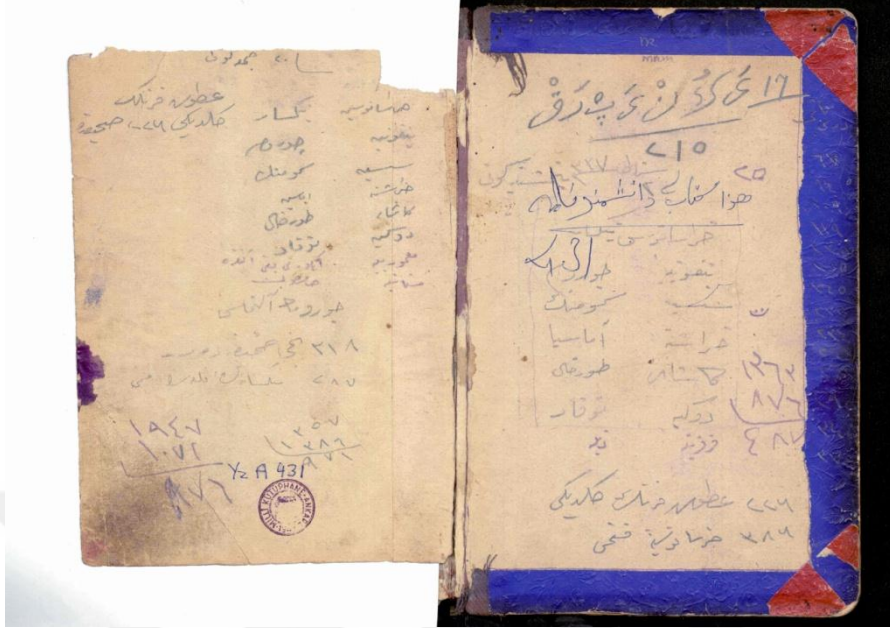

EKLER

EK-1. Dânişmendnâme Milli Kütüphanedeki Nüshanın Kapak Resmi. (Milli Kütüphane Yazmalar Kataloğu, Arşiv Numarası: 06 Mil Yz A 431 <https://dijital-kutuphane.mkutup.gov.tr/tr/manuscripts/catalog/list>, Erişim tarihi: 27.08.2020).

EK-1. (devam) Dânişmendnâme Milli Kütüphanedeki Nüshanın Sayfalarından Örnekler

EK-2. Dânişmendnâme'nin "Hikâyet-i Melik Gazi" başlıklı 1016 (1607) tarihli yazma nüshasının ilk ve son sayfaları ("Dânişmendnâme", *DLA*, VIII, 1993, 478).

EK-3. Dânişmend Ahmet Gazi'nin Tokat'ın Niksar İlçesinde Bulunan Türbesinden Görüntü.

([https://www.google.com.tr/search?q=dani%C5%9Fmend+gazi+t%C3%BCrbesi&srf=ALeKk01GPXdRjw6eTDjw-](https://www.google.com.tr/search?q=dani%C5%9Fmend+gazi+t%C3%BCrbesi&srf=ALeKk01GPXdRjw6eTDjw-OxTkKC3PtumdQ:1598533927937&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwjfkb73urvrAhX-DmMBHQN9CfAQ_AUoAXoECAwQAw&biw=1024&bih=489-imgrc=FK3BeHKDYCnGfM)

[OxTkKC3PtumdQ:1598533927937&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwjfkb73urvrAhX-DmMBHQN9CfAQ_AUoAXoECAwQAw&biw=1024&bih=489-imgrc=FK3BeHKDYCnGfM](https://www.google.com.tr/search?q=dani%C5%9Fmend+gazi+t%C3%BCrbesi&srf=ALeKk01GPXdRjw6eTDjw-OxTkKC3PtumdQ:1598533927937&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKEwjfkb73urvrAhX-DmMBHQN9CfAQ_AUoAXoECAwQAw&biw=1024&bih=489-imgrc=FK3BeHKDYCnGfM) Erişim tarihi: 27.08.2020).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Cenik Yavuztürk, Burçin

Uyruğu :

Doğum tarihi ve yeri

Medeni hali

Telefon

e-mail :

Eğitim

Derece

Eğitim Birimi

Mezuniyet tarihi

Yüksek lisans

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Devam ediyor

Lisans

Gazi Üniversitesi

2016

Lise

İncirli Lisesi

2007

le.ahbv.edu.tr